

Tartalomjegyzék
2001., 2. lapszám

Szerző	Cím
Varga Gabriella	A CIGÁNYOK MAGYARORSZÁGON A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK ELLENI INTERVENCIÓS KÖZPONT- BÉCS
Bogár Zsuzsa	A GYERMEKEK JOGAI HAZAI ÉS KÜLFÖLDI ÖRÖKBEOGADÁS ESETÉN
Fordította: Bogár Zsuzsa	A NEVELŐSZÜLŐI HÁLÓZAT KIALAKULÁSA UKRAJNÁBAN - LÉPÉSRŐL LÉPÉSRE
Králné Szabó Piroska	A PATRONÁLÁSRÓL
Bodor Tibor	AZ ERDEI ISKOLÁK KIALAKULÁSA ERDEI ISKOLA KONFERENCIA ÉS MŰHELYSOROZAT HOZZÁSZÓLÁS A CSECSEMŐOTTHON, KORAI FEJLŐDÉS, KÉSŐI KÖVETKEZMÉNYEK CÍMŰ CIKKHEZ
Forray Mária – Dénes Zsuzsa	LÁSZLÓ JUDIT, SZAKMAISÁG VAGY VALAMI MÁS
Újvári Róbert	MEGJEGYZÉSEK EGY HOZZÁSZÓLÁSHOZ AVAGY ELMÉLETEK ÉS ADATOK A CSECSEMŐOTTHONI GONDOZÁS KÖVETKEZMÉNYEIRŐL
Bogár Zsuzsa	NEMZETKÖZI ÖRÖKBEOGADÁS
Neményi Eszter	NEVELŐSZÜLŐNÉL ÉLŐ GYEREKEKNÉL ELŐFORDULÓ PSZICHÉS PROBLÉMÁK
Kálmánchey Márta	REKONTRA AVAGY MÉG NÉHÁNY GONDOLAT A PATRONÁLÁSRÓL
Büki Péter – Szikulai István	VÁLASZ A HOZZÁSZÓLÁSRA
Kardos Ilona	VESZTESÉG, GYÁSZ ÉS ÖRÖKBEOGADÁS
Herczog Mária	

Györfi Éva

AZ ÖRÖKBEFOGADÁSI
ADATBANKRÓL

Könyvespolc

A CIGÁNYOK MAGYARORSZÁGON

A „Magyarország az ezredfordulón” című könyvsorozat újabb kötete a „Cigányok Magyarországon”.

A kiadványt Kemény István állította össze az 1997. november 19-én rendezett „A roma népesség helyzete” címmel megtartott konferencia anyaga alapján.

„A cigányok Magyarországon” című könyv A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában kerül az érdeklődő olvasók elé, melynek első részét Glatz Ferenc az MTA elnöke írta. Feltárja a cigánykérdéssel kapcsolatos „megkerülhetetlen feszültségeket”, kételyeket és a megvalósult, valamint a meg nem valósult javaslatokat.

Értetlenül áll a cigánykérdés tárgyalásától való általános idegenkedés előtt. Ezért – mint írja – becsülni kell minden intézkedést, amely a múltban e feszültség feloldására tétetett és tanulmányozni kell minden kísérlet eredményét, vagy kudarcának okait.

A könyv első része tehát a hagyományokról, az esélyegyenlőségről, a szociális, kulturális és közgondolkodásbeli kérdéseket taglalja.

Az első rész végéig a cigányság történelmi kutatásairól olvashatunk, a kérdés más-más vetületeiben, mint a roma népesség társadalomföldrajza, etnikai definiálása, szociológiája, vándorlásainak iránya, stb. Az első rész végén viszont már a roma nők termékenységgel kapcsolatos szerepviselkedések, a szexualitás, a nemi erkölcs, a családtervezés és más, hasonló témákról ír Neményi Mária.

A könyv második része a megélhetési stratégiákról, Baranya és Borsod megye elcigányosodásáról, a halmozott hátrányokról és kitörési lehetőségekről szól.

A tanulmánykötet vége már a tennivalók összefoglalása, melyben a leírt helyzetekből adódó javaslatok végkövetkeztetése az, hogy a mostaninál nagyobb anyagi és szellemi erőfeszítés kellene ahhoz, hogy a helyzet kicsivel is jobbra forduljon.

A könyvben leírtakat számtalan áttekinthető táblázat teszi még érthetőbbé és teszi még egyértelműbbé a valóságot.

Ajánljuk mindenkinek, aki nem csupán a felszínre kíváncsi.

Varga Ágnes

Fordította: Varga Gabriella

A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK ELLENI INTERVENCIÓS KÖZPONT- BÉCS

1997. május 1-jével lépett életbe Ausztriában az a törvény, mely a családon belüli erőszak áldozatainak védelmét javítja.

I. A BÁNTALMAZÓ KIEMELÉSE ÉS VISSZATÉRTÉNEK MEGAKADÁLYOZÁSA, TILTÁSA

(Rendőrségi törvény/Sicherheitspolizeigesetz 38a §-a szerint)

Mit tehet az erőszak áldozata Ausztriában?

Ha nő, gyermek erőszak áldozatává válik, akkor segélyszervezethez fordulhat. Abban az esetben, ha akut veszély áll fent, akkor rögtön a rendőrséget kell hívnia védelemért a 133 segélyhívó számon. Ők kötelesek minden esetben azonnal kiszállni. Ha büntetendő cselekedet, úgy mint testi sértés, elhanyagolás, veszélyes fenyegetés, nemi erőszak vagy szabadságában korlátozás esete forog fent, akkor a csendőrségnek/rendőrségnek jegyzőkönyvet kell felvennie. Az erőszak elleni védelemről szóló új törvény lehetőséget biztosít a csendőrségnek/rendőrségnek arra, hogy ha valaki veszélybe sodor valakit, akkor rögtön eltávolítsák a lakásból és a veszélyeztetett személy közvetlen környezetéből.

Kit véd a törvény?

A törvény minden egyes személyt véd, aki lakásban vagy házban él (pl.: feleség, élettárs, gyerek, rokon és az albérlő is stb.)

Szerepet játszik-e az, hogy ki a lakás tulajdonosa/kinek a birtokában van a lakás/ház?

Nem, az nem számít, hogy kié a lakás/ház, a csendőrség/rendőrség, a bántalmazó személyt, akár a tulajdonost is eltávolíthatják.

Mikor él a rendőrség az eltávolítás és visszatérés megakadályozásának eszközével?

Ha a csendőrségnek/rendőrségnek az adott tények alapján el kell fogadnia, hogy veszélyes támadás esete forog fenn pl. mert a múltban már bántalmazásra került sor, akkor azonnal rendelkezhet a bántalmazó eltávolításáról, illetve megtilthatja, hogy visszatérjen a lakásba.

A lakáskulcs elvétele; a hatóságok kötelező informálása a megváltozott címről, ahová a bírósági idézést kézbesíthetik

A csendőrség/rendőrség a bántalmazó személytől ilyen esetben azonnal elveheti a lakáskulcsát. A személyt, akit a csendőrség/rendőrség eltávolított, felszólítják arra, hogy adja meg új elérhetőségét, hogy oda a bírósági idézést postázni tudják.

Mit vihet magával a lakásból eltávolított személy/bántalmazó?

Csak a személyes szükségleteinek kielégítésére szolgáló feltétlenül elengedhetetlen eszközöket (pl.: némi készpénz, személyes iratok, ruhanemű, munkaruha, munkavégzéshez szükséges eszközök, gyógyszerek stb.)

Milyen területre vonatkozik a bántalmazó eltiltása?

Ez az intézkedés lakásra/a házra, úgy, mint a lakóhely közvetlen környezetére érvényes. Ez alatt a lakóhelyhez vezető út értendő. A csendőrségnek/rendőrségnek ki kell jelölnie az innentől védelme alá tartozó területet, és azt közölnie kell a bántalmazóval/a veszélyt jelentő személlyel. A hatóságok védelme alá tartozó területet „az áldozat hatékony, megelőző

védelmének megfelelő feltételek mentén kell meghatározni”. (SPG = Sicherheitspolizeigesetz)

Mi történik akkor, ha a bántalmazó személy önként nem hajlandó távozni?

Ebben az esetben a csendőrség/rendőrség kényszerrel alkalmazhat, és így távolítja el a veszélyt jelentő személyt.

Az eltávolítás és a visszatéréstől való eltiltás rendőri beavatkozása csak a tett színhelyén értelmezendő?

Nem. A bántalmazó eltávolítását és visszatéréstől való eltiltást akkor is kiszabhatják büntetési tételként, ha az érintett a bántalmazás után fordul a rendőri szervekhez, és további veszélytől való félelméről számol be.

Mi történik, ha a bántalmazó figyelmen kívül hagyja a visszatérés tilalmát?

Ha erőszakot követett el és a tiltás ellenére visszatér a lakásba vagy annak közvetlen környezetébe, azonnal hívni kell a csendőrséget/rendőrséget. A bántalmazó ezen tétével jogszabálysértést követ el és 5000 ATS-ig terjedő pénzbírságra ítéltető. Bűnisméltés esetén akár le is tartóztathatják az elkövetőt.

Mennyi ideig tart a visszatéréstől való tiltás?

A visszatéréstől való tiltás 7 napig érvényes. 48 órán belül a rendőrségi szervek felülvizsgálják ezt az eljárást. Abban az esetben, ha a visszatéréstől való tiltás a 7 nap letelte előtt felfüggesztésre kerül, akkor arról az áldozatot haladéktalanul tájékoztatni kell. Ez azt jelenti, hogy az eltávolított személy visszakapja a lakáskulcsot, és újra visszatérhet otthonába. Ha azonban a veszélyben lévő személy igényt tart egy a meghosszabbított védelemre vonatkozó ideiglenes/átmeneti intézkedésre, akkor a visszatéréstől való tiltás csak 14 nap múlva évül el.

Kötelező dokumentáció. A csendőrségnek/rendőrségnek minden egyes beavatkozásnál pontos dokumentációt kell vezetnie a családon belüli erőszak megtörténtéről, és ezeket a feljegyzéseket a bíróság kérésére át kell adnia.

II. A VÉDELEM MEGHOSSZABBÍTÁSÁRA VONATKOZÓ IDEIGLENES INTÉZKEDÉS (LÄNGERFRISTIGER SCHUTZ DURCH EINSTWEILIGE VERFÜGUNG = EV) A VÉGREHAJTÁSRÓL SZÓLÓ RENDELET 382 §-A SZERINT

Ha az áldozat/bántalmazott azt szeretné, hogy az erőszak elleni védelem a garantált 7 napon túl tartson, haladéktalanul, de minden esetre a 7 napon belül, kérvényeznie kell egy a bántalmazó eltávolítására vonatkozó ideiglenes intézkedést.

Ezen rendelkezés rendőrségi beavatkozás nélkül is megtörténhet.

Hol és hogyan kell kérvényezni az ideiglenes rendelkezést?

A lakóhelyileg illetékes tartományi bíróságnál. írásban is benyújtható vagy jegyzőkönyvbe mondható. Sürgős esetekben a bíróság hivatalos tárgyalási idején kívül is fogadja a kérvényeket.

A kérvény benyújtását megelőző tanácsadás, a bizalmi személy

A kérvény benyújtásához nem feltétlenül szükséges ügyvédi segítség, a sértett/a bántalmazott saját maga is megteheti ezt. Az azonban fontos, hogy teljes körű felvilágosítást kapjon jogairól, hogy ez által a bírói döntéshez szükséges összes irat, bizonyíték a birtokában legyen. Az anonim anyaothtonok, tanácsadó szolgálatok és más szociális intézmények munkatársai támogatást nyújthatnak a kérvény benyújtásához. A bírósági tárgyalás során joga van a sértettnek bizalmasának jelenlétéhez.

Kit véd az ideiglenes rendelkezés?

A rendelkezés minden közeli hozzátartozót véd, ha azok a bántalmazó személlyel jelenleg egy háztartásban élnek vagy az elmúlt 3 hónapban vele együtt éltek. Közeli hozzátartozónak számít pl.: a házastárs, élettárs, testvér és egyenes ági leszármazott, úgy mint gyermek, unoka, nagyszülő, nevelt gyermek és azok házastársai és élettársai.

Milyen esetekben lehet kérvényt benyújtani?

Abban az esetben, ha a bántalmazó személlyel való együttélés annak fenyegető magatartása miatt ellehetetlenül. A lelki terror/a lelki bántalmazás is a kérvény benyújtására jogosít 1997. május 1-jétől, sőt akkor is, ha a lelki terror következtében az érintett lelki egészsége tartós károsodást szenved, és ez által az együttélés ellehetetlenül.

Számít-e, hogy ki a lakás tulajdonosa vagy főbérelője?

Nem, itt sem játszik szerepet, hogy ki a tulaj, ettől függetlenül eltávolítják a bántalmazó környezetéből. Az a fontos ugyanis, hogy a bántalmazott személy azonnali lakásszükséglete kielégítésre leljen.

Hogyan igazolható/bizonyítható a bántalmazás megtörténte?

Bizonyítéknak számít pl.: az érintett/a vélelmezhetően bántalmazott személy vallomása, a tanúk vallomása, a csendőrség/rendőrség jelentése, orvosi igazolások/látleletek, kórházi leleletek, segítségnyújtó szervezetek munkatársainak, terapeutáinak jelentései, fotók stb.

Milyen gyorsan/milyen határidőn belül kell a bíróságnak döntését meghoznia?

Olyan gyorsan, amennyire csak lehetséges. Minél több indok és bizonyíték áll rendelkezésére, annál hamarabb képes meghozni ítéletét. Ideális esetben a bántalmazó személy eltávolításáról szóló ítéletét 14 napon belül meg kellene hoznia, hogy az érintettek a lakásban maradhassanak.

A kérvény benyújtásához a bántalmazó hozzájárulása is szükséges-e?

Ha az érintettet vagy annak gyermekét akut veszély fenyegeti, akkor a bíróság anélkül is meghozhatja ítéletét, hogy a bántalmazót arról megkérdezte volna. Ez az eset csak akkor áll fenn, ha csendőrség/rendőrség már élt az eltávolítás eszközével.

Milyen területekre terjed ki az ideiglenes intézkedés által nyújtott védelem? Mit kell kérelmezni?

Ezen intézkedés különböző védelmi beavatkozásokat fogantatosít/helyez kilátásba. Mivel itt egy polgári peres ítéletről van szó, ezért a bántalmazott személynek pontosan nyilatkoznia kell/kérvényeznie kell, hogy milyen intézkedéseket vár el/mire terjedjenek ki a védelmére vonatkozó intézkedések.

A következő intézkedéseket lehet kérvényezni/kérelmezni, illetve ezekről dönthet a bíróság:

- A bántalmazónak el kell hagynia a lakást, illetve annak közvetlen környezetét (§ 382b 1. bekezdés)
- A bántalmazó nem térhet vissza a lakásba, illetve annak közvetlen környezetébe (§ 382b 1. bekezdés)
- Bizonyos, a kérvényben feltüntetett és megállapított, helyeken mint pl.: óvoda vagy az áldozat munkahelye nem tartózkodhat (§ 382b 2. bek.)
- Minden érintkezést, kapcsolatfelvételt el kell kerülnie a bántalmazottal (§ 382b 2. bek.)

Azokat a helyeket, amelyeket szeretné a bántalmazott, hogy a bántalmazó elkerüljön, egészen pontosan meg kell határozni, akár térképen feltüntetve, körülhatárolva.

Ahhoz, hogy a kérvény azonnal hatályba lépjen, a következőket kell kérvényeznie a bántalmazónak:

- hogy az intézkedések azonnal végrehajtásra kerüljenek
- hogy a végrehajtás időpontjáról értesítsék az áldozatot

- hogy a csendőrségnek/rendőrségnek azonnal parancsba adják,
- hogy meg/felkeresésükre azonnal cselekedjenek, abból a célból, hogy eltávolítsák a bántalmazót a lakásból és annak közvetlen környezetéből.

A bíróság informálási kötelezettsége az ítéletről

Ha a bíróság a kérvényt elfogadta vagy érvénytelenítette, informálnia kell arról a nyomozóhatóságot (csendőrség/rendőrség) és ha a per szereplőinek egyike kiskorú, akkor a gyermek-/ifjúságléti szolgálatot is.

Mikor és ki hajtja végre az ideiglenes intézkedést?

Ha a bíróság meghozta a bántalmazó eltávolításáról szóló ítéletét, akkor a kérvényezőt/áldozatot informálnia kell arról, hogy mikor lép életbe a határozat. Ennek, a lehetőségeknek megfelelően azonnal meg kell történni. Az áldozat dönthet arról, hogy a végrehajtásnál jelen szeretne lenni avagy sem. A végrehajtás, tehát a határozat érvénybelépése, a végrehajtással megbízott szervek által következik be. Sürgős és különösen veszélyes esetekben a bíróság a csendőrséget/rendőrséget kérheti fel a határozat végrehajtására.

Hogyan történik a végrehajtás?

A végrehajtásra kijelölt hivatalos személy informálja a határozat érvénybelépéséről a bántalmazót, írásos formában átnyújtja azt neki, és egyben felszólítja a lakás azonnali elhagyására. Addig a helyszínen marad, míg a bántalmazó elhagyja a lakást és a lakáshoz tartozó összes kulcsot leadja. Ezeket leadják a bíróságon. Ha a bántalmazót már eltávolította a csendőrség/rendőrség, akkor a rendelkezésről szóló határozatot azon a helyen kézbesítik, amelyet a bántalmazó tartózkodási helyként feltüntetett. Ezzel kezdetét veszi a végrehajtás. Az eltávolított személynek azonban meg kell adni a lehetőséget, hogy 2 napon belül a személyes dolgait vigye magával. Ez ügyben időpontot kell egyeztetnie a végrehajtásért felelős személlyel, intézménnyel és informálnia kell erről a kérvényt benyújtó személyt/az áldozatot.

Mit vihet magával – a lakásból, házból stb. – eltávolított személy?

A bántalmazónak jogában áll személyes értéktárgyait, iratait és a személyes használati tárgyakat, úgy, mint munkavégzéshez szükséges eszközöket magával vinni. Tárgyakat, melyek a háztartás részei, megtakarított pénzt/háztartáspénzt és egyéb értéktárgyakat nem vihet magával! Ezen tárgyak megosztásáról később a bíróság dönt. Addig is a félretett/megtakarított pénzt biztos helyen kell őrizni (pl: bankfiókban).

Mit tehet a bántalmazott, ha a határozat/ítélet ellenére a bántalmazó visszatér a lakásba vagy annak környezetébe?

Erről azonnal értesítenie kell a nyomozóhatóságokat. Ők el kell, hogy távolítsák az illetőt a lakásból és annak közvetlen környezetéből. A végrehajtó szervek ebben az esetben akár erőszakot is alkalmazhatnak. Ezen kívül a csendőrségnek/rendőrségnek informálnia kell a bíróságot is a váratlan eseményekről. A bántalmazott személynek is jeleznie kell a bíróság felé és kérvényeznie kell, hogy a bíróság döntsön az ítélet figyelmen kívül hagyásának megtorlásáról/a szankcióról. Ismételt esetben/bűnismétlés esetén a bíróság szabadságvesztést is kiszabhat büntetési tételnek.

Mit tehet akkor a bántalmazott személy, ha a rendelkezés ellenére a bántalmazó megjelenik az áldozat munkahelyén, az óvodában, vagy egy olyan helyen, amire a tiltás vonatkozik, és figyelmen kívül hagyja a kapcsolatfelvételtől való eltiltást is?

Ebben az esetben is, ha veszélyben érzi magát az illető, azonnal hívnia kell a csendőrséget/rendőrséget, illetve informálnia kell őket. A nyomozóhatóság távozásra szólítja fel a bántalmazót, és büntetőfeljelentést tesz, ha bántalmazás vagy fenyegetés esete forgott

fenn. Ebben az esetben is informálni kell a bíróságot, és kérvényezni kell, hogy szankcionálja a tettet.

El lehet tekinteni az ítélet végrehajtásától?

Igen, a bántalmazott lemondhat az ítélet végrehajtásáról, azaz a bántalmazó személy azonnali eltávolításáról, de csak abban az esetben, ha a határozatot már meghozták és kézbesítették/eljuttatták az érintettekhez! Ekkor a határozatot felfüggesztik és a bántalmazó 3 hónapon belül újra kérelmezheti a végrehajtást.

Mennyi ideig érvényes az ideiglenes intézkedés?

Először 3 hónapig.

Kire és milyen esetekben érvényes az ideiglenes intézkedés meghosszabbítása?

Ezen ideiglenes intézkedés meghosszabbítható, ha a bántalmazott személy házastársa a bántalmazónak, és a 3 hónap leteltével válókeresetet ad be. Ha a bántalmazott személy élettársi kapcsolatban áll a bántalmazóval és a lakás a bántalmazott tulajdonában van, vagy ő a főbérlő, abban az esetben a kilakoltatásra vonatkozó eljárást kell indítania a bántalmazó ellen. Ha élettársi kapcsolatban élt a bántalmazott személy és a bántalmazó és a lakás közös tulajdonban van vagy mindkettőjük bérlő, akkor a bántalmazott személynek kérvényeznie kell a lakás egyedüli használatát. Az ideiglenes intézkedés így az eljárások befejezéséig érvényes.

A lakáskörülmények megtervezése az ideiglenes intézkedés letelte után

Nagyon fontos, hogy a bántalmazott személy lehetőleg már az ítélethozatal után, legjobb egy tanácsadó központ segítségével, elkezdjen gondolkodni azon, hogy mit tesz az ideiglenes intézkedés letelte után. Némely nőnek a válás előnytelen helyzetet teremthet, és ezért más alternatívákat kell találnia.

Költségek: a kérelem/kérvény benyújtása, az eljárás költségeit enyhítő segély, tolmács

Az alacsony keresettel rendelkező nők (10.000 ATS havi összegig), az eljárás költségeit enyhítő segélyt kérhetnek. Az ideiglenes intézkedésre vonatkozóan létezik egy formanyomtatvány a bíróságon, amelyen rögtön fel kell tüntetni az anyagi helyzetre vonatkozó igazolásokat. A segély tartalmazhatja az ügyvédi költségeket is, ha a másik fél jogi képviselője megtörtént, és a nő nem tudja önerőből fedezni ennek kiadásait. A bevándorlók kérvényezhetik tolmács megbízását. A bíróságot felkérhetik arra, hogy tolmácsnőt alkalmazzon.

Gyermek, gyermek- /ifjúságjólét

Ha gyermek válik erőszak áldozatává, akkor az anya, mint törvényes képviselő kérvényezheti az ideiglenes intézkedés meghozatalát. Ha az anya azonban fél megtenni ezt a lépést, akkor abban az esetben a gyermek-és ifjúságjóléti szervek (család, gyermek, ifjúsági szolgálatok, járási közigazgatási hatóság) is felkérhetők erre a feladatra.

„A családon belüli erőszak ellen” Intervenciós Központ szolgáltatásairól

A bécsi Intervenciós Központot mint az új törvényt kísérő intézkedést hívták életre. A szolgálat az áldozatot védi, mindenek előtt azokat a nőket és gyerekeket, akik a családon belül válnak erőszak áldozatává.

Munkájuk elsődleges célja: az érintettek védelmének és biztonságának megteremtése, erősítése és az erőszak megakadályozása.

I. Tanácsadás, kíséret, védelem

Szolgáltatásaik:

- információ és tanácsadás

- a kérvény benyújtásához és az érintett jogainak érvényesítésében történő segítségnyújtás

- kíséretet biztosít a rendőrségi, bírósági ügyintézésben
- gyermekek védelme.

Szolgáltatásaik fontos alapelvei:

- szolgáltatásaik ingyenesek, köti őket a titoktartás

- szolgáltatásaik minden érintett számára elérhetőek, a külföldi nők és gyermekeik számára is

- a bántalmazott személy oldalán állnak, és az ő kívánságait, kérését, érdekeit védik.

Kapcsolati rendszer és együttműködés:

Az érintett nők és gyermekeik védelme csak akkor lesz hatékony, ha az összes segítő szervezet szaktudásának maximumát nyújtja, hatékonyan együttműködik és beavatkozásait, szolgáltatásait összehangolja. Ez az Intervenciós Központ egyik legfontosabb hitvallása.

II. Milyen szolgáltatásokat nyújt az intervenciós központ a többi segítő szolgáltatásnak?

- A törvény értelmezését és alkalmazását megkönnyítő szakanyagokat
- Esetkonferenciákat szervez, bonyolít
- Egyes segítő szervezetek munkatársainak tanácsadással szolgál
- Szakmaközi munkacsoportokat szervez és azok tevékenységét koordinálja
- Előadásokat és szemináriumokat szervez

Várják azon személyek jelentkezését, akik a kapcsolatépítésben aktívan együttműködnének, illetve akik a nők és gyermekek ellen a családban elkövetett erőszak elleni intézkedések javításával kapcsolatban fogalmaznák meg javaslataikat!

Fordította: Bogár Zsuzsa

A GYERMEKEK JOGAI HAZAI ÉS KÜLFÖLDI ÖRÖKBEOFOGADÁS ESETÉN

A következő összeállítást az International Social Service (ISS) készítette azzal a szándékkal, hogy segítse az örökbefogadással foglalkozó szakmai szervezetek munkáját. Az összeállítás egyaránt foglalkozik a belföldi és a külföldi örökbefogadással. Meghatározza azokat az alapelveket, melyeket az örökbefogadásra vonatkozó döntésnél mindenképpen figyelembe kell venniük a szakembereknek, majd az ezt követő gyakorlati útmutatóval megpróbálja elősegíteni azt, hogy ezek az alapelvek a gyakorlatban is érvényesüljenek.

ALAPELVEK

I. Örökbefogadás: szociális és jogi védelem a gyermekek számára

A. Az örökbefogadás nem elsősorban egyének közötti megállapodás, hanem szociális és jogi védelmi eszköz a gyermekek számára.

B. Az örökbefogadást lehetővé kell tenni minden olyan gyermek számára, akinek ezt a személyes és családi körülményei indokolják, szociális helyzetére, fizikai tulajdonságaira, etnikai hovatartozására, testi, vagy mentális problémáira való tekintet nélkül.

II. A gyermek érdekei és alapvető jogai

Nagyon lényeges szempont, hogy a gyermekvédelmi eljárásokat a gyermek érdekei vezéreljék, és hogy ezen eljárások során ne sérüljenek a gyermekek alapvető jogai.

A. Az örökbefogadási eljárás kiinduló pontja a gyermek. Az eljárás azért indul el, mert a gyermek helyzete indokolja, és nem azért, mert valaki kifejezte azt az óháját, hogy örökbe szeretne fogadni egy gyermeket.

B. A gyermek helyzetének kezelése nem a vér szerinti szülők, szakképzetlen ügyintézők vagy a leendő örökbe fogadó szülők feladata. Az örökbefogadással a gyermekvédelemben kompetens szervezeteknek kell foglalkozniuk. Az egyik családból a másikba történő közvetlen örökbefogadás csak nagyon különleges esetekben engedélyezhető, és ekkor is fontos a gyermekvédelmi szolgálat szupervíziója.

C. Fontos, hogy az örökbefogadással foglalkozó szakembereket munkájuk végzése során a gyermek szükségletei vezéreljék. Mindemellett meg kell, hogy hallgassák a leendő örökbefogadó szülők és a vér szerinti szülők kívánságait is. A szakembereknek ügyelni kell arra, hogy a gyermek érdekében történő örökbefogadás olyan környezetet vagy családi kapcsolatot segítsen elő, amely mindenki számára kielégítő.

D. Mivel az időnek nagyon lényeges szerepe van a gyermek fejlődésében, a szakembereknek olyan gyorsan kell cselekedni, amilyen gyorsan csak lehetséges, természetesen az eljárás sikerességének kockázatát nélkül. Minimálisra kell csökkenteni a bizonytalan várakozási időt és az átmeneti időszakokat.

E. A gyermeket, természetesen életkorának és fejlettségi szintjének megfelelően, tájékoztatni kell arról, hogy mi fog vele történni, és lehetőséget kell neki biztosítani arra, hogy erről beszélhessen valakivel.

III. A lemondás megelőzésének elsődlegessége

Mindenekelőtt lehetővé kell tenni a gyermeknek, hogy a vér szerinti családjában vagy a kiterjedt családban maradjon, és ott nőjön fel. Az államnak és a civil szervezeteknek meg kell bizonyosodniuk arról, hogy a vér szerinti család megkapta-e a lehetőséget és a bátorítást ahhoz, hogy felnevelje a gyermeket.

A lemondás megelőzésére szolgáló tevékenység alapelveinek kidolgozásához nagyon fontos figyelembe venni a következőket:

- pszichológiai és anyagi támogatást a nehéz helyzetben lévő családoknak és anyáknak
- a kiterjedt családdal – elsősorban a nagyszülőkkel – való kapcsolat elősegítését, így ők segíthetnék a lemondás megelőzését
- az apai szerep fontosságát, felkészítést a szülőségre
- a gyermek szükségleteinek és jogainak tiszteletben tartását
- a tudatos és felelősségteljes szex-educációt és családi életre nevelést
- a női jogok érvényesülésének támogatását
- munkába állás elősegítését.

IV. Alternatívák

Ha a vér szerinti család nem alkalmas arra, hogy biztosítsa a gyermek pszichológiai, testi, érzelmi fejlődését, a kompetens gyermekvédelmi szervezetek feladata, hogy megfelelő alternatívát keressenek a gyermek számára. A szegénység önmagában nem lehet ok arra, hogy a gyermeket elszakítsák a vér szerinti szüleitől, de az is nagyon fontos, hogy ennek az elvnek a tiszteletben tartása ne hátráltassa azt, hogy a gyermek helyzetére egy befogadó család személyében találjanak megoldást.

V. A család elsődlegessége

A család a legjobb környezet a gyermek számára, ezért legfontosabb alapelv, hogy inkább egy befogadó családba kerüljön, mint intézetbe. A kompetens hatóságoknak kell biztosítaniuk azt, hogy amikor a gyermek intézetbe kerül, minél gyorsabban felülvizsgálják a gyermek személyes és családi állapotát, és megfelelő családi védelmet keressenek neki.

VI. A tartós megoldás elsődlegessége

A gyermeknek stabilitásra van szüksége a körülötte élő felnőttekkel való kapcsolataiban, ezért inkább tartós megoldást kell találni, mint egy meghatározatlan időre szóló ideiglenes megállapodást kötni.

VII. A külföldi örökbefogadás másodlagossága

A külföldre történő örökbefogadás csak a második lehetőség a hazai örökbefogadás után. Elsődlegesen a gyermeket a saját országában kell megpróbálni elhelyezni, vagy a sajátjához hasonló kulturális, nyelvi, vallási környezetben. A külföldre történő örökbefogadásról szóló döntés mindig csak akkor születhet meg, ha a gyermek hazai örökbefogadása sikertelen volt. A gyermek érdekében a kompetens hatóságoknak meg kell vizsgálni, hogy a hazai keresés indokolatlan késlekedés nélkül történt-e.

VIII. A gyermek örökbefogadhatósága

Az örökbefogadás egy személyes életterv a gyermek számára. Erről a tervről a gyermeket a vér szerinti családja előzetes pszichológiai, orvosi és szociális vizsgálata után döntenek. Az a végkövetkeztetés határozza meg a gyermek pszicho-szociális örökbefogadhatóságát, mely szerint a gyermek vér szerinti családja alkalmatlan a gyermek nevelésére, és a gyermeknek fontos lenne a családi környezet. Ezt még kiegészíti a jogi

örökbeadhatóság, amely a vér szerinti szülőkkel való kapcsolat megszakításának az alapja. Az örökbeadási eljárás csak a gyermek örökbeadhatóságának kimondása után indulhat el.

IX. A leendő szülők alkalmassága az örökbeadásra

Az örökbeadás segít azoknak a gyerekeknek, akik fájdalmas élményeket éltek át (melyek közül az egyik, hogy a vér szerinti szüleinek nincs lehetőségük vagy alkalmatlanok arra, hogy gondozzák őt) abban, hogy egy olyan családba kerüljenek, amely megfelel a szükségleteiknek.

Éppen ezért az örökbe fogadó szülőknek alkalmasnak és képesnek kell lenni arra, hogy tartós védelmet és biztonságot nyújtsanak az ilyen háttérrel rendelkező gyermekek számára.

Éppen ezért az örökbeadási eljárás elindítása előtt szükség van a család pszichológiai, orvosi és szociális vizsgálatára. Ez segíti azt, hogy a családról megállapítsák az örökbeadásra vonatkozó alkalmasságot vagy éppen alkalmatlanságot, melyet aztán hivatalosan is igazolnak.

X. A kihelyezés előtti előkészületek

Mind a gyermeket, mind az örökbe fogadó és a vér szerinti szülőket fel kell készíteni az örökbeadásra. Az örökbeadás mindkét fél érdekét ki fogja elégíteni, ha a megfelelő előkészítés lehetőséget nyújt nekik arra, hogy megértsék az örökbeadásnak az életükre gyakorolt hosszú és rövid távú hatásait. Ezenfelül a tanácsadás segít a gyermeknek és az örökbe fogadó szülőknek, hogy az első találkozást és az együttélés kezdetét nyugalom és biztonság jellemezze.

XI. Az örökbeadás utáni támogatás

Fontos, hogy mind a gyermek, mind az örökbe fogadó és vér szerinti szülők számára elérhető legyen egy képzett szakemberekből álló szolgálat, amely az örökbeadás után is támogatja őket, megválaszolja a kérdéseiket vagy segíti őket a felmerülő problémák megoldásában.

XII. A titkosság joga

Mind a gyermeknek, mind a vér szerinti és az örökbe fogadó szülőnek joga van a titkosságra és a privát élete tiszteletben tartására. Az aktáikat szigorú ellenőrzés mellett kell kezelni.

XIII. A gyökerek felkutatása

Az örökbe fogadott gyermeknek, amennyiben ezt az életkora és érettsége lehetővé teszi, joga van megkeresni a vér szerinti családját. Fontos, hogy a vér szerinti családról meglévő információk ekkor a rendelkezésére álljanak. A felkutatás folyamatához pszichológiai támogatást kell biztosítani.

XIV. Profit – visszaélés – kereskedelem

A gyermekek védelme nem lehet anyagi haszon vagy egyéb profit forrása. Bármilyen visszaélés vagy kereskedelmi tevékenység ezen a területen semmibe veszi az emberi jogokat, ezért harcolni kell ellenük.

XV. Fegyveres harcok – természeti katasztrófák

A külföldre történő örökbefogadás nem megfelelő lépés azokban az országokban, ahol fegyveres harcok dúlnak vagy természeti katasztrófa történt. A kompetens gyermekvédelmi szakembereknek meg kell győződnie arról, hogy nincs a gyermek családjában vagy közösségében olyan személy, aki még életben van, és hajlandó őt felnevelni. A legfontosabb, hogy a gyermek biztonságos helyre kerüljön, de lehetővé kell tenni neki, hogy a saját közösségében, saját országában maradjon.

ÚTMUTATÓ, AMELY GONDOSKODIK ARRÓL, HOGY AZ ALAPELVEK ÉRVÉNYESÜLJENEK A GYAKORLATBAN

I. A gyermek örökbefogadhatósága

Örökbefogadhatóság

1. A gyermek örökbefogadhatóságának meghatározása nemcsak a gyermek, hanem a szűkebb és kiterjedtebb vér szerinti család ügye is.

2. A gyakorlati munka csak az után indulhat el, hogy megállapították a gyermek örökbeadhatóságát.

3. Az örökbefogadhatóság nemcsak pusztán jogi fogalom. Megállapításához pszichológiai, szociális, orvosi és jogi tényezőket kell figyelembe venni. Az örökbefogadhatóságot a következők alapozzák meg:

3-1. – a gyermeknek szüksége van egy örökbefogadó családra, mivel a vér szerinti családjában nem maradhat, vagy nem helyezhető oda vissza

3-2. – a gyermek mind pszichológiai, mind orvosi szempontból olyan állapotban van, hogy az örökbefogadás hasznos lenne számára. A korábbi tapasztalatok miatt néhány gyermek elveszítheti az új érzelmi kötődések kialakítására való képességét. Az előfordulhat, hogy korlátozott a képességük arra vonatkozóan, hogy beilleszkedjenek egy új családi környezetbe. A gyermekek nagy többsége azonban képes arra, hogy befogadja azt a többletet, amelyet egy állandó családi környezet képes nyújtani számára. Néhány olyan gyermeknek, akinek a nevelése komolyabb kihívást jelent (fizikai vagy értelmi fogyatékosok, komoly pszichológiai traumán estek át, betegek) olyan örökbe fogadó családra van szükségük, akik speciális jellemzőkkel rendelkeznek ahhoz, hogy lehetővé tegyék a gyermek fizikai, mentális vagy pszichés felépülését, hajlandóak és képesek megteremteni neki a megfelelő környezetet

3-3. – a gyermek jogilag örökbe adható.

A gyermek és a vér szerinti család vizsgálata

4. Az örökbefogadhatóságnak a gyermek és a vér szerinti szülők pszichológiai, orvosi és szociális vizsgálatán kell alapulnia:

4-1. – nem szabad időt vesztegetni a gyermek örökbefogadhatóságának megállapításakor. A gyermek körülményeit azonnal meg kellene vizsgálni, ahogy intézetbe kerül, hogy megvédjük őt azoktól a káros hatásoktól, amelyek az intézeti elhelyezésből származnak. Ez a vizsgálat segíthet tisztázni a gyermek átmeneti és bizonytalan helyzetét

4-2. – ahogy a gyermek bekerül az intézetbe, élettörténetkönyvet kell készíteni róla. Ebben a könyvben összegyűjtjük az általa megélt élményeket, leírják a történetét, és részletezik a gyermek további életére vonatkozó terveket. Ezek az információk később

nagyon hasznosak lehetnek mind a gyermeknek, mind a leendő örökbe fogadó szülőknek. Ezt a könyvet később az a család kapja meg, ahová a gyermeket helyezik

4-3. – a gyermek- és családvédelmi szakemberek felelősek azért, hogy a gyermekről szóló pszichoszociális vizsgálat elkészüljön.

5. A gyermekről szóló vizsgálatnak nagyon alaposnak kell lennie, hisz a gyermek, a vér szerinti család és a leendő örökbefogadó család jövője függ tőle.

Amennyire lehetséges, ennek a bizalmas vizsgálatnak a következőket kell felfednie:

5-1. – a gyermek identitása, a szülei és a kiterjedt családja; (amennyiben a vér szerinti szülők nem ismertek, meg kell próbálni felkutatni őket, és megvitatni velük a gyermek jövőjét)

5-2. – a gyermek vér szerinti családjának, jelenlegi családjának (szülők, testvérek) és kiterjedt családjának (nagy szülők stb.) a helyzete: szocio-ökonómiai státusz, rokonokkal való kapcsolat természete, a szociális környezettel való kapcsolat, fő nehézségek, pozitív tényezők

5-3. – a gyermek részletes múltja, családi története, etikai és vallási neveltetése

5-4. – az okok, melyek miatt a gyermeket elszakították a vér szerinti szülőktől, és kezdeményezték az örökbe adhatóvá nyilvánítást

5-5. – a gyermek fizikai, motoros, intellektuális és érzelmi fejlődése

5-6. – egészségi állapota, orvosi kórtörténete (tartalmazva az elérhető információkat a terhességről, a szülésről, oltásokról stb.), a vér szerinti család kórtörténete

5-7. – fizikai megjelenése, személyisége, viselkedése

5-8. – a gyermek jelenlegi helyzete, minden elérhető információ a jelenlegi környezetéről, életútjáról, szokásairól, információ arra vonatkozóan, hogy korának megfelelően mennyire képes ellátni magát, információ a környezetében élő felnőttekkel és gyerekekkel való kapcsolatairól.

6. Meg kell bizonyosodni arról, hogy a gyermek örökbefogadhatósága nem visszaélés, kereskedés vagy gyermekrablás következménye:

6-1. – a gyermek származását alaposan fel kell tárn

6-2. – ha a gyerek azért örökbefogadható, mert a szülő lemondott róla, meg kell bizonyosodni arról, hogy ez a lemondás szabad akaratból történt és nem kényszer vagy anyagi ellenszolgáltatás hatására. A szakszolgálat feladata:

- tanácsadást nyújtani a gyermek szüleinek, hogy megismerjék az egyéb alternatívákat az örökbefogadás mellett

- informálni a szülőket, és megbizonyosodni arról, hogy megfelelően megértették az örökbefogadás következményeit

- megbizonyosodni arról, hogy a szülők felfogták a gyermekre, önmagukra és kettőjük jogi, szociális és személyes kapcsolatára vonatkozó következményeket

- megbizonyosodni arról, hogy a szülők tudnak róla, hogy a gyermek felnőtt korában felkutathatja őket

- összegyűjteni a szülők lehetséges kéréseit a befogadó család felé, és ezeket a kéréseket amennyire lehetséges tiszteletben tartani, amennyiben azok a gyermek érdekeit szolgálják

6-3. – a vér szerinti szülők (különösen az anya) nem adhatják hozzájárulásukat az örökbefogadáshoz a szülés előtt és a gyermek születése utáni egy héten belül. Az anyának és az apának meg kell adni a lehetőséget ahhoz, hogy kötődést, kölcsönös kapcsolatot alakíthassanak ki a gyermekkel a szülés után. A terhesség és a szülés utáni időszakban nagyon fontos, hogy a szülők pszichológiai és anyagi támogatást kapjanak, hogy csökkenjen

annak a kockázata, hogy lemondanak a gyerekekről. Ha ez mégis megtörténik, segíteni kell nekik abban, hogy méltósággal és tisztelettel váljanak el tőle.

Életerv a gyermek számára

7. A vizsgálatok életervet eredményeznek, melyet a gyermekvédelmi szakmai csoport (mely lehetőleg több szakma képviselőjéből áll) fogalmaz meg. Az életerv készítése a legmegfelelőbb szociális intézkedés egy olyan gyermek számára, akit esetleg örökbe fogadnak.

8. A jövőre vonatkozó életervnek a gyermek érdekei köré kell felépülnie

8-1. – minden gyermek egyedi, és ezt figyelembe kell venni a tervnél

8-2. – amennyiben lehetséges a gyermek vér szerinti szüleinek részt kellene venni az életerv meghatározásában

8-3. – ha a gyermek kora és érettsége ezt lehetővé teszi, ő is legyen jelen a megbeszélésen

8-4. – a terv elkészítésekor ügyelni kell arra, hogy testvéreket ne szakítsanak el egymástól. Ha valamilyen különleges helyzet következtében mégis ez történik, lehetőséget kell nekik biztosítani arra, hogy kapcsolatban maradjanak egymással

8-5. – az örökbefogadás akkor lehet az életerv része, ha minden erőfeszítés ellenére lehetetlennek bizonyul, vagy a gyermek érdekeivel ellentétben áll, hogy a közvetlen vagy tágabb családjában maradjon, vagy visszakerüljön oda

8-6. – az örökbefogadás akkor lehet megfelelő lépés, ha ez megfelel a gyermek személyiségének is

8-7. – a gyermek külföldre történő örökbefogadását akkor kell fontolóra venni, ha: 1, a gyermeknek nem származna haszna abból, ha saját hazájában fogadják örökbe; 2, ha ez látszik megfelelőnek a gyermek személyiségére nézve

8-8. – nagyon speciális eseteket kivéve az örökbefogadásnak kell felülkerekednie az intézeti elhelyezés felett azoknál a gyermekeknél, akiknél nincs lehetőség arra, hogy a vér szerinti családjában éljen

8-9. – ha az örökbefogadás az életerv része, a gyermek örökbeadhatóságát meg kell vizsgálni, és igazolni kell.

Beszámoló a gyerekekről az örökbefogadásra vonatkozóan

9. A gyerekekről szóló beszámolóban a fent említett vizsgálatok alapján kell elkészülnie. Ez a beszámoló vezet el az örökbefogadási döntéshez és a kiközvetítéshez. Teljes képet kell bemutatnia a gyerekekről és vér szerinti családjáról, így segít a felelős szervezetnek megtalálni a gyermekhez illő befogadó családot, figyelembe véve a gyermek és a leendő örökbe fogadó család érdekeit.

Mindezek felett, ezeknek az információknak köszönhetően, melyek az örökbe fogadó szülőknek átadott aktában is megtalálhatóak, az örökbe fogadó szülők jobban megismerik a gyermeket, a múltját, tudnak válaszolni a gyermeknek ha esetleg az életéről kérdez.

Amennyire lehetséges, a beszámolóban tartalmaznia kell:

9-1. – az okokat, amiért az örökbefogadást javasolták. Külföldi örökbefogadás esetén erre vonatkozó részletes indoklás is szükséges

9-2. – a gyerekekre és a vér szerinti családra vonatkozó pszichoszociális információkat

9-3. – az orvosi aktát a gyermek kórtörténetéről, egészségi állapotáról, a vér szerinti családjában történt előzményekről

9-4. – az örökbefogadhatóságára vonatkozó jogi aktát

9-5. -a jelenlegi környezetének, kapcsolatainak, szokásainak, viselkedésének leírását

9-6. – egy felmérést a gyermek személyiségében rejlő pozitív és kockázati tényezőkről, tapasztalatokról és jellemvonásokról, melyek hatással lehetnek egy kielégítő örökbefogadói kapcsolat kialakulására

9-7. – útmutatót arra a családtípusra vonatkozóan, amely ki tudja elégíteni a gyermek szükségleteit, és elősegíti a kötődés kialakulását, mind a családdal, mind a tágabb környezettel

9-8. – bármilyen további információt ahhoz, hogy a gyermeknek a legmegfelelőbb örökbe fogadó családot találják meg

9-9. – fotókat, vagy videofelvételeket a gyermekről

10. A gyermek gyökereire vonatkozó információkat az örökbefogadásért felelős szerveknek meg kell őrizniük. Ha az örökbe fogadott gyermek később szükségét érzi ennek, megkaphatja ezeket az információkat, amennyiben ezt kora és érettsége megengedi. Ehhez megfelelő pszichológiai támogatást kell nyújtani számára, és ügyelni kell arra is, hogy a felkutatás ne sértse a vér szerinti család jogait és a törvényeket.

A vér szerinti családdal való kapcsolat felvétele csak akkor valósulhat meg, ha mindkét fél beleegyezik, és ha mindkét fél tisztában van a következményeivel. Minden lépést bizalmasan kell kezelni.

II. AZ ÖRÖKBE FOGADÓ SZÜLŐK ALKALMASSÁGA

11. Az ISS véleménye: Az örökbefogadásnak alkalmazkodnia kell a gyermek szükségleteihez és az örökbe fogadó szülők kívánságaihoz. Ez nem azt jelenti, hogy az örökbefogadó szülőknek mindenféle kívánságát figyelembe kell venni, hanem, hogy bizonyos dolgok tekintetében meg kell határozniuk, hogy milyen gyermeket szeretnének. Mindemellett az örökbefogadás, a gyermek tartós szülői gondozásra való szükségletéből adódóan a gyermek alapvető jogának tekinthető. A felnőtteknek nincs joguk ahhoz, hogy megbízzák őket egy gyermek nevelésével egyszerűen csak azért, mert akarnak egyet. Az emberek közötti egyenlőség jogát túl gyakran használják arra, hogy igazolják azt a felismerést, miszerint bárkinek joga van az örökbefogadásra.

Az a gyermek akinek örökbefogadásra van szüksége, olyan gyermek, aki komoly nélkülözéseket szenvedett már el. Múltja, jelenlegi helyzete és gyakran a fizikai jellemzői miatt az új környezetében eltér a többiektől. A befogadó család nem növelheti a gyermek különbözőségét és hiányosságait, hanem:

- anya- vagy apaképet kell nyújtania neki, amiben eddig hiányt szenvedett
- biztosítania kell egy olyan környezetet, amely elősegíti a szociális alkalmazkodását
- lehetővé kell tenni számára, hogy szembeszálljon az örökbefogadással kapcsolatos nehézségekkel.

Mindezen okok miatt, természetesen indokolt esetek kivételével, az ISS azt vallja, hogy egy férfiből és egy nőből álló pár, akiknek életkora a gyermekéhez viszonyítva megfelelő, kedvezőbb környezetet tud nyújtani egy örökbe fogadott gyermek fejlődéséhez, mint egy egyedülálló személy, azonos neműekből álló pár, vagy egy olyan pár, ahol egyik vagy mindkét fél előrehaladott kora rizikófaktor a szülői védelem időtartamára nézve.

12. Nagyon fontos megbizonyosodni arról, hogy azok, akikhez a gyermek kerül, vállalják ezt a felelősséget a gyermek legjobb érdekének megfelelően. Az örökbe fogadó családnak képesnek kell lennie arra, hogy egy olyan gyereket neveljen, aki:

- idegen számára
- egy már meglévő múlttal jön hozzájuk, és ezt számításba és figyelembe kell venniük
- sok esetben traumatikus élményeket élt át, a vér szerinti szülő halálát vagy az alkalmatlanságát arra, hogy felnevelje őt, bizonytalanul kötődik a felnőttekhez, hosszú idejű intézeti elhelyezésben és különféle nehézségekben volt része. Mindezek speciális szükségletekhez vezetnek, és lehetséges forrásai lehetnek különféle problémáknak
- különösen külföldi örökbefogadások esetén eltérő kultúrával, nyelvvél, fizikai megjelenéssel, viselkedéssel rendelkeznek.

13. Az örökbe fogadó szülők alkalmasságát még a kiközvetítés előtt meg kell határozni.

14. Az örökbe fogadó szülők alkalmassága nem pusztán egy jogi vagy gazdasági fogalom. Figyelembe kell venni etikai, pszichológiai, szociális és orvosi tényezőket, és az alkalmasság megállapításának a kérelmező komoly pszichológiai, orvosi, szociális és jogi kivizsgálásából készült tanulmányon kell alapulnia. A tanulmányt gyermek- és családvédelmi szakembereknek kell elkészíteniük.

15. Ennek a bizalmas tanulmánynak információkat kell tartalmaznia:

15-1. – a család összetételéről

15-2. – a leendő örökbe fogadó szülők jogi helyzetéről

15-3.-a leendő örökbefogadó szülők végzettségéről, szakmai státusukról, lakhelyükről, társadalmi, etnikai, kulturális és nyelvi identitásukról. A magas fokú végzettség, anyagi jólét vagy a magas szociális helyzet önmagában nem garancia arra, hogy az adott örökbe fogadó szülőnél való elhelyezés a gyermek legjobb érdekeit szolgálná. Nagyon lényeges felmérni az örökbe fogadó család pszichés és érzelmi kapacitását a gyermek felnevelésére vonatkozóan, ugyanígy az erkölcsi nézeteiket a gyermekjogaira vonatkozóan. Ezért a következőkről is kell szerezni információkat:

15-4. – a fizikai, mentális és érzelmi egészségükről

15-5. -az általános megjelenésükről és a személyiségükről, a személyes történetükről, különös tekintettel a családi történetükre. Ez segíthet megérteni, hogy milyen kapcsolatok erősíthetik vagy éppen gátolhatják őket a szülővé válásban

15-6. – a párkapcsolatukról és ennek történetéről

15-7. – érdeklődési területükről

15-8. – annak a jövőbeli esélyeiről, hogy saját gyermekük legyen

15-9. – a gyerekekkel való tapasztalataikról, a fejlődési kapacitásukról, az arra vonatkozó képességeikről, hogy megküzdjenek azokkal a nehézségekkel, melyek esetleg nézeteltéréseket okozhatnak a gyermek és a tágabb környezet vagy a család között

15-10. – ha vannak gyermekeik, az ő személyiségükről, szüleikkel való kapcsolatukról, a tervezett örökbefogadásról alkotott véleményükről

15-11. – a szociális környezetről, melybe majd a gyermek kerül (tágabb család, társadalmi körök, melyekben a család mozog, közösség) a gyermekre vonatkozó, várható véleményükről – főleg ha a gyermek különbözik ettől a környezettől -, érzelmi és egyéb támogatás, amit a szülők és a gyermek esetleg elvárhatnak tőlük, előrelátható nehézségek

15-12.- az örökbefogadásra vonatkozó elképzeléseikről: mennyire vannak tudatában a várható nehézségeknek, milyen a gyermek múltjával, történetével kapcsolatos attitűdjük, hogyan vélekednek a titokról, az örökbefogadás felfedéséről és a gyermek vér szerinti szüleinek felkutatásáról

15-13.-arról, hogy milyen jellemzőkkel rendelkező gyermeket akarnak örökbe fogadni, és miért

15-14. – a jövőre vonatkozó terveikről és az örökbe fogadni kívánt gyermek jövőjével kapcsolatos terveikről.

16. Mindezek felmérése után egy (lehetőleg több szakma képviselőjéből pl. szociális munkás, pszichológus stb.) csapat fog dönteni a szülők alkalmasságáról. Ez a csapat küld egy jelentést a döntésért felelős szakmai csoportnak. A jelentés átfogó képet ad a szervezetnek ahhoz, hogy a gyermek és a család legjobb érdekének megfelelő döntést hozza.

Ez a jelentés a következőket tartalmazza:

16-1. – az okok, melyek miatt a szülőket megfelelőnek tekintik az örökbefogadásra. Külföldi örökbefogadás esetén az indoklásnak ki kell terjednie a különleges kívánalmakra (pl. kulturális különbségekből adódó problémák)

16-2. – egy összefoglalás a család és a környezete pszichológiai, orvosi és szociális felméréséről

16-3. – egy hivatalos irat a személyazonosságukról, a civil státuszukról és az örökbefogadási alkalmasság igazolásáról

16-4. – fénykép a családról

16-5. – a leendő örökbe fogadó szülők elvárásai az örökbefogadással kapcsolatban, megfelelő magyarázatokkal

16-6. -felmérés I. a családban és a környezetében meglévő pozitív faktorokról, melyek biztosítják az érzelmi, morális, fejlődési és anyagi keretet a gyermeknek elősegítve a beilleszkedését, II. a korlátokról, melyek veszélyeztetik az örökbefogadást

16-7.-a család kapacitásának felmérése arra vonatkozóan, hogy tudnak-e hosszú távon egy olyan gyermeket nevelni, aki nem feltétlenül felel meg az elvárásainak

16-8. – egy útmutató arról, hogy az adott család milyen gyermeknek lenne megfelelő, a család kapacitása testvérek nevelésére

16-9. – egyéb további információ, amely segíti a gyermek és a család legjobb érdekeit szolgáló döntést.

17. Nagyon fontos, hogy a leendő örökbe fogadó szülőket komolyan felkészítsék az örökbefogadásra, lehetőleg az alkalmasságuk vizsgálata előtt. A felkészítésen legyen szó:

17-1. – az örökbefogadás etikájáról, és a gyermekjogairól ebben a sebezhető élethelyzetben

17-2. – az örökbefogadás természetéről és az örökbefogadásra váró gyermekek jellegzetességeiről

17-3.-az örökbefogadási kapcsolat jellemzőiről (fokozatok, csapdák, jutalmak) és az eszközökről, melyek segíthetnek ezek kezelésében

17-4. – problémákról, melyeket figyelembe kell venni annak érdekében, hogy biztosítva legyen a gyermek tapasztalatainak, eredetének, szükségleteinek és jogainak tiszteletben tartása

17-5. – a külföldi örökbefogadás speciális kívánalmairól.

III. A KIKÖZVETÍTÉS

A közvetítésről szóló döntés még nem végleges határozat, csak egy javaslat az örökbefogadási kapcsolat kialakításra egy adott gyermek és egy adott család között.

18. A gyermek érdekében történő örökbefogadás elősegíti az olyan családi kapcsolatok kialakulását, melyek kielégítőek minden fél számára: a vér szerinti családnak, a gyermeknek, és az örökbe fogadó családnak. A kiközvetítés egy kulcsfontosságú pont ebben a folyamatban. Itt találkozik a két életterv: a gyermeké, és a családé akihez a gyermeket kihelyezik.

19. A kiközvetítés egy javaslat a gyermek számára, egy olyan örökbe fogadó családról, aki megfelel a gyermek jellegzetességeinek, szükségleteinek.

20. A kiközvetítés csak akkor történhet meg, ha a gyermek pszichológiai, orvosi, szociális és jogi örökbefogadhatóságát kimondták.

21. A kiközvetítés csak akkor történhet meg, ha a leendő örökbe fogadó szülők alkalmasságát kimondták.

22. A kiközvetítésről szakmai csoportnak kell döntenie, a döntés nem lehet egy egyén felelőssége. A csoportnak olyan – lehetőleg pszichológiai és szociális területről érkező gyermekvédelmi szakemberekből kell állnia –, akik ismerik az örökbefogadás elveit és gyakorlatát. Külföldi örökbefogadás esetén tanácsos egy jogászt is meghívni a csoportba, hogy ellenőrizze a jogi követelményeket.

23. A kiközvetítés nem történhet meg a vér szerinti család kezdeményezésére, megfelelően igazolt kivételes eseteken kívül. Bármilyenek a körülmények, jelen kell lenni a felelős gyermekvédelmi szolgálatnak is.

24. A kiközvetítés nem történhet meg a gyermekotthon dolgozóinak vagy a gyermek gyámjának a kezdeményezésére. De mivel ők ismerik a gyermeket, bevonhatóak a folyamatba, vagy konzultálhatnak a csoporttal a javaslat ügyében.

25. A kiközvetítés nem történhet a leendő örökbe fogadó szülők kezdeményezésére, akik esetleg kiválasztottak egy gyermeket, amikor meglátogattak egy gyermekotthont vagy családot.

26. A kiközvetítés nem történhet a leendő örökbe fogadó szülők kezdeményezésére, akik hirdetés alapján választottak gyermeket.

27. Külföldi örökbefogadás esetén mind a származási ország szakemberei, mind az örökbe fogadó szülők országának szakemberei felelősek a kiközvetítésért.

28. A javasolt kiközvetítés érvényesítése előtt egy, a család lakhelyén illetékes, örökbefogadással foglalkozó szervezetnek jóvá kell ezt hagynia a választott család számára.

29. Mielőtt a kiközvetítési javaslat hivatalosan érvényessé válik, mind a gyermek és az örökbe fogadó család érdekében javasolt egy személyes találkozás, ahol megismerkedhetnek egymással.

30. Amikor összehozzák a gyermeket és az örökbe fogadó családot, nagyon fontos, hogy

30-1. – mind a gyermeket, mind a családot felkészítsék a találkozóra

30-2. – a találkozáson csak a család, a gyermek és a gyermek gondozója legyen jelen.

Fordította: Bogár Zsuzsa

A NEVELŐSZÜLŐI HÁLÓZAT KIALAKULÁSA UKRAJNÁBAN - LÉPÉSRŐL LÉPÉSRE

Ukrajnában több mint 50 000 gyermek intézetekben, míg kb. 1000 gyermek családi kereteket biztosító állami gondoskodásban él. Évente 25 000 gyermek kerül be a gyermekotthonokba.

A gyermekvédelem állami rendszere már a kommunizmus ideje alatt is működött, de ekkor többnyire a nevelés csoportos formáját alkalmazták az államilag támogatott intézetekben, melyek kiterjedt hálózatot alkottak az országban. Ahogy megváltozott az ukrán politikai, szociális és gazdasági rendszer, ezek az intézetek is alapvető változásokon mentek át. A támogatások hiányából adódóan az intézetek anyagi helyzete megromlott, és ez nagy hatással volt az ellátás minőségére is.

A fiatalok nagyon alacsony szintű ismeretekkel rendelkeznek, amikor elhagyják ezeket az intézeteket, így kevés lehetőségük van a továbbtanulásra. A versengő munkaerőpiacon munkát is nagyon nehezen találnak és mindezek mellett nagy kihívás számukra az is, hogy megtalálják azt a helyet ahol függetlenül, önállóan élhetnek.

Az állami intézetekben való csoportos nevelés rengeteg problémát rejt magában. Ilyen körülmények között szinte képtelenség minden gyermek speciális, egyedi igényeit figyelembe venni, ezenkívül egy zárt térben való felnövekedés nehezíti a tinédzserek eligazodását az életben és akadályozza a szociális fejlődésüket.

Figyelembe véve azt, hogy csak a családi nevelés képes kiegyensúlyozott fejlődést és szociális integrációt biztosítani a gyermekeknek, elindultak a kezdeményezések a gyermekekről való gondoskodás új formáinak bevezetésére.

Az ukrán kormány által 1998-ban hozott rendelkezések megteremtették a jogi alapokat a nevelőszülői hálózat kiépítéséhez.

Ekkor kezdték el Ukrajna öt megyéjében a nevelőszülői hálózat kiépítését, minek eredményeként mostanáig 40 gyermeket helyeztek el nevelőcsaládoknál. Ez a szám persze még nagyon kicsi, hisz egy új dolog bevezetése részletes tanulmányokat és a jogi garanciák kidolgozását igényli.

A kezdő nevelőcsaládok szociális támogatást valamint gyakorlati tanácsokat igényelnek: pl. jogi papírokkal kapcsolatos problémákban, orvosi ellátással, a nevelt gyermek pedagógiai és szociális problémáinak megoldásával kapcsolatban stb. Más országokból származó, nevelőcsaládokkal kapcsolatos tapasztalatok azt mutatják, hogy a speciális támogatásra vonatkozó igények gyorsan növekednek. Ukrajnában most indult meg a fejlődése azoknak a szociális szolgáltatásoknak, melyet állami intézmények nyújtanak fiataloknak, családoknak.

A „Az állami gondoskodás átalakítása” című projektet az UNICEF technikai támogatásával az Ukrán Szociális Kutatóintézet vezette be. A projekt tartalmazza azokat a tudományos és módszertani fejlesztéseket, melyek a nevelőszülői hálózat támogatásához szükségesek.

Az intézet kutatói a következő tudományos és módszertani fejlesztéseket alkották meg:

- a nevelőszülői feladatra jelentkezők toborzásának és kiválasztásának módszerei
- felkészítő kurzus a nevelőszülőknek
- módszerek a nevelőcsaládoknak szóló tanácsadáshoz és támogatáshoz
- módszerek a nevelőszülőkkel foglalkozó szociális munkások képzéséhez.

A kezdeti tapasztalatok bővítése érdekében a nevelőcsaládok támogatására vonatkozó tudományos és módszertani tanulmányokat egy szociális munkásoknak készült videoanyaggal együtt („A nevelőcsaládok szociális támogatása”, „Nevelőcsalád”) megjelentették. A jogi és az anyagi kereteket is sikerült megteremteni a nevelőszülői hálózat kiépítéséhez.

Mindezek következményeként a nevelőszülői gondozás Ukrajnában is egyre inkább beépült a köztudatba és nem csak azokban a régiókban, ahol részt vettek a bevezetési kísérletben. 2000 júniusában létrejött egy országos szervezet Ukrán Nevelőcsaládok Egyesülete néven. Az egyesület legfontosabb feladata, hogy hozzájáruljon Ukrajna hatékony szociálpolitikájának kialakulásához különös tekintettel az állami gondoskodásban élő gyermekekre, fiatalokra vonatkozóan, és hogy elősegítse a családi gondoskodás új formáinak kialakítását

Az Ukrán Szociális Kutatóintézetben kialakítottak egy központot, ahol a szakemberek krízishelyzetbe került családokkal foglalkoznak. Főleg olyan családokon próbálnak meg segíteni, ahol a gyermek és a szülő kapcsolatának zavara előidézheti a gyermek intézetbe kerülését. A központ munkatársai jogi és pszichológiai tanácsadást nyújtanak a szülőknek, valamint egyéni szociális és pedagógiai munkát folytatnak a gyermekekkel.

Az egyik jövőbeli tevékenységi körük: egy támogató rendszer kifejlesztése olyan nevelőcsaládoknak, akik problémás, vagy fogyatékos gyermeket nevelnek.

Az Ukrán Nevelőcsaládok Egyesületének magalakulása segíti annak a célnak az elérését, hogy minden gyermek részesüljön gondoskodásban, és senki se legyen elzárva ennek lehetőségétől. Ez a cél megfelel a gyermekek jogairól szóló ENSZ Nyilatkozat egyik alapelvének miszerint:

„Egy Gyermekeknek családban kell felnőnie, olyan boldog, szerető és megértő környezetben, amely kiegyensúlyozott és teljes fejlődést képes biztosítani neki.”

Írta: Krázné Szabó Piroska

A PATRONÁLÁSRÓL

A gyermekvédelmi törvény életbe lépése óta az egyik legfontosabb változásnak a folyamatos szemléletformálást, és annak provokálását tartom. Ez az a folyamat, melynek a végén majd elkezd működni a törvény a hétköznapokban is.

„A patronálás, patronáltatás hátrányai” című korábban megjelent cikket a szemlélet formálás szempontjából fontosnak tartom, és ezért vállalkoztam a tovább gondolására. Lényegi kérdést érint, az intézményes gyermekvédelem működését befolyásoló tényezőt.

A témát én a másik oldalról közelíteném meg. Mi a haszna a patronálásnak és, hogy van-e?

Ebben az értelemben a patronálás a civil társadalom bevonását jelenti a gyermekvédelmi rendszerbe. Külföldi szakmai tapasztalatok és a hazai tapasztalataim azt igazolják, hogy a szociális ellátás rendszere, aminek része a gyermekvédelem is, nem tud hatékonyan működni a társadalmi erők bevonása, segítése nélkül. Mikor erről a fajta patronálásról beszélek, akkor az angol nyelvterület volunteer mozgalmára gondolok, és nosztalgiával emlékezem pártfogó múltam társadalmi pártfogóira, vagy otthonvezető évem gyermekotthont patronáló közösségeire és segítőire.

Amikor a patronálásról gondolkodom, akkor ebben a társadalom felé való nyitás vezérel, nem pedig az attól való elzárás. Ami a kapun kívüli veszélyektől megvéd, az a helyzet ismerete, a problémák megoldására alkalmas készségek tára, a saját nyitottságom és szakmai biztonságom, ami annak a szakmai csoportnak az összességén alapul, akivel közösen dolgozom folyamatos, egymást segítő és egymást megbecsülő munkakapcsolatban. Mindezek alátámasztásához hadd idézzem Szöllösi Gábor cikkéből (Család, Gyermek, Ifjúság, 2001/1.) Sheafor és tsa-i munkájából azokat a tudásformákat, amelyek a szociális munkában az ehhez szükséges szakszerűséget biztosítják:

- megérzés, gyakorlati bölcsesség
- koncepció, konceptuális ismeret (általánosított elképzelés vagy megértés, amelyet az egyes esetekből szűrtek le)
- gyakorlati, illetve etikai elvek, másképp szakmai és etikai szabályok (hosszabb időn át kipróbált és a szakma közössége által irányelveként elfogadott cselekvési módok – elmélet (egymással összefüggő feltevések és koncepciók, melyek valamely jelenség magyarázatára tesznek kísérletet)
- elméleti orientáció (a szociális munkás számára eszközként szolgál a jelenség megértéséhez, és a változási folyamat lényegének értelmezéséhez)
- gyakorlati modell (nem ad részletes és mély magyarázatot a jelenségről, ellenben irányt és struktúrát ad a változási folyamathoz).

A társadalmi segítség, patronálás, a cikkben úgy jelenik meg, hogy kívülről jön, civil emberek megkeresik a gyermekotthont, és felajánlják a segítségüket. Ez egy jó helyzet, hiszen a gyermekotthonoknak a mindennapi élet rendezésében nagyon sok segítségre van szükségük. Gondolok itt a speciális szükségletű gyermekeknek a város másik végébe, iskolába kísérésétől, az egy-egy ünnepélyes alkalom megrendezéséig, az adományok felajánlásáig több mindenre.

A segítség okos elfogadása és felhasználása, ami a döntő pont, és ez az, ahol szemléletváltásra van szükség. Akkor tudok jól dönteni, hogy mire is használjam a felajánlott segítséget, ha van egy képem arról, hogy mit is akarok elérni, mi a célom azzal az

intézettel ahol dolgozom, hogy milyen szerepet tulajdonítok magamnak a gyermekek sorsának alakításában. Azt, hogy ebben a munkában ki miben kompetens, a gyermekvédelmi törvény elég jól meghatározza. Ha ezek között a határok között maradunk, már felesleges is beszélni a káros patronálásról, hiszen az egy „gyermeket kiközvetítő rendszer” törvényt sért, ezért eljárást kell, hogy maga után vonjon. Akkor következetesen mindenkinél számon kell kérni.

A társadalom felé nyitó és azt bevonó patronálásnál az intézmény falai kitágulnak, a gyerekek több lehetőséget kapnak. Ha egy vidéki lakóotthonban gondolkodunk, akkora falu közösségének tagjai lesznek, és ugyanúgy patronálják őket is, mint egymást. Ebben a folyamatban lehet, hogy valaki megszereti a nevelőszülőségét, kiképződik, és a már ismert gyermek nevelőszülője lesz, akinek a családjával is segítő kapcsolatban volt. A megismert gyermek nevelőszülőjévé válást én nem gondolom annyira rossznak, ha előtte a nevelőszülő megtanulja, hogy mire vállalkozik és megtapasztalja azt úgy, hogy előtte patronálja a gyermek vér szerinti családját. Az ilyen fajta egy-egy kivételes esetnek másodlagos hozadéka lehet, hogy a társadalom megismeri a „saját bőrén” a nevelő-szülőséget, a segítségnek ezt a módját, és többen fognak jelentkezni erre a feladatra. Feltehetően ők tudatosabbak lesznek a motiváció szintjén, hogy miért is szeretnének nevelőszülők lenni. Kevesebb lehetne az „én”-nel kezdődő mondat, és több a „mondják meg miben segíthetek”.

A patronálás lényege az ügy patronálása, amin belül lehet, hogy egy-egy gyermeket vagy egy-egy családot segít a patronáló, de nem a saját igényeit, érdekeit, érzelmi hiányait pótolandó, hanem a gyermekvédelem céljának megfelelően azért, hogy a gyermek családi biztonságát, kapcsolati-kötődési állandóságát visszaépítse a gyermek megmaradt lehetőségeit maximálisan figyelembe véve. (Ez az a gondolatsor, aminek a végén a testvérkapcsolatok megőrzése, keresése és ápolása van, nem pedig a „de hát nem tudnak egymásról!” megjegyzéssel, annak semmibe vétele. De ez egy másik cikk témája lehetne, előzményként azért annyit, hogy egy testvér a másik gyermek számára, ha körültekintően vezetik be, ajándék).

A patronálás tehát a szociális gondoskodás egyik alappillére lehetne hazánkban is. A patronálókat a részfeladatok szakembereivé kell kiválasztani és kiképezni.

A kiválasztás beszélgetéssel, megfigyeléssel és megismeréssel, sohasem pszichológiai teszteléssel kell, hogy történjen. A kiválasztás az a folyamat, amelyben az első perctől kezdve elfogadom és bevonom a jelentkezőt a munkába miközben figyelem, hogy miben tud majd segíteni, milyen munkára alkalmas.

A másik kulcsszó a kiképzés, ami nem jegyzetelős, vizsgáztatós ismeretátadást jelent, hanem az együtt dolgozást, a módszerek gyakorlati bemutatását, ami a patronáló által hozott tudások aktuális helyzetre való alakítása.

Ebben a munkában a patronálóval való folyamatos kapcsolattartás ugyanolyan fontos, mint a munkatársakkal. Lehet, hogy ez többletmunkának tűnik (egyébként nem az) a mennyiség szintjén, de a patronálás a minőségről szól. A több, ugyanazt az esetet segítő ember több lehetőséget jelent a gyermek sorsának rendezése felé.

A továbbképzés része a közösség szakmai életében való részvétel is, amikor meghatározott időközönként a szakemberek és az önkéntesek közös szakmai fórumokon beszélgetnek közös sikereikről és problémáikról, egyenrangúan és szemlélet-egyeztetően. A másodlagos nyereség itt is megjelenik, mint az intézmény szakmai életének tudatos tervezése, mivel ez a patronálók képzésének fontos része.

Az 1980-as években, amikor még a Fővárosi GYIVI-ben működtek a fiatalokkal foglalkozó pártfogó felügyelők, talán el sem tudták volna végezni a munkájukat az

önkéntesek segítségével, akik családokat gondoztak, gyermekeket látogattak börtönben, munkahelyeket kerestek. Még egyszer köszönet érte.

A patronálásban vannak saját tapasztalataink is, csak a helyére kell, hogy kerüljenek a dolgok.

Ezért beszéljünk róla.

Írta: Bodor Tibor

AZ ERDEI ISKOLÁK KIALAKULÁSA

Az első erdei iskolák Németországban alakultak a múlt század végén. A fellendülő iparosodás velejárájaként a nagyvárosokban egyre több ember betegedett meg tuberkulózisban. A gyerekeket szanatóriumokban gyógyították, a legfőbb cél a szervezet regenerálódása volt. A beteg gyerekeknek a fizikai és egészségi állapotához mérten alakították ki a programokat. A tanórák a szokásosnál rövidebbek voltak, kisebb volt egy osztály létszáma is. Az oktatás nagy része a szabad levegőn folyt. Az első erdei iskolát Berlin melletti Charlottenburgban alapították 1904-ben, és szabadlevegős iskolának nevezték.

1910-es évektől egyre több ilyen iskola alakult, „vidéki iskolaotthonok” néven, és az I. világháború után Németországban állami szinten elismerték az erdei iskolákat.

Az oktatás helyszíne megváltoztatta a tanítási rendet is. Az erdei iskolai programok alapvetően más módszereket, technikákat valósítanak meg az ismeretátadás során. Ott, ahol a gyerekek a természettel állandó, közvetlen és aktív kapcsolatban vannak, a megismerés folyamatában a szemlélődő és az ismereteket befogadó magatartás helyébe a cselekvő, felfedező magatartás lép.

Az utóbbi időben Magyarországon is egyre több iskola alakítja ki saját erdei iskolai programját. A környezeti nevelés szempontjából talán a leghatékonyabb oktatási forma az erdei iskola, amely természetes módon nevel a környezet értékeinek tudatosítására, védelmére. Mivel a természetben foglal helyet, **részesévé tesz valamennyi résztvevőjét** azoknak, az elsősorban érzelmekre ható, környezeti hatásoknak, amelyek kizárólag az élő jelenlévő természetből fakadnak, és nem pótolhatók annak sem szöveges, sem képi tükrözésével.

AZ ERDEI ISKOLA JELENE HAZÁNKBAN

A jelenlegi hazai gyakorlat erdei iskolai kezdeményezéseinek örvendetesen egyre bővülő választékából két különböző típusú, modellértékű példa emelhető ki:

Szentlőrinci Kísérleti Általános Iskola

Az 1985/86-os tanévtől működő tábor iskolája az erdei iskola mozgalom megújításának első, minden vonatkozásban pedagógiailag átgondolt vállalkozásnak tekinthető. Mindezt elősegítette az a körülmény, hogy az anyagi előfeltételek – saját táborhelyek és faházak Orfűn – megteremtésekor az értéket termelő és ezért saját pénzzel rendelkező iskola akkoriban előnyös és független anyagi helyzetben volt.

Ez az új tanulószervezési forma szervesen illeszkedik az iskola alapkoncepciójába, amely nevelésen lényegében pedagógiailag reprodukált társadalmi gyakorlat érthető. Ez az iskola teljes tevékenységrendszerét meghatározó alapelv, sajátosan konkretizálódik a tábori iskola életében.

Már maga a tábori iskola léte is a szentlőrinci tevékenységstruktúra terméke, mivel az anyagi bázist maguk a gyerekek termelték. Az értékalkotó termelőmunka sajátos formáit hozza létre a tábori élet: a tábor területét karban kell tartani, és a mindennapi létfenntartás is számos munkaalkalmat kínál.

„A tanítási-tanulási folyamat programja szerint az ismeretsajátítás folyamatának vezérlő elve az objektív valóságból való kiindulás, az objektív valóság komplex tanulmányozása, a problémák felmérésének, a valóság összefüggéseinek rendszerezése, aminek eredményeképp létrejön a tanulóban a külvilág belső modellje.”

A tábori iskolában például az anyanyelvi program keretén belül tábori szolgáltatásként látták el a tanulók a tábori újság és a rádió szerkesztését. Vagy: a matematikai tananyagon belül a geometriai ismereteket a természetben végzett mérésekkel sajátították el, kihasználva ezzel a természet adta lehetőségeket.

A szabadidő szervezése tábori körülmények között kizárólagosan a közösség ügyévé válik. A táborvezetőség feladata ma már kizárólag az, hogy a kínálatot minél szélesebb mezőben biztosítsa anélkül, hogy a részvételt bármiben is előírná.

A szentlőrinciek mind a tábori élet irányításának, mint a tanulószervezésnek szinte új, az „otthoni”-től eltérő formáit kísérletezik és próbálják ki. Az önként vállalkozó és szerveződő nevelőtestület nagyfokú önállósággal és felelősséggel rendelkezik a tananyag kiválasztása, a tábori iskola működési rendjének kialakítása, a szervezeti és munkaformák megválasztása stb. terén.

A szentlőrinci tapasztalat is igazolja, hogy a táboriskola kötetlen tanulószervezési kerete szinte kínálja a lehetőségeket a különböző szervezeti és munkaformák alkalmazására, amelyek törvényszerűen különböznek a megszokott szervezeti formáktól. Itt az eddig szervezett táboriskolai hetek mindegyikét más-más alapvető szervezeti forma uralta. Pl: előre meghirdetett témák feldolgozására a tanulók érdeklődése alapján egész évre szerződő fakultatív kutatócsoportok munkája.

Budapesti Deák téri Általános Iskola

1986-ban szervezte meg először erdei iskoláját a Börzsönyben lévő Kemence község határában.

Az erdei iskola megszervezése szorosan kapcsolódott az iskola egyik kiemelt nevelési céljához: a belváros szívében, zsúfolt körülmények között létező, udvar nélküli és bármilyen zöldövezettől távol eső iskola gyermekeinek életét úgy kell élményt adóan, sokoldalú tevékenység-nyújtással megszervezni, hogy ezen belül kiemelt hangsúlyt kapjon a természet felfedezése, megismerése és védelme.

A kidolgozott oktatási programok vezérelve: „A való világot nem tantárgyi aspektusból értelmező, hanem a természetből és a környezetből fakadó problémákból kiinduló” módon megismertetni, a valós környezet felvetéseiből táplálkozó ok-nyomozással integrálni a tantervi anyagot.

Ezeket a programokat a tradicionális tananyag tömbösített átrendezésével, illetve különböző tantárgyakra szétparcellázott ismeretanyag integrálásával alkották meg.

Mint ilyen, három tényezője érdemel említést:

1. Az erdei iskola az ismeretszerzés sajátos színtere, módszere. Sajátos oktatási eszköz, amely olyan új ismeretforrásokat és ismeretszerzési technikát kapcsol be a tanítás és tanulás folyamatába, amelyekkel a klasszikus tantermi oktatás nem rendelkezik.

2. Létezése túlmutat közvetlen didaktikai, illetve ismeretszerzési dimenzióin. Fellazítja a tanításról és a tanulásról alkotott fogalmainkat: átalakítja, megreformálja a tanítás-tanulás tradicionális szereposztásait: kikezdi az előírásokhoz igazodó, alapvetően a végrehajtásra kondicionált tanári és tanulói mentalitást és reflexeket, mert nélkülözhetetlen cselekvésszabályzó erőként tételezi fel az önállóságot, a kezdeményezést, a

helyzetfelismerést. Az erdei iskola tehát tipikusan innovatív létezési mód, mivel az egész tanév megtervezésére kihatással van.

3. Sajátos szocializációs színtér, a közösségi létforma gyakorlásának, az önkiszolgálás, az önfenntartás, az egymásra figyelés, a magukért és az egész csoportért való felelősségvállalás, a tanárokkal és más felnőttekkel való kommunikáció és együttműködés gyakorlásának sajátos terepe.

Az erdei iskola a természeti és környezeti nevelés legfőbb színtere és eszköze, mert magában a természetben foglal helyet, és így részévé teszi valamennyi résztvevőjét azoknak az indirekt környezeti hatásoknak, amelyek kizárólag az élő, létkető, jelenlévő természetből fakadhatnak és nem pótolhatók annak sem képi, sem szövegbéli vagy zenei tükrözésével.

Az erdei iskolák, mint komplex projektek, kivétel nélkül minden esetben tartalmazznak direkt, közvetlen természet- és környezetvédelmi programokat. A hazai erdei iskolai programokban a tevékenységek egyik centruma a közvetlen természet és környezetvédelem: az erdők gondozása, az élőhelyek védelme, facsemeték ültetése stb.

Az erdei iskola – sajnos – a jelenben észlelhető tendenciák eluralkodása vagy tartós állapotá válása esetén újból növekvő mértékben tesz szert az egykoron volt charlottenburgi egészségügyi és szociális jelentőségére, azaz egyre fontosabbá válik, mint számos városi gyerek jószerevével egyetlen lehetősége arra, hogy legalább néhány hétre egészséges környezetben; jó levegőn és tisztességes táplálkozás mellett élhessen.

Az erdei iskola fogalma ma kettős kötésben értelmezhető. Egyrészt az iskolák környezeti nevelési programjaik egy változata, másrészt egy ingatlan, egy objektum, amely speciális nevelési – oktatási helyként funkcionál. A környezeti nevelésről egy kicsit rendhagyóan:

Pedagógiai programjaikban az iskolák környezeti nevelési céljaik megvalósítását leginkább a természettudományi tantárgyak – különösen a természetismeret, a biológia és a földrajz – tanításához rendelik. Mivel a környezeti kapcsolatok értelmezéséhez nélkülözhetetlenek az ökológiai – humánökológiai – ismeretek, ezért nemritkán azonosítják is a környezeti nevelést az ilyen tartalmú ismeretek megtanításával.

Noha a környezeti folyamatok megértése lehetetlen valamilyen szintű természettudományos felkészültség nélkül, egyre inkább világossá válik az a felismerés, hogy a környezeti problémák alapjukat, gyökerüket tekintve nem természettudományi karakterűek, hiszen mögöttük mindig valamilyen emberi cselekvés, etikai, esztétikai, szociokulturális mozgatóerő, érdekek, és ellentétek húzódnak meg. A környezeti problémák, érdek- és értékkonfliktusok kezelésére, a harmonikus környezet megteremtésére és élvezetére az egzakt tudományok a humán műveltség kihagyásával nem taníthatnak meg.

A szemlélet, az értékrend gyermekkorban nem az ismeretterjesztés által változtatható leghatékonyabban. Noha a környezeti nevelés számos ponton kapcsolódik a reál, a humán, a technikai műveltséghez, az egészséges testkultúrához, tárgya mégsem azonos azokéval.

A környezeti nevelés nem magáról a természeti vagy humán környezetről szól, hanem az ember és környezete kapcsolatáról. A tárgya tehát e relációk köre, s éppen ebből következőleg szükségszerűen komplex és integrált nevelési terület.

Komplex, mert vizsgálódásának tárgya több, különböző, de egymással belső összefüggésben álló művelődési területhez tartozik egyszerre.

A környezet egyaránt megragadható, leírható és magyarázható földrajzi, biológiai, történelmi, gazdasági, technikai, etikai, esztétikai stb. szemszögből.

Integrált, mert összetevőit mindig az ember és környezete viszonyának tükrében vizsgálja, s ez a kapcsolat integrálja, összefűzi az ennek megértéséhez szükséges tudást. A komplexitás tehát a tevékenység, vagy tantárgy felépítésére, míg az integrativitás a tanítás-tanulás szemléletére vonatkozik.

A környezeti nevelés során közvetített ismeretek köre így egyrészt a természeti és létesített környezetre, másrészt az emberek viselkedésére vonatkozik. A kettő közötti harmonikus kapcsolat, viszony pedig különböző tevékenységek során, személyes élményű gyakorlás útján sajátítható el. Emiatt a környezeti nevelés akkor lehet igazán hatékony, ha lehetővé tesszük a valóságos természeti és létesített környezet cselekvő megismerését is, ha e célból különböző terepi tanulmányokat is szervezünk.

Az erdei iskola az anyaiskola székhelyétől különböző helyszínű, a környezet adottságaira építő többnapos tanulásszervezési forma. A terepi ismeretszerzést közös cselekvésekhez kötjük. A tanítás helyszínével szorosan és szervesen összefügg a tananyag, a képességfejlesztés és a közösségi tevékenységekhez kötődő szocializáció. Az erdei iskolának nemcsak az oktatás a célja, viszont az erdei iskolában folyó tanítás-tanulás az iskola tantervének részét képezi. E programban nem önkéntes jelentkezés alapján lehet részt venni, hiszen a tanulók tantervi követelményeket is teljesítenek.

Ottani teljesítményüket a tanórai munkájukhoz hasonlóan szükséges értékelnünk. Erdei iskolát tehát csak szorgalmi időben szervezhetünk.

Az erdei iskola a műveltségi területek közös követelményei közül kiemelten hangsúlyozza a következőket:

Hon- és népismeret: a tanuló „kiszakadva” megszokott környezetéből a valóságban ismeri meg hazánk adott részét, az ott élőket, szokásaikat, hagyományait, helyi közösségeket. Ugyanakkor iskolai közösségét képviselve erősödhet az együvé tartozás érzése, közösségtudata.

Környezeti nevelés: Az erdei iskola fő elemei az élő, többé-kevésbé természetes környezet megismerését tűzik ki célul, miközben törekednek a tanulók környezettudatos magatartásának pozitív irányú befolyásolására.

Testi és lelki egészség: Az egészséges életmód sok részlete előkerül az erdei iskola programja alatt, ha nem is mindig „direkt” formában, azaz tananyagként. A helyes táplálkozás, megfelelő tisztálkodás a napirend kialakítása, mozgás, sport, szellemi tevékenységek mind-mind jelen kell, hogy legyenek ez alatt az idő alatt.

Kommunikációs kultúra: Ezen idő alatt a tanulók kilépnek a megszokott kommunikációs közegükből: tévét, videót nem néznek. Mivel egy speciális, viszonylag zárt, ezért nagyrészt egymásra utalt közösséget alkotnak, kénytelenek jobban egymásra figyelni, véleményüket, kívánságaikat megfelelő módon közölni, ami fejlesztheti kommunikációs kultúrájukat.

Az erdei iskola kiemelt céljai: A diák kerüljön új, szokatlan, élményszerű tanulási helyzetekbe. Szerezzen közvetlen tapasztalatokat a természetes környezetből, a mindennapi életből. Törekedjék az iskolapadban megszerzett ismereteit a gyakorlatban is alkalmazni, igyekezzen tudását egy-egy probléma megoldásához komplex módon használni. Az új ismereteket igyekezzen önállóan, tudásának és érdeklődésének megfelelően, minél kevesebb tanári közreműködéssel megszerezni. (A tanár feladata elsősorban a problémafelvetés, a forrás megjelölése, munkaszervezés.) Napirendjét igyekezzen célszerűen kialakítani. Törekedjen együttműködni társaival, igyekezzen elfogadni, tiszteletben tartani mások nézeteit. Fejlődjön közösségi magatartása, figyeljen oda társára, annak esetleg felmerülő problémáira.

Az erdei iskolában a tanulás *valóságban szerzett tapasztalataikon*, megfigyeléseiken, méréseiken alapul, így az ismereteket élményekként fogadják be a tanulók, a legtöbbször fel sem tűnik nekik, hogy tanulnak. Jellemző tanítási-tanulási módszerek: kiscsoportos foglalkozás, mérések, megfigyelések elvégzése, önálló ismeretszerzés.

AZ ERDEI ISKOLA MINT OBJEKTUM

Erdei iskolának nevezik azokat a bázisokat, objektumokat is, melyeket azért létesítettek (természetvédelmi szervek, erdészetek, egyesületek, vállalkozók), hogy ott pedagógiai szakmai szolgáltatásként terepi oktatást nyújtsanak. Ezek az iskolák e célból megfelelő eszközökkel, helyiségekkel, olykor könyvtárral, laboratóriummal stb. rendelkeznek, s van speciális terepi oktatási szakértelemmel rendelkező, a vidéket jól ismerő munkatársuk is. Bár azonos alakú, különböző értelmű két kifejezésről van szó. Ezek az erdei iskolák mint terepi oktatási központok nem csak erdei iskolai programokat kínálnak. Tanulói kutatásoknak, témnapoknak, témaheteknek, terepgyakorlatoknak, szakköri programoknak is otthont adhatnak. Az erdei iskolákban tehát nem csak erdei iskola szervezhető.

Az objektumokat a Nemzeti Parkok, az erdőgazdaságok, önkormányzatok és civil szervezetek is működtetnek. Az, hogy az erdei iskola mint nevelési – oktatási forma és mint objektum működik, jó példája az iskola és az azt befogadó társadalmi közeg együttműködésének. A felnövekvő generáció környezettudatos gondolkodásának egyik – de nem egyetlen – elemeként a szemléletformálásban fontos eleme lehet.

A cikk megírásában az alábbi cikkek segítettek:

Lehoczky János: A szabadég iskola

Balássy Szabolcsné: Az erdei iskola elméletben és gyakorlatban, 1994.

Karácsony Károlyné: Az erdei iskola munkafüzet használatáról, 1996.

Tóthné Tímár-Geng Csilla: Az erdei iskola programjának összeállítása és lebonyolítása, 1996.

Major Ferenc: Tanterv (OKI 96.)

Adorján Rita: Magonc

ERDEI ISKOLA KONFERENCIA ÉS MŰHELYSOROZAT

A Környezetvédelmi Minisztérium és az Oktatási Minisztérium közös célja, hogy megteremtsek a feltételeket ahhoz, hogy minden általános iskoláskorú gyermek iskolai éveinek első nyolc éve alatt legalább egyszer eljusson erdei iskolába.

Fontos érdek, hogy gyermekeink az iskolában megismerjék országunk természeti és épített környezeti értékeit, megtanulják a környezetbarát, fenntartható és egészséges életmód, életvitel alapvető szabályait, hogy megismerkedjenek az élőhely összetettségével, az ökológiai összefüggésekkel, törvényszerűségekkel, a természet- és környezetvédelmi feladatokkal.

Az erdei iskola komoly és nehéz feladat a pedagógusok számára. A természetben való létezés erdei iskolává nem a hely, nem is a feldolgozandó ismeretek, hanem a tanulás módja, szervezési formája, végső soron a pedagógus tanulásirányító munkája teszi. Eredménye azonban hosszú távon segíti az oktató-nevelő munkát is. Amit a gyerekek saját maguk tapasztalnak, az sokkal mélyebben rögzül, mint az iskolapadban, könyvből szerzett, tanult tananyag.

Az erdei iskolában együtt töltött napok, délutánok, esték alatt olyan helyzeteket teremthet a pedagógus, amelyekben megismerheti osztálya, növendékei érdeklődési körét, személyes gondjait és problémáit. Minderre az iskolafalak között kevés lehetőség van.

Az erdei iskola többnapos, a szorgalmi időben megvalósuló, a szervező intézmény székhelyétől különböző helyszínű környezethez illeszkedő nevelési-tanulásszervezési egység. Ennek során a tanulás folyamatát – a tanulói képességek fejlesztését és a tananyag elsajátítását – a tanuló aktív, együttműködő – cselekvő (kooperatív – interaktív) megismerő tevékenységére építik. A tanítás tartalmilag és tantervileg egyaránt szorosan és szervesen kapcsolódik a választott helyszín természeti, ember által létesített és szociokulturális környezetéhez.

AZ ERDEI ISKOLA PROGRAM SIKERESSÉGÉHEZ SZÜKSÉG VAN

- felkészült és jövő iránt elkötelezett pedagógusokra, iskolavezetőkre, iskolafenntartókra,
- tájékozott és az erdei iskola iránt igényt megfogalmazó és támogató szülőkre, családokra,
- megfelelő számú és színvonalú szálláshelyre, programszolgáltatásokra,
- segédanyagokra (könyvekre, friss információkra), eszközökre, amelyek a felkészülést és a megvalósítást elősegítik,
- szakmai és pénzügyi, támogató társadalmi összefogásra a részvételhez szükséges anyagi fedezet előteremtésére.

Szükség van olcsó szálláslehetőségekre, programajánlatokra. Ebben sokat segítenek az iskolafenntartók, elsősorban az önkormányzatok, akik több iskola számára működtethetnek erdei iskola programot, de segíthetnek az erdészetek, más állami szervezetek is.

A Környezetvédelmi Minisztérium területi szervei a nemzeti parkok, amelyek az ország legértékesebb természeti területeit gondozzák és felügyelik. Szakmai és gyakorlati tanácsaikkal, segítségükkel az iskolák rendelkezésére állnak.

A Környezetvédelmi Minisztérium támogatásával az Országos Erdei Iskola Program megismertetésére, az iskolafenntartók, pedagógusok és az iskolák figyelmének felkeltésére 2001. február és márciusban konferenciát és műhelysorozatot szerveztünk.

A nemzeti parkok igazgatóságai szakmai tájékoztatást adnak a rendezvényekhez.

Az Erdei Iskola Konferencia, mely az ország figyelmét felhívta az Erdei Iskola Programra, 2001. március 7-én Gödöllőn, a Grassalkovich-kastélyban volt.

Célunk, hogy minél többen ismerkedjenek meg az erdei iskola céljaival, az erdei iskola program tervezéséhez, szervezéséhez szükséges információkkal.

A konferencia anyagára alapozva erdei iskola kiadvány („Hasznoskönyv”) készül az iskolák, oktatási intézmények számára.

Az Erdei Iskola Konferenciáról és Műhelysorozatról részletes felvilágosítás kérhető:

Környezetvédelmi Minisztérium

Tóth Zsuzsanna mb. főosztályvezető Tel: 1/457-3300/169

OM-KÖM Környezeti Nevelési és Kommunikációs Programiroda

Czippán Katalin Tel: 1/251-5647

Erdei Iskola Alapítvány

(Kosztolányi Edit 2000 Szentendre, Alkotmány u. 12. Tel: 26/300-089 Fax: 26/500-275)

A GYERMEK ÉS A KÖRNYEZETVÉDELEM MELLÉKLETET A
KÖRNYEZETVÉDELMI MINISZTERIUM TÁMOGATJA

Írta: Forray Mária – Dénes Zsuzsa

HOZZÁSZÓLÁS A CSECSEMŐOTTHON, KORAI FEJLŐDÉS, KÉSŐI KÖVETKEZMÉNYEK CÍMŰ CIKKHEZ

A szerző – valószínűsíthetően – a gyermekpszichiátriai osztályon (rendelésen?) megjelent, többéves csecsemőotthoni gondozás után örökbe fogadott gyerekeken tapasztalt tünetek alapján mond súlyos ítéletet a csecsemőotthoni gondozásról.

A minimális szakmai igényességet is nélkülöző cikk azonban már első olvasáskor is komoly hibákat és hiányosságokat mutat.

Alapvető hibája, hogy axiómaként kezelt kategorikus állításból indul ki.

„Közismert hogy a hosszú ideig intézeti keretek között élő gyermekek ún. hospitalizációs ártalmat szenvednek”, „a közeg, amelyben élnek és fejlődnek pszichoszociális deprivációt jelent számukra.”

A „megcáfolhatatlan” állítás alátámasztására hiányzik a szakirodalom felsorolása. Úgy tűnik, egyedül a maguk idejében (50-es, 60-as évek) ugyan valóban megrendítő irodalmi adatokra támaszkodik (Goldfarb, Bowlby), és teljesen figyelmen kívül hagyja a későbbiek (Rutter, Lemay, Tizard, Golse stb.).

A szerző másik kiinduló állítása: „Gyermekpszichiátriai osztályokon mindig messze nagyobb százalékban vannak csecsemőotthonos múlt után örökbe fogadott gyermekek, mint amilyen az előfordulásuk gyakorisága a népességben.

Ugyanakkor azt is meg kell említeni, hogy nem fordulnak elő olyan gyermekek, akik születésük után azonnal, vagy igen rövid csecsemőotthonos előzmény után örökbe fogadó szülő mellett nevelkednek.”

Ennek a valóban érdekes tételnek a bizonyítása azonban hiányzik. Létezik-e vajon valóban statisztika arról, hogy milyen a csecsemőotthonos múlt után örökbe fogadott gyermekek gyakorisága a népességben? S vajon honnan lehet tudni, hogy „nem fordulnak elő olyan gyermekek, akik születésük után azonnal, vagy igen rövid csecsemőotthonos előzmény után örökbe fogadó szülő mellett nevelkednek”. Erről a szerző legfeljebb csak saját vagy legfeljebb saját osztálya praxisa alapján hivatkozhat, ha csak nem tanulmányozta alaposan ezt a kérdést, illetve, ha nem támasztja alá irodalmi adatokkal.

Alátámasztás nélkül erre bizony legfeljebb csak „benyomásként” volna szabad hivatkozni.

Az, hogy pontosan mennyi időt ért a szerző „hosszú idő”-n, a cikkből nem derül ki, mivel csecsemőotthonban töltött károsító évekről („1-2-3 esetleg több év”), illetve gyermekpszichiátriai rendelésen „többéves csecsemőotthoni anamnesis”-sel megjelentekről ír. Még a példaként ismertetett egyetlen esetben sem közli, hogy a gyermek mennyi időt töltött csecsemőotthonban és milyen életkortól kezdve.

Nem világos, hogy milyen tapasztalaton alapszik az az állítása, hogy a csecsemőotthonban folyó gondozás „nélkülözi az érzelmi befektetést, folyamatosságot, a csecsemő igényeihez való alkalmazkodást”. Milyen alapon állítja, hogy „ha a csecsemő elég kitartóan sír, szinte harcol az ellátásért, elérheti, hogy odafigyeljenek rá és ellássák”. Talán azt gondolja, hogy ha egy csecsemő, nem sír kitartóan a csecsemőotthonban, akkor nem is látják el. (?) Mire alapozza, hogy a csecsemőotthoni gondozás nem elsősorban a gyerek igényeihez igazodik, hanem munkaidő- és munkarendfüggő? Nem tudja elképzelni, hogy a munkarend éppen a gyerekek szükségleteihez igazodik? S mit ért azon, hogy „munkaidőfüggő”? Úgy gondolja, hogy „munkaidőn kívül” szünetel az ellátás?

A cikk másik súlyos és félrevezető hibája, hogy a csecsemőotthonban nevelkedő gyerekek helyzetét az „optimális otthoni” ellátással hasonlítja össze. Csecsemőotthonba a gyerekek általában olyan családból kerülnek ki, ahol az ő testi, érzelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődésük veszélyeztetve van. De általában: a családban élő gyerekeknek vajon hány százaléka részesül „optimális otthoni” ellátásban?

Az attachmentjüket nem az optimális család helyzetével, hanem a saját családjukban való helyzettel és a valós (nem a cikkben leírt) csecsemőotthoni ellátással kellene összehasonlítani. Ez persze lehetetlen, mert a csecsemőt a családjából azért emelték ki, mivel ott a körülmények távolról sem voltak optimálisak.

A cikk komoly hiányossága, hogy a gyermekpszichiátriai osztály betegei közül kiemeli a korábban csecsemőotthonban fejlődött gyermekek tüneteit, de nem hasonlítja össze az „optimális” (és „nem optimális”) családokból felvett gyerekek tüneteivel. Érthetetlen, hogy a szerzőben miért nem merült fel az igény arra, hogy leírja, a vizsgálaton hány gyerek vett részt, mi volt a megoszlás a csecsemőotthoni és otthoni gyerek száma között, milyen volt a koruk, nemük megoszlása, a csecsemőotthonban élők milyen életkorban kerültek oda, milyen anamnézissel, mi volt a tüneteikben hasonló vagy lényegesen eltérő, hányan nevelkedtek teljes vagy csonka családban stb. Sajnálatos, hogy a csecsemőotthonból örökbefogadott gyerekek tüneteit kizárólag egyetlen okkal, csak a csecsemőotthonban kialakult kötődési zavarokkal magyarázza (még a lehetősége sem merül fel benne annak, hogy a tüneteknek más oka is lehet, pl. az örökbefogadás titokban tartása, az örökbe fogadott gyermek teljes elfogadásának hiánya, egyéb nevelési problémák), ezért a szerző fel is menti magát a kezelés felelőssége alól, mondván, hogy ezek a „korai sérülések (deficit állapot) terápiásán nem, vagy igen korlátozott mértékben hozzáférhetők csak”. Ugyanakkor messzemenő, negatív következtetéseket von le a gyerek jövőjére vonatkozóan (mire alapozza?): „ilyen csecsemőkor után találkozunk olyan gyerekekkel, felnőttekkel, akiknél alacsony szinten van az empátiás készség, szeretet képesség, nem éreznek bűntudatot, igen gyenge az együttérző képességük, nem tudnak átélni szolidaritásérzést” és „így alakulnak későbbi kapcsolatok, amelyben esetleg gyermek születik és az anya esetleg a szülészetten hagyja”. (Ez ismét Bowlby, ha nem is szó szerinti idézése!)

A szerző a szakmai megalapozottságot és alátámasztást nélkülöző cikkében bántó és káros ítéletet mond nem csak a csecsemőotthonok szakmai munkájáról, de súlyosan sértő valamennyi, az élet első éveit csecsemőotthonban töltött gondozottra vonatkozóan is. Érthetetlen számunkra, hogy mi volt a cikk megírásának a célja?

Statisztikai elemzést ugyan mi sem végeztünk, és így közleményt sem írtunk belőle, de a magunk részéről számos olyan, akár újszülött korától 3 éves koráig csecsemőotthonban nevelkedett, illetve onnan örökbefogadott gyereket ismerünk, aki jól beilleszkedett a családjába és tágabb környezetébe: iskolában jól teljesített, felnőve munkájában sikeres, érzelmi, indulati élete, szociális magatartása kiegyensúlyozott, s szülői szerepét is példásan tölti be.

Irodalom

Bowlby, J. 1951. Maternal care and et mentái health. Geneva, WH4 Monograph Series. No 2. 7 99 p.

Goldfarb, W. 1945. Effects of psychological deprivation in infancy and subsequent stimulation. American Journal of Psychiatry 12. 18-33.

Golse, B. 2000, Az intézetben nevelkedő kisgyermek. Egy paradigma pszichoanalitikusok számára. Thalassa, 11/1 11-13.

Lemay, M., 1993. }J'ai mat á ma mère. Approche thérapeutique du carencé relationnel, Fleurus, Paris, 368 p.

Lemay, M., 1998. A propos de la démarche de l'Institut Emmi Pikler. In: Prendre soin d'un jenné enfant. De l'empathie aux soins thérapeutiques. Érés, 171-178.

Rutter, M. 1977. Maternal Deprivation Reassessed. Penguin Books, 175 p

Tizard, B. , J. Hodges.1977. The effect of early insütitutional rearing on the development of eight-year-old children. J. Child Psychology and Psychiatry.

Tizard, B. 1977. Adoption: a second chance, Open Books, London, 251 p.

Dr. Forrai Mária és Dr. Dénes Zsuzsa

Fővárosi Önkormányzat Egyesített Csecsemőotthonai és

Egészségügyi Gyermekotthonai

Írta: Újvári Róbert

LÁSZLÓ JUDIT, SZAKMAISÁG VAGY VALAMI MÁS

A Családsegítők és Gyermekjóléti Szolgálatok Budapesti Egyesülete 2001. március 12-én röviden (a súlyának megfelelően) megvitatta a „CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG” lapban megjelent – CSALÁDSEGÍTÉS, GYERMEKJÓLÉT VAGY VALAMI MÁS – László Judit által jegyzett, vitaindítónak szánt cikket. Egységesen tiltakozunk a minden szakmaiságot nélkülöző, ex katedra kijelentések és megállapítások ellen – pl. „A Családsegítő Szolgálatok, mint olyanok, utolsó napjaikat élik”. Vitatkozni csak szakmai érvekkel tudunk, amit ez a cikk nélkülöz. Szeretnénk egyben megnyugtatni a lap olvasóit, hogy a Családsegítőkben és a Gyermekjóléti Szolgálatoknál többségében olyan kollégák dolgoznak, akik szakmájukat ismerik, és azt magas fokon gyakorolják, amíg van Magyarországon veszélyeztetett gyermek, ifjúság, család, ember addig reméljük, kevés olyan kolléga van, aki egyéni tehetetlenségét aszerint fogalmazza meg, hogy ő mit szeretne csinálni.

Várjuk a kérdéssel kapcsolatos további reflexiókat.(szerkesztőség)

Írta: Bogár Zsuzsa

MEGJEGYZÉSEK EGY HOZZÁSZÓLÁSHOZ AVAGY ELMÉLETEK ÉS ADATOK A CSECSEMŐOTTHONI GONDOZÁS KÖVETKEZMÉNYEIRŐL

Forrai Mária és Dénes Zsuzsa reflexióját még volt szerencsém nyomdába kerülés előtt olvasni, így most lehetőségem nyílt arra, hogy néhány megjegyzést fűzzek hozzá. Az írásra nem az motivál, hogy megvédjem az eredeti cikk íróját, hiszen személyesen nem is ismerem őt, cikkét olvasva azonban nagy meglepéssel nyugtáztam: végre valaki ír erről a témáról, és végre valaki, aki szakmai érvekkel alátámasztja a csecsemőotthoni nevelkedés hátrányait. Volt bennem azonban egy keserűségérzés is, hiszen szinte biztos voltam benne, hogy a számomra igencsak meggyőző sorok süket fülekre találnak a csecsemőotthonok lelkes hívei között. Tudtam, hogy valószínűleg nem fogják megérteni az írás lényegét, és mélységesen fel lesznek háborodva dr. Kardos Ilona drámai sorain. Érzéseim beigazolódtak: amint látható, még tollat is ragadtak annak érdekében, hogy hatalmas felháborodásuknak hangot adjanak.

Mint írtam, nem szeretnék fogadatlan prókátora lenni senkinek, de engedtessek meg nekem, hogy röviden reflektáljak Forrai Mária és Dénes Zsuzsa kritikáira.

- Valóban Bowlby volt az, aki először foglalkozott a korai szeparációval és ennek a felnőtt életre gyakorolt hatásával. Az ő elmélete, mely szerint az anyához való kapcsolódás teljes hiánya az első három életév során egy olyan személyiség kifejlődéséhez vezet, aki képtelen igazi érzelmekre épülő, tartós kapcsolatot kialakítani másokkal, valóban kicsit szélsőséges, de azok a szerzők, akik később foglalkoztak ezzel a témával, nem utasították el Bowlby elméletét, inkább tovább fejlesztették, finomították, fontos kiindulópontnak tekintették. Így például számos szerző beszámolt arról, hogy az anyától való szeparáció különböző formái, melyek általában harmonikus, de személyes szeretet nélküli életet jelentenek, nagymértékben veszélyeztetik a biztonságos szülő-gyermek kapcsolat kialakulását (Rutter, Quinton, Hill, 1990).

- Igen, Tizard valóban leírta 1975-ben, hogy azokban a csecsemőotthonokban felnövekvő gyermekek, ahol stabil a gondozónői gárda, meghatározott a gondozó-gyermek arány, sem intelligenciájukban, sem emocionális zavarok terén nem mutattak eltéréseket a családban felnőtt gyermekektől. De ugyancsak Tizardtól származik a következő idézet is: „az intézetben élő gyermekeknek a személyes interakciók alacsony intenzitása miatt nincs lehetőségük mélyebb, szorosabb kapcsolat kialakítására egy kötődési személlyel. Ezek a gyermekek megkülönböztetés nélkül mindenkire, még a teljesen idegen emberekhez is barátságos viszonyulást mutatnak.” (Hodges és Tizard, 1989)

A következőkben szeretném szó szerint idézni a Forrai Máriaék által említett Ruttert:

„Számos kutatás azt találta, hogy az életük korai szakaszától intézetben nevelkedő gyermekek igen magas arányban mutatnak viselkedési és érzelmi zavarokat, köztük kapcsolati nehézségeket is.” (Rutter és Quinton 1988, idézi Rutter és O'Connor 1999) A tanulmányt tovább olvasva kiderül, hogy ez az állítás nem csak a számos gondozónőváltást elszenvedett gyermekekre igaz. Rutter ugyanis megemlíti egy Görögországban végzett kutatást (Vorría, 1998, idézi Rutter és O'Connor 1999), ahol az intézeti gondozónők között jóval alacsonyabb a fluktuáció, ennek ellenére mégis igen nagyszámban mutatkoznak pszichikai problémák a gyermekek körében.

Az elmúlt 20-30 évben számos vizsgálat is készült arra vonatkozóan, hogy azok a gyermekek, akik az örökbefogadásuk előtt intézetben élnek, milyen kapcsolatot alakítanak ki örökbefogadó anyjukkal: Yarrow egy 1973-ban végzett vizsgálatában azt találta, hogy a hat hónapos kor után örökbe fogadott gyermekek visszautasító magatartást mutattak anyjukkal szemben, és gyakrabban fordultak elő náluk szocioemocionális problémák, mint a hathónapos koruk előtt örökbe fogadott gyermekeknél (Juffer és Rosenboom, 1997).

- Dozier szintén a hathónapos kort vette határvonalnak, de ő a kötődés minőségére koncentrált: a hathónapos koruk alatt örökbe fogadott gyermekek nagy része biztonságos kötődést mutatott, míg a másik csoport szinte kizárólag bizonytalan kötődésű gyermekekből állt (Stovall és Dozier, 1997).

- Egy romániai intézetből Kanadába örökbefogadott gyermekek utánkövetését végző vizsgálat az indiszkrinatív barátságosságra is rákérdezett. A vizsgálatot végző kutatók azt állapították meg, hogy főleg a nyolchónapos kor felett örökbe fogadott gyermekeknél jelentkezett ez a probléma, és főleg azoknál, akik a bizonytalan kötődés jeleit mutatták (Chisolm, 1996).

Arra vonatkozóan is több kutatást készítettek, hogy a csecsemőotthonokból örökbefogadott gyermekek körében milyen mértékben jelennek meg viselkedési és emocionális problémák. Ezekből a kutatásokból az derül ki, hogy a csecsemőkorokban az anyai szeretetet és családi biztonságot nélkülözni kénytelen gyermekek körében magasabb volt a feszült, ellenséges alkalmazkodásra képtelen gyermek. Tanáraik általában kevésbé népszerűnek és agresszívebbnek ítélték meg őket (Howe, 1997).

Természetesen mindezen problémák háttérében számos tényező állhat, és lehet benne része az örökbefogadó szülők esetleges szorongásának is, de véleményem szerint nem elhanyagolható az a tényező, hogy ezeknek a gyermekeknek sérült a korai kötődésük, vagy éppen egyáltalán nem volt lehetőségük korai kötődés kialakulására.

A felsorolást néhány személyes tapasztalattal is kiegészíteném.

A reflexió szerzői igen keményen nekiszegezik a kérdést az eredeti cikk szerzőjének, mondván milyen alapon állítja azt, hogy a csecsemőotthoni gondozás nélküli az érzelmi befektetést, folyamatosságot és a csecsemő igényeihez való alkalmazkodást. Nekem volt szerencsém látni erről egy filmet. Arról, hogy hogyan gondozzák az ország legismertebb, évtizedekig módszertani intézetként működő, és magát mindenben elsőrangúnak valló csecsemőotthon dolgozói az ott élő gyermekeket. Egy olyan módszer vezérli őket, amelynek alapja, hogy az érzelmek verbális és non-verbális kifejezésének hiányával igyekszik megakadályozni azt, hogy a gyermek és a gondozónő között szoros érzelmi kapcsolat, személyes kötődés alakuljon ki. Hol van akkor itt az érzelmi befektetés? Ha a csecsemő nem kap egy őszinte mosolyt, szerető ölelést, milyen érzelmi háttérrel beszélhetünk? Szerencsére az ország 31 csecsemőket ellátó gyermekotthona közül a többség nem e fenti elvek alapján működik. Az viszont talán minden csecsemőotthonra jellemző, hogy a gyermekek etetése, fürdetése, öltöztetése, és mindezekkel együtt az az alkalom, amikor a gondozónő minden figyelme a gyermekre irányul, meghatározott sorrendben és nagyon limitált időben történik. Hiába sír egy gyermek, hiába igényelné a biztonságos érzelmi közelséget – nincs rá bármikor lehetősége, csak akkor, ha rákerül a sor. A gondozás tehát egyáltalán nem a gyermek igényeinek megfelelően történik, de ami még ennél is fontosabb, a gondozónő érzelmileg is csak ebben a meghatározott periódusban érhető el a gyermek számára.

Mindezek után már csak egy „aprócska” részletre szeretném felhívni az olvasók figyelmét. A reflexió szerzői felróják dr. Kardos Ilonának, hogy milyen joggal hasonlítja ő össze a csecsemőotthont az optimális családi helyzettel, hiszen ezeknek a gyermekeknek a többsége otthon veszélyeztetve van. Jómagam értetlenül álltam meg e mondatnál, és az első

kérdés, ami felmerült bennem, ez volt: „A szerzők talán még nem hallottak a nevelőszülői gondozásról?” Ha a vér szerinti család nem is, de a nevelőcsaládok optimális otthont tudnának nyújtani ezeknek a veszélyeztetet helyzetben élő gyermekeknek. Több száz, tanfolyamot végzett nevelőszülő vár arra az országban, hogy végre segíthessen egy gyermeknek azzal, hogy biztonságos, szerető, harmonikus otthont, családot nyújtson neki, mégis közel 1400 gyermek él még mindig csecsemőotthonban. És hogy a szerzők utolsó kérdését se hagyjam megválaszolatlanul, bár számomra nagyon meglepő, hogy vannak emberek, akiknek ez nem egyértelmű: a cikk valószínűleg azért íródott, hogy a gyermekvédelemben dolgozó és gyermekek sorsáról döntő szakembereknek felhívja a figyelmét arra, mennyire fontos egy gyermek számára a család, és a család hiányának milyen súlyos és hosszú távú következményei lehetnek a gyermek életében. Hogy azok, akik döntenek, mindig tudatában legyenek ennek, amikor egy-egy kisgyermek sorsát egy életre meghatározzák.

Felhasznált irodalom:

CHISOLM, K. (1996): Románián Adoptees Three Years later: Attachment and Indiscriminately Friendly Behavior Posterat the Biennal Conference of the International Society for the Behavioral Development 1996, Aug. 12-16 Québec City, Canada

HODGES, J., TIZARD, B.(1989): Social and Family Relationship of Ex-Institutional Adolescents Journal of Child Psychology and Psychiatry 1989 Vol. 30 No.1.

HOWE, D. (1997): Parent-reported Problems in 211 Adopted Children: Somé Risk and Protective Factors Journal of Child Psychology and Psychiatry 1997 Vol. 38 No. 4.

JUFFER, F, ROSENBOOM, L G. (1997): Infant-Mother Attachment of Internationally Adopted Children in the Nether-lands International Jurnal of Behavior Development 1997 Vol. 20. No. 1.

RUTTER, M., O'CONNOR, T. G. (1999): Implications of Attachment Theory for Child Care Policies CASSIDY 1, SHAVER, P. R. (Ed.): Handbook of Attachment Theory, Research and Clinical Applications

RUTTER, M., QUINTON, D., HILL, J. (1990): Aduit Outcome of Institution – Reared Children: Males and Females Compared ROBINS, L, RUTTER, M. (Ed.): Straight and Devious Path-ways from Childhood to Adulthood New York Cambridge University Press 1990

STOVALL, C, DOZIER, M. (1997) in press

Ehhez a témához kapcsolódóan bővebb információt találnak Michael Colé – Sheila R. Colé Fejlődéslélektan című könyvben a Szeparáció hatásai fejezetben (268-275. oldalig)

Írta: Neményi Eszter

NEMZETKÖZI ÖRÖKBEOFODÁS

A nemzetközi örökbefogadásról főleg egy-egy botrány kapcsán szoktunk szót ejteni, és bár még ezekkel az esetekkel együtt sem sokat hallhatunk és olvashatunk erről a kérdésről, a közvélemény és a szakmai elvek, konvenciók nagyon eltérőek. Három éve két Amerikába vitt örökbefogadott, majd onnan visszahozott, az „intézet lépcsőjén hagyott” gyerek esetétől volt hangos a sajtó, pár hónapja egy szintén a tengerentúlon örökbefogadott kislány jogi helyzetének rendezése borzolta a kedélyeket, és a vita arról folyt, haza kell-e hozni a másfél éve ott élő gyermeket, és ezidő alatt folyamatosan hallhattunk az ismert orvos-genetikus által külföldre „közvetített” gyerekek eseteiről, melyek iránt a közvélemény mintha lassan érdeklődését vesztette volna. Az esetek, melyek rendre felrázzák a magyar közvéleményt, szinte kivétel nélkül mindig Amerikába kivitt gyerekekről szólnak, és egyiket sem a külföldi örökbefogadás ténye teszi érdekessé. Nem kérdés, miért nem itthon leltek a gyerekek befogadó családra, mi minden történt annak érdekében, hogy ne csak egy másik kontinensen rendeződhessen a sorsuk, ki döntött minderről, és hogyan találtak rá a gyerekeknek legmegfelelőbb családokra. Ennél már csak azzal foglalkoznak kevesebbet, hogy milyen ezeknek a gyerekeknek egy másik országban, kultúrában, szokásrendszerben felnőni, mitől más az ő helyzetük, mennyiben indokolt egy speciális szempontú odafigyelés, szükség szerinti támogatás, segítség.

E helyett jellemzőbb az értetlenség: mi itt a probléma? Gyerekek, akik bármilyen okból örökbe adhatóvá váltak ebben az országban, otthonra lelnek egy másikban, amiről sok mindent tudunk, sok mindent nem, de az egészen biztos, hogy ott jobb lesz nekik. Ha pedig nagy ritkán fel is merül az az érv a médiában, hogy az adoptálható gyerekeket mégiscsak jobb lenne Magyarországon örökbe adni, a közvélemény felháborodottan firtatja, miért nem lehet azokat a szegény gyerekeket békén hagyni ott, ahol sokkal jobb körülmények közt élhetnek.

Nem volt irigylésre méltó a minisztérium gyermekvédelmi főosztálya munkatársainak helyzete, akiket szabályosan kárpadra vontak a népszerű televízió műsorok vezetői, csak mert a hazai jogszabályoknak megfelelően próbálták elmagyarázni, hogy Magyarországon csakis az adható külföldre örökbe, akit az országon belül semmiképpen nem lehet befogadó családoknál elhelyezni. Érdekes módon a magyar örökbe fogadni szándékozók hosszú sorát csak olyankor szokás emlegetni, ha ezzel valamiféle „gyerekhez juttató” eljárást, pl. a bérnyaságot, akarja valaki igazolni, olyankor azonban senkinek sem jut eszébe, ha a gyerekek „egy jobb” országba is kerülhetnek.

Mindennek ellenére nem érvényes a kérdés, hogy jó vagy rossz, kívánatos vagy kerülendő dolog-e a nemzetközi örökbefogadás. Egyszerű válasz csak csúsztatások révén adható, hiszen igen, valószínűleg jobb helyen vannak a gyerekek egy családban, még ha idegen országban is, mint családi kapcsolattartás híján egy intézetben; ugyanakkor a külföldi jelentkezők száma sem, anyagi lehetőségei pedig különösen nem indokolhatják, hogy ne tegyünk meg mindent a gyerekek jólétének maximális biztosítására itt és most. Egyszerű válaszok helyett vannak azonban kérdések, melyeket érdemes körüljárni.

A NEMZETKÖZI ÖRÖKBEOFODÁS MÉRTÉKE

Nyilvánvaló, hogy vannak esetek, amelyekben a külföldi örökbefogadás a megfelelő megoldás, és vannak helyzetek, amikor azt más diktálja, mint a gyermek érdeke, és a határt sem mindig könnyű megszabni, hiszen ez rengeteg tényezőtől függ. Azt azonban mindenképp érdemes megvizsgálni, hogyan alakul ez a kérdés nemzetközileg, hiszen ha az esetek megoszlása nem egyenletes, hanem találhatók „befogadó” és „kibocsátó” országok, akkor egyértelmű, hogy felmerülnek bizonyos kérdések ezen országok gyakorlatával kapcsolatban. Egy 1997-ben készült UNICEF-jelentés a következő eredménnyel járt:

Főbb befogadó országok	1993	1994	1995	1996	1997	Összesen
Egyesült Államok	7 377	8 333	9 679	11 340	13 620	50 349
Franciaország	2 783	3 075	3 028	3 666	3 528	16 080
Olaszország	1 696	1 712	2 161	2 649	2 019	10 237
Kanada	1 740	2 045	2 022	2 064	1 799	9 670
Svédország	934	959	895	908	834	4 530
Svájc	923	741	665	742	733	3 804
Hollandia	574	594	661	704	666	31 991
Összesen	16 027	17 459	19 111	22 073	23 199	97 869

A nemzetközi örökbefogadás legfőbb célországa egyértelműen Amerika, az összes külföldre örökbe adott gyerek körülbelül fele köt ki ott. Ráadásul ebben az öt évben a külföldről örökbe fogadott gyerekek száma csaknem megduplázódott, és ez a növekvő tendencia a négy legnagyobb befogadó országra is érvényes.

A „kibocsátó” országok adataihoz még nehezebb hozzáférni, az UNICEF-jelentés szerint „az amerikai családok elsősorban Oroszországba mentek örökbe fogadható gyerekekért (10 442 gyerek a fent vizsgált időszakban), utána Kínába (10 177) és Koreába (8406). (...) Olaszország ezzel szemben főleg Romániából, Brazíliából és Oroszországból adoptált.”

A nemzetközi örökbefogadás jogi szabályozása nagyon eltérő lehet, ezzel különböző lehetőségeket biztosítva az országoknak. A jogi szabályozás életbe léptetése, és a nemzetközi egyezségokmányok aláírása általában korlátozza az addigi gyakorlatot az által, hogy ellenőrizhetőbbé, áttekinthetőbbé teszi a rendszert. Így nem ritkaság, hogy a befogadó országoknak új örökbe adó államok után kell nézniük az után, hogy valamelyik csatlakozik egy szigorúbban ellenőrzött rendszerhez. Pontosan ez történt az elmúlt évtizedben Közép-Kelet-Európában.

A nemzetközi örökbefogadás a szocialista országokban inkább ritkaságnak számított, egészen a 90-es évek elejéig, amikor váratlan mértékeket öltött. Romániában például kevesebb mint 30 gyereket adtak külföldre örökbe 1989-ben, és ez a szám másfél év alatt 10 000-re duzzadt. Ekkor az államelnök moratóriumot hirdetett, és rövidesen megugrott a külföldi örökbeadások száma Bulgáriában, és különösen Oroszországban. Több közép-kelet-európai országban a nemzetközi örökbefogadás a mai napig teljesen tilos: a betiltás gyors reakció volt a rendkívüli hirtelenséggel megnövekedett érdeklődésre ezen országok gyerekei iránt, ám ezt korántsem mindenütt követte a nemzeti és nemzetközi helyzet jogi rendezése.

A KÜLFÖLDI ÖRÖKBEOFODÁSSAL VALÓ VISSZAÉLÉS

Az örökbefogadás látszólag az a folyamat, melyben mindenki jól jár: a gyerek családhoz, a család gyerekekhez jut, a vér szerinti szülő pedig felszabadulhat. Ugyanekkor ez az a folyamat, melyben a humanitárius máz alatt a gyerekek legalapvetőbb jogai is komolyan sérülhetnek. És mindent természetesen az az érv igazol, hogy a gyerek anyagilag jobb körülmények közé kerül, lényegesen jobb lehetőségekhez jut. Ugyanaz történik az országok szintjén a nemzetközi örökbefogadásban, mint az országon belüli örökbefogadás esetén: az

egyik fő érv, hogy a befogadó szülők vagy államok többet nyújthatnak nekik, mint az arra érdemtelen szülők vagy országok. A különbség talán annyi, hogy a külföldi örökbefogadások esetén a kriminális elem emberkereskedelem, pénzért közvetítés, bérszülés – jobban tetten érhető, legalábbis szabadabban ostorozható. Az üzletben sokan vesznek részt: kórházi személyzet, orvosok, nővérek, ügyvédek, szervezők, valamint az adatnyilvántartó, útlevelet kiállító és vízumkibocsátó hivatalok munkatársai.

Természetesen lehetetlen vállalkozás volna a külföldi örökbefogadással való visszaélés összes lehetséges módszerét számba venni, az UNICEF-jelentés azonban összegyűjtötte a leggyakrabban nyilvántartott technikákat:

Gyerekek illegálisan örökbe adhatóvá tétele

- A csecsemők és kisgyermek elrablása ennek viszonylag bevett módszere. 1992-ben, Hondurasban azért került sor a nemzetközi örökbefogadás betiltására, mert kiderült, hogy kormányzati felsővezetők vettek részt a szegény családok gyerekeinek elrablásában, rejtegetésében, és külföldre való eladásában.

- Sérülékeny helyzetben levő, elsősorban egyedülálló tizenéves anyák felkutatása, és gyerekükről való lemondásra való rávétele. A nyomásgyakorlás kezdődhet a szülés előtt, a kórházban, vagy az ellátórendszer más pontján. Az érvek ismerősek: egyrészt az egyedülálló anyaság morális elítélendőségét, másrészt nehézségeit ecsetelik; e mellett jellemzően azt hangoztatják, hogy a gyerekek sokkal jobb lesz egy tehetősebb családban. Ezeket az érveket gyakran a terhesség alatti ingyenes egészségügyi ellátás ajánlatával erősítik meg.

- Az anya félretájékoztatása: azt mondják neki, hogy a gyerek halva született, vagy rövidebbel a születés után halt meg. Ezeket a gyerekeket viszonylag gond nélkül, névtelenül tudják kicsempészni a szülészeti osztályokról.

- Pénzbeni vagy más ellenszolgáltatás nyújtása a gyerekért, közvetlenül a családnak, az intézet vezetőségének vagy magának az intézetnek. Az Albániába, Bulgáriába vagy Oroszországba érkező nemzetközi csoportok jelentéseiben gyakran olvashatók beszámolók arról, hogy az intézeteket orvosi eszközökkel, gyógyszerekkel, ruhákkal és élelmiszerrel látták el külföldi „adományozók”, akik történetesen örökbefogadtak onnan gyerekeket. A különbség az intézetigazgatói szobák és az intézet többi helyiségének felszereltsége között pedig több mint látványos.

- Pénz felajánlása nőknek azért, hogy essenek teherbe külföldre örökbe adható gyerekekkel.

- A vér szerinti szülők szándékos félrevezetése az örökbefogadás körülményeivel kapcsolatban: annak érdekében, hogy aláírják a lemondó nyilatkozatot, azt mondják nekik, hogy később tarthatják a kapcsolatot a gyerekekkel, vagy hogy rendszeresen küldenek majd nekik képeket, leveleket a gyerekekről.

- A leendő örökbe fogadó szülők félrevezetése a gyermek egészségi állapotával kapcsolatban: egy ismertén súlyos beteg gyermekről azt állítják, hogy egészséges.

Az örökbefogadási engedély illegális megszerzése

- A befogadó és a kibocsátó ország hatóságai által elfogadott örökbefogadási engedélyek hamisítása vagy illegális beszerzése.

A helyi hivatalnokok, bírák megvesztegetése a kedvező döntés érdekében, vagy azért, hogy elfogadjanak hamis vér szerinti szülői lemondó nyilatkozatokat.

Az örökbefogadási eljárás illegális megkerülése

- Hamis anyakönyvi papírok vagy szülői nyilatkozatok előállítás. Rokonok vagy „ál-anyák” adják át az ideiglenesen náluk levő gyereket. Más esetekben a vér szerinti anya az örökbe fogadni szándékozó nő nevében jelentkezik be a kórházba a szüléshez, vagy az örökbe fogadó apát nevezik meg gyermekük apjaként. Mindkét technikával kikerülnek az egész örökbefogadási eljárást.

- A gyerek „átcsempészése” egy harmadik országon át. A hivatalos eljárást részben ki lehet kerülni azáltal, hogy először egy harmadik országba viszik a gyereket, ahonnan már könnyebb hazavinni, hiszen nehezebben követhető, honnan jön és hová megy.

AZ ILLEGÁLIS ELJÁRÁSOK KÖVETKEZMÉNYEI

Az utóbbi néhány évtizedben egyre elismertebbé vált a gyerek joga eredetének ismeretére szerte a világon. A múlttal kapcsolatos információ és a felmenők, családtagok ismerete az identitásalakulásban mind inkább meghatározza az országok eljárásait és jogi szabályozását is: ennek hatására tették számos helyen hozzáférhetővé az eredeti iratokat a felnőtt örökbefogadottak számára. Egyes országok előrébb járnak a nyitott örökbefogadás felé vezető úton, máshol ezek csak kezdődő próbálkozások, az illegális elem azonban éppen ezek elé az idők elé veti az egész folyamatot vissza. Az így külföldre került gyerekek egyszerre veszítik el esélyüket a családi és nemzeti, kulturális identitásuk kialakításához, és a szálak későbbi kibogozása csaknem lehetetlen.

Még gyorsabban látják kárát az illegális módszereknek a súlyosan beteg, fogyatékos, gyakran HIV-fertőzött gyerekek, akiket örökbe fogadó szülei egészségesnek hittek. A törvénytelen folyamat jellegéből adódóan teljességgel kimarad az összeszoktatási rész, amikor a szülőknek módjuk lenne felmérni, mit jelent a gyerek gondozása, ápolása. Az UNICEF vizsgálata szerint sok ilyen gyerek kötött ki egy hazájától távoli ország intézetében, és sokukat küldték egyszerűen hibás áruként vissza.

Mindez nem csak az ügyekben érintett gyerekek és családjaik személyes tragédiája. Az ilyen mechanizmusok megtűrése vagy igazolni próbálása azt mutatja, hogy gyerekek életét alapvetően befolyásoló döntéseket lehet hozni tekintet nélkül a hatályos törvényekre és nemzetközi gyermekvédelmi egyezményekre. Ha a „gyerek mindenekfelett álló érdeke” olyan kategória, melyet mindenki úgy értelmez, ahogy akar, akkor semmilyen eszköz nem marad annak befolyásolására, hogy az intézetek például mit tekintenek annak. Egy szintén az UNICEF megbízásából készült kutatás szerint a csecsemőotthonokat elhagyó gyerekek 80 százaléka kerül örökbefogadó családokba Bulgáriában. Ha minden érintett döntéshozó szerint jobb ez így, a gyerek jobb anyagi körülmények közé, jobb családba, jobb országba kerül, miért is tennének bármiféle erőfeszítést annak érdekében, hogy helyben találják meg a megoldást, vagy támogassák a vér szerinti családdal való kapcsolattartást.

Sajnos a nemzetközi örökbefogadással való visszaélések listája számunkra sem csak távoli, hátborzongató érdekességek gyűjteménye. A hátsó szándékkal történő félrevezetések sorában elsők közt találjuk a sérülékeny helyzetben lévő anyákra helyezett nyomást, amiért egyrészt ők érdemtelenek a gyereknevelésre, másrészt nem áll jogukban megtagadni a gyerektől a sokkal jobb lehetőségeket egy tehetősebb családban, országban. Nálunk ugyanezek az érvek népszerűen hangoztathatók minden olyan esetben, ha bármiféle kérdés merül fel a törvénytelen módon külföldre örökbe adott gyerekekkel kapcsolatban.

AMIKOR MÉGIS A NEMZETKÖZI ÖRÖKBEOFODÁS A MEGOLDÁS

A jelenleg érvényben lévő nemzetközi ajánlások és alapelvek szerint a nemzetközi örökbefogadás olyan gyermekek számára nyújtandó szolgáltatás, akik nem láthatóak el megfelelően saját országukban. Minden esetet egyénileg kell elbírálni a szóban forgó gyermek érdekeit szem előtt tartva, és maximálisan ragaszkodva a hatályos jogszabályokhoz és eljárásokhoz. Az UNICEF-jelentés közli egy ajánlatos gyakorlat vázlatát, mely tartalmazza a kívánatos alapelveket. Ezek, egy vázlatához méltó módon, meglehetősen általánosak, mégis érdekesek az áttekintésre, különösen egy olyan országban, ahol a külföldi örökbefogadásokat intéző orvos-genetikus kérdőre vonása szimpátiarohamokat vált ki a kérdés helyett: rendben van, hogy jót akart, de miből gondolta, hogy ez az ő dolga?

A gyerek örökbeadhatósága

A gyerek külföldre való örökbeadhatóságáról a származási ország illetékes hivatalának kell döntenie. Az eljárást a hatóságoknak maguknak kell lefolytatniuk, vagy erre törvény által felhatalmazott szervezeteknek, és nem más közvetítőknek.

Kulcsfontosságú, hogy a gyerekek jogai és érdekei ne sérülhessenek ebben az eljárásban, és ezt egyértelmű szabályozással kell biztosítani. A származási és a befogadó ország egyaránt felelős ebben, ezért alapvető fontosságú, hogy együttműködjenek az örökbefogadási eljárás minden lépésében.

A felelős hatóságnak meg kell győződnie arról, hogy a gyerek örökbe adható, és erről a döntésnek illetve nyilvántartásnak meg kell születnie azelőtt, hogy az örökbe fogadni szándékozók kapcsolatba léphetnének a vér szerinti szülőkkel vagy képviselőikkel, vagy bárki kísérletet tenne a jelentkező családok és a gyermek „egymás mellé rendelésére” akár csak gondolatban is. A gyermek helyzetéről szóló jelentésnek tartalmaznia kell, hogy:

- a vér szerinti szülőket kimerítően tájékoztatták az örökbefogadás következményeiről, és megkapták a szükséges támogatást;
- a vér szerinti szülők, különösen az anya, csak a gyermek születése után írta alá a lemondó nyilatkozatot;
- a gyerekekért felelős személyek, intézmények, hatóságok anyagi érdektől mentesen járultak hozzá az örökbefogadáshoz;
- a gyermek, korának és érettségének megfelelő mértékben kapott segítséget és tájékoztatást, és akaratát figyelembe vették.

Az örökbe fogadni szándékozók jogosultsága és alkalmassága A felelős hatóságnak meg kell győződnie arról is, hogy az örökbe fogadni szándékozók jogosultak az örökbefogadásra. Az alkalmasság itt távolról sem csupán jogi vagy anyagi helyzet kérdése, hiszen a már mindenképpen traumatizált gyermek szükségleteinek kielégítéséhez felkészült szülőkre van szükség.

Egyre több „befogadó” ország teszi kötelezővé az örökbe fogadni szándékozók felkészítését azelőtt, hogy alkalmasságukról döntene. A – nálunk is hozzáférhető – felkészítő képzés célja, hogy az örökbefogadásra vállalkozók megérthessék, mi a különbség a vér szerinti és az örökbe fogadott gyermek nevelése között; valamint hogy rá saját elvárásaikra és elképzeléseikre az örökbefogadással kapcsolatban. A képzés során felkészülnek arra, milyen élményekkel érkehetnek a gyermekek származási országukból, és ezek milyen hatással lesznek későbbi fejlődésükre és viselkedésükre; mit jelent számukra az örökbefogadás;

milyen megkülönböztetésekben lehet részük az idegen országban, és hogy ezt hogyan kell kezelni. Egysszóval, a képzés tájékoztatást nyújt az örökbefogadás szakaszairól, az örömökről, amiket nyújt, és a nehézségekről, melyekkel szembe kell nézni. Ezen információ segítségével maguk dönthetik el, hogy készek-e az örökbefogadással járó feladatok elvégzésére.

MINDEN GYEREKNEK A LEGMEGFELELŐBB CSALÁDOT

Az adott gyereknek legjobban megfelelő család megtalálásakor figyelembe kell venni a gyerek történetét, jellemzőit és szükségleteit. Erre a keresési eljárásra csak akkor kerülhet sor, ha egyaránt kimondták a gyerek örökbeadhatóságát és a szülők alkalmasságát. Ez a folyamat elsősorban a származási ország felelőssége, melyben teljességgel támaszkodnia kell a befogadó ország által az örökbe fogadni szándékozó szülők helyzetéről készített jelentésre. Mindét országnak jogában áll ilyenkor meggyőződni arról, hogy az országban elfogadott szabályok és normák szerint történik az elhelyezés. Mivel a gyerekek és családok „összehozása” a sikeres örökbefogadás alapja, ezt a munkát csak gyermekvédelmi szakemberek végezhetik, akik képzettsége alkalmassá teszi őket az örökbefogadási ügyek intézésére. Ha egy mód van rá, a folyamatban együtt kell működnie egy olyan szakembernek, aki ismeri a gyereket, egy olyan szakembernek, aki ismeri a családot, és az eljárásban érintett kompetens személyeknek. A csoport ajánlásához az örökbe fogadni szándékozóknak természetesen hozzá kell járulniuk.

A gyerek és a vér szerinti család felkészítése az örökbefogadásra

Amennyire ez csak lehetséges, a gyerekeknek részt kell venniük az egész életüket befolyásoló terv kialakításában. Még a nagyon fiatal gyereket is fel kell készíteni az életében hamarosan bekövetkező változásokra. Ideális esetben a gyerek és az örökbe fogadó szülők hosszabb ismerkedési időt tölthetnek együtt, ami felkészíti a gyereket a megszokott környezettől való búcsúzásra, az utazásra, szokatlan ételekre, hanghordozásra, nyelvre.

Ha a vér szerinti család jelen van a gyerek életében, őket is fel kell készíteni a változásra, valamint arra az egyre gyakoribb lehetőségre, hogy idővel a gyerek megpróbálja majd megkeresni családját, gyökereit.

Írta: Kálmánchey Márta

NEVELŐSZÜLŐNÉL ÉLŐ GYEREKEKNÉL ELŐFORDULÓ PSZICHÉS PROBLÉMÁK

A gyerekvédelem új szemlélete a korábbinál jobban nyújt szakszerű, tréning útján elsajátítható ismereteket ehhez a speciális feladathoz. Az intézményi kötelékbe kerülő gyermekek nevelése ugyanis valóban speciális területe a pedagógiának, mivel ezeknek a gyerekeknek többszörös hátránnyal kell megküzdeniük. Nevelőszülős gyerekekkel végzett pszichológiai vizsgálatok tapasztalatai alapján azokat a pszichés problémákat foglalom össze, amelyeknek az előfordulása jellegzetesnek tekinthető. Céлом az, hogy a problémák ismeretében nagyobb figyelmet lehessen fordítani ezek kiküszöbölésére.

A jellemzően előforduló traumatizáló **hatások** 4 csoportba oszthatók:

- I. A nevelésbe vételt megelőző időszakból származó lelki sérülések
- II. A nevelésbe vétel traumája
- III. A nevelőotthoni életből fakadó problémák
- IV. A nevelőszülői elhelyezés jellemző nehézségei.

A NEVELÉSBE VÉTELT MEGELŐZŐ IDŐSZAKBÓL SZÁRMAZÓ LELKI SÉRÜLÉSEK:

A gyermek születése előtti időszak károsító elemei:

- Nem kívánt, elhanyagolt, titkolt terhesség.

Ezt a gyermek már a méhen belüli életben „érezkeli” és károsító hatását elszenvedti, ami aktuális és későbbi testi, lelki fejlődését is negatívan befolyásolja. (Pl. csökkent önbizalom, depresszív reakciók alakulhatnak ki.)

- A terhesség időszakában az anya nem megfelelő életmódja, táplálkozása. (Pl. alkoholizmus, dohányzás, hiányos táplálkozás, kábítószer-fogyasztás stb.). Súlyosan károsíthatja a gyermek testi és lelki fejlődését. Az alkoholista anya gyermeke az átlagosnál kisebb testsúlyú, koponyája is kisebb, értelmi fejlődése gyengébb, sajátos arcvonásai vannak (alkohol szindróma súlyosabb esetekben, a szülés körülményei, egyedül, felkészületlen, támogatás nélküli környezetben, családtagok, egészségügyi személyzet érzéketlensége, elhárítása).

Szülés utáni időszakból származó károsító hatások:

Elhanyagolás

Az elhanyagolás több területen jelentkezhethet: *testi, értelmi és érzelmi* vonatkozásban.

A *testi* elhanyagolás nélkülözést jelent: rossz táplálkozás, szoptatás hiánya, hiányos ruházat, nem megfelelő lakásviszonyok, állandó anyagi gondok. Ezek közvetlen károsító hatásukon túl a gyermekben állandó feszültséget, reménytelenséget, létbizonytalanságot okozhatnak. (Egy értelmi szintet vizsgáló eljárás egyik kérdése így hangzik: „Mit csinálsz, ha éhes vagy?” H. Csilla, otthonában sokat nélkülöző 4 éves gyerek így válaszolt: „Nincs otthon kenyér.”)

Az *értelmi* téren jelentkező elhanyagolás azt jelenti, hogy gyakran az a környezet, amiből a gyermek származik, ingerszegény. Nem beszélgetnek a gyerekekkel, nincsenek játékaik, nem

mesélnék neki, nem ismeri a papírt és ceruzát stb. Mindez értelmi elmaradást okoz, késik a beszédfejlődés, a rajzkészség fejlődése, az általános ismeretek, tájékozódási készség fejlődése. Esetenként az elmaradás olyan fokú lehet, hogy felmerül az értelmi fogyatékoság kérdése, bár gyakori, hogy ez nem tényleges fogyatékoság, csak áldebitás.

Az egyes pszichés funkciók fejlődése meghatározott időszakokhoz kötődik, ezek „kritikus periódusok” az adott funkció kibontakozása szempontjából. Ha ekkor nem érik a gyermeket olyan hatások, amelyek elősegítik a funkció fejlődését, később a pótlásuk már nagyon nehéz, esetenként lehetetlen. (Pl. a beszéd megtanulása egy koron túl már nem lehetséges.)

Az *érzelmi* téren történő elhanyagolás kötődései zavart okozhatnak. A gyermek nem tud, nem mer vagy nem akar kötődni, szeretni. Esetleg ennek kompenzációjaként a túlzott, válogatás nélküli kötődési készség vagy figyelemfelkeltő magatartás jelentkezhet.

Az elhanyagolásnak egyéb személyiségkárosító következményei is lehetnek:

- *Lazább személyiségstruktúra* lesz jellemző, mivel a gyermek nem kapja meg nevelése során azokat a támpontokat, nem ismeri meg azokat a határvonalakat, korlátokat, amelyekre a tájékozódása szempontjából szüksége lenne. A kriminalitás felé sodródás veszélye megnő. Bizonyos mértékű „erkölcsi fogyatékoság” alakulhat ki (morál insanity).

- *A család atomizálódik.*

A családtagok elszigetelődnek egymástól, nem alakul ki összetartás, az összetartozás érzése, az elköteleződés egymás iránt, illetve a kölcsönös egymásra figyelés. Mindenki csak magára figyel, magával van elfoglalva. Ennek esetleges következménye lehet az „érzelmi fogyatékoság” (emotional insanity).

Bántalmazás, agresszió

Előfordul rendszeres, súlyos lelki, fizikai bántalmazás egyes családokban. Az agresszió akár fizikai, akár verbális, akár emocionális téren történik, frusztrációt okoz, szorongást kelt a gyermekben, esetleg viszont-agressziót vagy közönyt termel. A bántalmazott gyerekek ingerlékenyek, nyugtalanok, alacsony a frusztrációs toleranciájuk. Esetleg regresszióval védekeznek: már meghaladott fejlődési szintre csúsznak vissza. (Pl. F. Alexandra, 6 éves, apja bottal verte, bagollyal ijesztgette, viharban kiküldte az udvarra, hogy a „Jóisten lefényképezhesse”. Erősen szorongó, regresszív állapotban került a nevelőszülőhöz, nem mert megszólalni, ölben kívánt ülni.)

Drog, alkoholizmus

Az alkoholista szülők gyakran bántalmazók is egyben, de ha nem, akkor is instabillá teszik a családi életet. Hangulati életük szélsőséges, hol széles jókedvükben mindent megadnak, hol viszont ingerlékenyek, türelmetlenek, következtelenek. Ez a gyermekben bizonytalanságot kelt, biztonságérzete sérül. Ezen kívül sajátosan ambivalens, kettős érzései lesznek a szülőkkel szemben: szereti is, gyűlöli is őket, sajnálja is, és megveti is egyidejűleg. Ezeket a vegyes érzéseket nem tudja önmagában elrendezni, és ez belső feszültséget kelt benne. Az érzések rendezetlensége kihat önmagára vonatkozva is, esetleg megveti önmagát ezek miatt, és bűntudata támad. Lehetséges, hogy külső izgalmak, kalandok, bűncselekmények keresésével próbál belső feszültségéből megszabadulni.

Torz modell nyújtása: prostitúció, bűnözés

A gyermek arra szocializálódik, amit a környezetében lát. Azonosul azzal, az lesz számára természetes. Ha azt látja, hogy a lopás nem bűn, akkor ő is lopni fog. Vagy ha a prostitúciót átlagos kereseti lehetőségnek tekintik körülötte, akkor ő is hasonlóképpen fog erről gondolkodni. Ahol a tanulás, iskolába járás nem képvisel értéket, ott a gyerek mulasztani fog az iskolából, nem tanul, motiválatlan lesz, kimarad.

Traumatizáló élmények

Előfordul, hogy egyes kiemelkedően traumatikus hatású élmények elszenvedőjévé válik a gyermek a családjában. Pl. szexuális abúzus történik sérelmére, haláleset, betegség, gyilkosság, erőszakos jelenetek, tüzeset tanúja. Pl. T. Andrea szemtanúja volt annak, hogy testvére megölte nevelőapját. Azóta is vannak félelmei, rossz álmai, fél a kés látványától. A szexuális abúzus különösen ártalmas a személyiségfejlődésre, mert olyan határokat bont meg, amelyek szükségesek az ép személyiség fejlődéséhez. Ilyenkor a gyermek gyakran viselkedik kihívóan, de ugyanilyen gyakori a depresszió, undorodás, elzárkózás.

A NEVELÉSBE VÉTEL TRAUMÁJA

Az otthontól való elszakadás: veszteség. A gyermek elveszti családját, otthonát, környezetét, állandóságát, biztonságát, és ez mindenképpen veszteség számára, ha mégoly rossz is az a helyzet, amiből ezáltal megszabadul. Talajvesztettség állapotába kerül, csúszkál a szülőben, mert az nem nyújtotta számára azt az otthont, amire szüksége lett volna. Önmagát hibáztatja, hogy ő volt rossz, és ezért kell eljönnie otthonról. Önérték veszteséget jelent számára az, hogy úgy érzi, „nem kellett, eldobták”.

Bizonytalanság jellemzi, fél attól, hogy mi vár rá, szorong, várakozási feszültség van benne. Körülötte minden megváltozik, számos új, szokatlan ingerhatás zúdul rá.

Veszteség, izoláció, kilátástalanság, tehetetlenség – ezek az „összetört otthon” (broken home) – szindróma összetevői.

A NEVELŐOTTHONI (INTÉZETI) ÉLETBŐL FAKADÓ PROBLÉMÁK

A hagyományos nagy nevelőotthonok sorra átalakulnak családiasabb légkörű családotthonokká. Ezekkel kapcsolatban jók a tapasztalatok, a klasszikus „intézeti ártalom” egyre inkább eltűnően van. Az ún. *hospitalizáció* jellegzetes testi, értelmi, érzelmi és magatartásbeli eltérésekkel járó károsodás, ami a hosszas intézményi elhelyezés következménye. Minél fiatalabb kortól, minél hosszabb ideig van a gyermek olyan módon elhelyezve, hogy nincs állandó szülőszerepű személy vele, annál erősebben jelentkeznek a hospitalizációs tünetek, bármilyen támogató is az intézeti környezet.

Testi tünetek: gyengébb testi fejlődés, több betegség, saját testi szükségletek felismerési zavara, magasabb fájdalomküszöb.

Értelmi fejlődés eltérései: elmaradás az értelmi fejlődésben, különösképpen a mozgásbeszéd, játéktevékenység, rajzolás terén.

Érzelmi élet eltérései: kötődési zavar, túlzott kötődési igény, válogatás nélküli barátkozás idegenekkel vagy kötődési képtelenség, esetleg közömbösség.

Magatartásbeli eltérések: sztereotip cselekvések (ringatózás, fejbe verés), fokozott maszturbáció, ágybavizelés, veszélyérzet hiánya, szorongás, agresszió, passzivitás.

A hospitalizációs tünetek családba kerülés hatására jelentősen enyhülnek, évek során el is tűnhetnek. Ehhez azonban az szükséges, hogy a gyermeknek nagyon sok szeretetben, babusgatásban, ölelgetésben legyen része, életkoránál fiatalabb életkornak megfelelő szinten és mértékben. Így utólag pótolható bizonyos mértékben mindaz a testi közelséget és kontaktust is igénylő szeretet-kapcsolat, amiben nem volt része, de szüksége lett volna egészséges fejlődéséhez.

Az intézményi nevelés egyéb károsító elemei a következők lehetnek:

- *Uniformizálódás.* Az egyéni sajátosságok háttérbe szorulnak, hiányzik a személyesség. Mindig együtt vannak másokkal, így az egyéniség fejlődése nehezített. Az egyéni sajátosságok figyelembe vételére kevés lehetőség van, mert „tömbszerűen” csoportokban vannak.

- *Stresszorok* vannak jelen: kötöttségek, zártság, izoláció, fegyelem, rend. Ezek állandó alkalmazkodási kényszert jelentenek, amelyek pszichésen megterhelőek. Ugyanakkor a szervezetlen, strukturálatlan szabadidő szintén stresszor lehet.

- *Rivalizáció.* Rangsort, hierarchiát alakítanak ki a gyerekek maguk között, és az erősebbek uralkodnak a gyengébbeken. Ellenségeskedés, gyűlölködés alakulhat ki közöttük.

- *Bűnbakképzés.* Megbélyegzik azokat, akik valamiben eltérést mutatnak, megfélemlítik, zsarolják, esetleg bántalmazzák őket. (Pl. B. Imre társainál gyengébb, félénkebb 15 éves fiú, társai bántalmazták, pénzét elvették, ezt nem merték a nevelőknek megmondani, mert újabb verések kilátásba helyezésével sakkban tartották. Szökése derített fényt az ügyre.)

- *„Intézetis” bélyeg.* A nevelésbe vett gyerekek „intézetisnek” nevezik magukat, ami sokuk számára megbélyegzettséget, kizártságot, csökkentértékűséget jelent. Hibaként, szégyenként, önértékcsökkenésként élik meg ezt. Esetenként megpróbálják eltitkolni vagy túlkompenzálják. A szülők vétségét, ami miatt nevelésbe kerültek, beépítik saját énképükbe, így önmagukat minősítik rossznak. Ha saját mulasztásuk miatt kerültek nevelésbe, hibájukat generalizálják, általánosságban tekintik magukat rossznak.

Pl. Ha megkérdezzük tőlük, hogy „milyen embernek tartod magad?”, ezt a választ adják: „rossznak”. Azonban egy ilyen általánosan rossznak minősített énkép akadályozója a személyiségfejlődésnek. Szükséges olyan pozitív mozzanatokat találni a nevelőnek a gyermekben és a gyermeknek önmagában, amiket megerősítve, azokra építve már lehet a személyiségfejlődést munkálni.

- *Leválasztódás a múlttól és a jövőről.* A nevelésbe vett gyerekek számára gyakran csak a jelen van, az adott pillanat. A múltjukról leválnak azáltal, hogy elszakadnak a családjuktól, és mert abban valami rossz történt, ezért el akarják felejteni. A jövőről pedig azért szakadnak el, mert bizonytalanok életük későbbi szakaszát illetően. A „honnán és hová” íve, az éntelődés folyamatossága sérül. Gyökértelessé válnak, amit úgy fogalmazzuk meg, hogy „csak lebegünk a világban”. A jövőre vonatkozóan pedig reménytelenség van bennük, hátrítják a jövő felé fordulást, esetleg túlidealizált, irreális elképzelésekkel kompenzálják.

A NEVELŐSZÜLŐS ELHELYEZÉS JELLEMZŐ NEHÉZSÉGEI

A nevelőszülőknél történő gyermekelhelyezés igen nagy feladat a befogadó család és a gyerekek számára is. A család számára a gyerek másságának az elfogadása okozza a

legnagyobb problémát: a gyermek idegen, mások a szokásai, más a természete, más a családi háttere, más a testi és lelki fejlődésének az üteme stb.

Idegenből rövid idő alatt családtaggá kell válnia a befogadott gyermeknek, ami igen nagy feladat és számos akadályozó tényező felmerülhet a *család oldalán is*:

- A nevelőszülő mást várt, a gyerek nem azt nyújtja, amire számított. Így csalódik, elégedetlenségét a gyermek érzi, erre védekezésképpen még inkább elégedetlenséget szülő reakciókat fog produkálni.

- A nevelőcsalád élete erősen megváltozik, a korábbi rend és nyugalom nem fenntartható. Felborul a korábbi családi élet menete, újra kell strukturálni, mindez a vállalás átértékeléséhez vezethet. Esetleg nehezebbnek bizonyul a feladat, mint gondolták.

- A nevelőcsalád vér szerinti tagjaiban féltékenység merül fel, osztozniuk kell az otthonukon és szüleiken, ami viszont zavarja a szülőket. Felnőtt gyerekekben is megfogalmazódhat, ami H. Mária nevelt kislány oda fogadásakor elhangzott a vér szerinti gyerekek szájából: „Minket eldob anyánk, és nyugöt vesz a nyakába.”

- A nevelt gyerekek korábbi pszichés sérülései zavart okozhatnak. Ezeket fel kell ismerni, és kezelni kell. Azonban érzékeltetni kell, hogy ezek gyökere a múltban és nem a jelenben van. „Miért lop, hiszen mindene megvan”? – hangzik el a helyzetet nem kellően felismerő méltatlankodás a nevelőszülő szájából, holott vétségének számos múltbeli oka lehet. „Benne van a vérében”- ez hasonlóan hibás, bár kézenfekvőnek látszó summázás.

- A gyermek a vér szerinti szülőkkel kapcsolatos érzelmeit a nevelőszülőre vetíti, mert az veszi át a szülő szerepét. Ezek az érzelmek azonban nagyon vegyesek lehetnek, a nevelőszülőt sérthetik, és esetleg nem érti ezeket, mert nincs tisztában kialakulásukkal. A nevelőszülőnek érzékeltetni kell, hogy a vele szemben kifejezett indulatok nem biztos, hogy neki szólnak.

- A nevelőszülők azonnali hálát és szeretetet várnak, ami azonban jóval később fog jelentkezni. A hálavárás lekötöző jellegű, és ezért háritást vált ki. Aki hálát vár, az a másikat terheli, önmagát pedig csalódásra kárkoztatja. Nem ugyanannak adjuk vissza azt, amit kapunk, hanem továbbadjuk másoknak. Amit gyerekeinknek adunk, nem kapjuk vissza tőlük, hanem saját gyerekeinknek adják majd tovább.

- A nevelt gyerekeknek korábban elmulasztott érzelmek, kapcsolatok, feltételek biztosítására van szükség ahhoz, hogy érzelmi sérüléseik gyógyulhassanak. Koruknál fiatalabb gyermekek igényeinek megfelelő mértékben van szükségük dédelgetésre, ölbe vevésre, testi kontaktusra. Ennek felismerése is speciális része a nevelőszülői feladatnak. A nevelt gyerekek gondozása sok empátiát, türelmet, szeretetet igényel. A nevelőcsalád és a nevelt gyerek diádikus kapcsolat másik oldala a gyerek, aki számára az idegen családba való beilleszkedés a legnagyobb feladat. Egyszerre minden megváltozik körülötte, új ingerhatások sorozata zúdul rá, minden szokatlan, idegen, ismeretlen és érthetetlen számára. Ahhoz hasonlít ez a helyzet, mint amikor nyelvismeret nélkül külföldre kerülünk: nem értjük, hogy mi történik körülöttünk. „Süketek párbeszéde” egy kicsit az, ami a nevelőcsalád és a gyerek között a kezdeti időszakban zajlik: kölcsönösen nem értik egymás nyelvét. A gyerekekben fokozott megfelelni igyekvés van, egyszerre akar minden követelménynek megfelelni, de nem érti pontosan, hogy mit várnak tőle. A gyerek és a nevelőcsalád kapcsolatának alakulása hosszabb időt igénybe vevő folyamat: másfél, két évre tehető a stabilizálódás kialakulása.

E folyamat menete a következő:

Ismerkedés. Ebben az időszakban kell megítélni azt, hogy vajon képesek lesznek-e arra, hogy egy családdá váljanak. Éreznek-e affinitást egymás iránt, vagy inkább idegenek egymástól? Mik a kilátásai annak, ha elkezdődik közös életük. Ebben az időszakban kölcsönösen méregetik egymást, várakozásokkal és szorongásokkal telve.

„*Mézesetek*” Az együtt töltött első időszak megnevezésére használják ezt a kifejezést. Ebben a periódusban ui. a gyermek fokozottan törekszik arra, hogy megfeleljen, elfogadják. A legszebb arcát mutatja, és a valóságnál ideálisabb képet fest magáról. Úgy tűnik, hogy a kapcsolatot szinte semmi sem homályosíthatja el. Ez a kép azonban nem reális, csupán a fokozott igyekezet terméke.

Próbára tevés. Ez a határok keresését jelenti, amikor a gyerek arról akar meggyőződni, hogy vajon tényleg szeretik-e, tényleg elfogadják-e, tényleg ott maradhat-e. Keresi, hogy mit és meddig szabad, meddig tartanak a határok, a korlátok. Azt akarja megtudni, hogy akkor is szeretik-e, ha rosszat tesz. Az előző végletesen problémátlan időszak visszahatásaként egy a valóságosnál rosszabb képet mutat most magáról a gyermek, figyelve a nevelőszülő reakcióját. Mivel korábban a vér szerinti szüleiben csalódott, most a nevelőszülőt teszi próbára. Természetesen ez nem tudatos folyamat, hanem tudatalatti lelki működések játszanak szerepet.

Jellemző magatartási eltérések ebben az időszakban az alábbiak:

- Túlevés. A gyermekek sokkal többet esznek a családba kerülve, mint az szokásos lenne. Ez részben azzal magyarázható, hogy korábban a nevelőotthonban kipurciózott adagokat kaptak, vagy otthonukban éheztek, és most újdonság számukra, hogy annyit ehetnek, amennyit bírnak. Másrészt azonban pszichés háttére is van a jelenségnek: a családot, a szeretetet, az otthont „habzsolják”, amiben hiányuk volt.

- Tárgyak rejtkehelyre dugdosása. Az előzőhöz hasonló pszichés háttérrel feltételezhetünk e jelenség mögött is. Ezen kívül az enyém-tied viszony hiányos ismeretéről is szó van. Eddig minden közös volt a nevelőotthonban, most kell megtanulnia azt, hogy saját tulajdona, saját tárgyai lesznek, amelyeket viszont szeretne kizárólag önmagának fenntartani.

- Regresszió. A gyermek már meghaladott fejlődési szintre csúszik vissza, mivel túl nagy lelki teher számára a fokozott követelményeknek való megfelelés. Pl. újra bepisil, újját szopja. Esetleg passzívva, közönyössé válik, és vágyik vissza a megszokott „édes semmittevésbe”.

- Figyelemfelkeltés. Pl. dac, hisztizés, agresszió, lopás, hazugság. Ezek nehezebben kezelhető megnyilvánulások, amiktől a nevelőszülők nagyon megijednek. Türelemmel, és következetes, higgadt irányítással azonban ezek a zavarok többnyire fokozatosan elkopnak.

A nevelőszülős elhelyezés speciális sajátosságokat is mutat más családokhoz képest. Ezek nehezítik a közös életet, stresszforrásként hatnak, fokozott figyelmet igényelnek. Az alábbi speciális traumatizáló tényezők előfordulásával számolhatunk:

- *Átmenetiség.* A gyermekek érzik, hogy a nevelőszülőknél való elhelyezésük nem jelent végleges otthont, hanem csak átmeneti időre, nagykorúságukig tart. Ez bizonytalanságot, feszültséget, szorongást okoz. Szükségük van arra, hogy pontosan tudják, mikor, mire számíthatnak, meddig és milyen státusban lesznek.

- *Feltételeesség.* A gyerekek úgy érzik, hogy a nevelőszülőnél maradásuk feltételekhez van kötve: jól kell viselkedniük, jól kell tanulniuk, meg kell felelniük, alkalmazkodniuk kell. Ez a feltételes elfogadottság nem megfelelő önérték tudat kialakulásához vezet. A

gyerekeknek feltétel nélküli elfogadásra, szeretetre van szükségük ahhoz, hogy biztonságban érezhessék magukat, és harmonikusan fejlődhessenek. A feltételeesség jelenléte szorongást, bizonytalanságot eredményez, meghunyászkodó, alávetett viselkedést vált ki. A gyerek elébe megy a számára kilátásba helyezett büntetésnek, mert nem tudja annak feszültségét elviselni. Ez az önmagát beteljesítő jóslat. Pl. A. Anikó, az értelmi fogyatékoság határán lévő 11 éves lány, akinek gyenge képességeit a nevelőszülő nem képes elfogadni, normál iskolába jár, és állandó kiegészítő tanulásra van kárhóztatva, ami folyamatos feszültségforrás közte és a nevelőanyja között. Gy. Renáta 6 éves, az óvodai magatartása miatt a nevelőanyja azzal fenyegeti, hogy visszaviszi a nevelőotthonba. A kilátásba helyezett elutasítás rendkívüli pszichés teher, ami nem „megjavulást” eredményez, hanem pszichés tüneteket vált ki.

- *Lojalitás-konfliktus, kettős hovatartozás.* A gyerekeknek pszichés terhet jelent kettős hovatartozásuk tudata, az, hogy vér szerinti szüleiknek köszönhetik életüket, de nevelőszüleiknek neveltetésüket. „Hová tartozom? Kit szeressek?” – ezek a kérdések foglalkoztatják. Előfordul, hogy úgy érzi, választania, döntenie kell, az egyiket meg kell tagadnia ahhoz, hogy a másikat szerethesse. A hovatartozás dilemmája ez. Előfordul, hogy nem tudja eldönteni, hogy ide- vagy odatartozik, esetleg úgy érzi, hogy se ide, se oda. Valójában nem kellene választania, hiszen egymás mellé állíthatók lennének hovatartozásai, ennek megértése azonban nagyobb érettséget igényel. Ide is és oda is tartozhat, de más-más módon. Ennek megértéséhez a gyermek segítséget igényel.

- *Énazonossági probléma.* A nevelőcsalád meghatározott értékeket, normákat vall, amihez a gyermeknek alkalmazkodnia kel. A nevelőcsalád értékeit kell befogadnia, elfogadnia, ahhoz kell idomulnia. A nevelőcsalád bizonyos értelemben „bekebelezi” a gyermeket: olyanná kell válnia, amilyenek ők akarják. A gyermek önfejlődésének folyamata ezáltal megakadhat, énazonossági problémák merülhetnek fel. „Ki vagyok én? Ki az én családom?” – ilyen kérdések foglalkoztatják. Klasszikus negatív példa a József Attiláé, aki Öcsödön nevelőszülőknél élt. Nevét megváltoztatták, Pista lett, mondván, hogy Attila név nincs. Ez olyan súlyos trauma volt József Attila számára, hogy úgy érezte, a létét vonják kétségbe. Ha a nevelőcsalád tőle eltérő etnikumú gyereket nevel, ez a kérdés még hatványozottabban jelenhet meg. Magyar család „magyarnak” neveli a cigány gyermeket, aki azonban ezáltal nem fogja magát egyik etnikumhoz tartozónak sem érezni. Megfordítva is előfordulnak helyzetek, amikor cigány nevelőcsaládba nem cigány gyermek került nevelésre.

- *Másodrendűség.* A nevelt gyerekek gyakran úgy érzik, hogy ők nem teljes értékű tagjai a családnak, csak másodrendűek. Rajzokon pl. jól tükröződik ez, ha a családot „emeletesen” rajzolják: a felső sorban a vér szerinti családtagok, az alsó sorban a nevelt gyerekek vannak. Ez a jelenség különösen ott kifejezett, ahol a vér szerinti gyerekek a nevelt gyerekekhez hasonló korúak. A nevelt gyerekek úgy érzik, hogy a vérszerintiekre más szabályok vonatkoznak, mint rájuk. Pl. ők nem nyúlhatnak az enivalóhoz, csak a vérszerintiek, nekik kérni kell, ha éhesek. Úgy érzik, ők megtűrt személyek, befogadottak, családjuk „nem igazi”. Gyakran állandó sóvárgás van bennük, hogy ők is ugyanolyan helyzetben lehessenek a családban, mint a vér szerinti gyermekek. Pl. L. Niki úgy érzi, neki az a feladata nevelőcsaládjában, hogy a vele egykorú vér szerinti gyermeket szórakoztassa. A családrajzról, jellemző módon, önmagát „lefelejt”.

- *Ödipális érzések nehezebb feloldása.* Ödipális érzések minden gyermeknél előfordulnak 3-6 éves korban. Ezek a serdülőkorban, más formában, megismétlődnek. Ezek az érzések legátlódnak azáltal, hogy vér szerinti kötelék van a szülők és a gyermekek között. A nevelőszülőcsaládokban azonban hiányzik a vérszerintiség tabuja. Így az Ödipális

érzések nehezebben oldódnak fel, tevődnek át más személyekre. Ez zavart okozhat akár a gyermek, akár a felnőtt számára, és kapcsolatukat megromlathatja. Előfordul szexuális abúzus, ami az egész család, de főleg a sérelmet elszenvedett gyermek számára óriási trauma. Előfordul, hogy serdülőkorú lányt a nevelőanya azért hoz vissza a TEGYESZ-be, mert féltékeny rá. A felnőtt az, akinek a szülő-gyermek viszony tabuját kötelessége betartani, mert így biztosítható a gyermek ép személyiségének fejlődése. A nevelt gyerek – különösen, ha lány – szinte csüng a nevelőapán, akinek nagyon fontos, mert többféle jelentése lehet, az apakeresés, az ödipális érzések vagy éppen az az elmondott abúzus hatása.

Speciális problémát jelent a vér szerinti szülőkkel való kapcsolattartás. A korábbi gyermekvédelmi gyakorlat ezt nem szorgalmazta, az új törvény nagy hangsúlyt fektet rá helyesen. Így jelenleg tanúi vagyunk olyan szülő-gyerek kapcsolatok felvételének, amik hosszú időn keresztül szünetelnek. Ezek a több éves kihagyás utáni első újratalálkozások nagyon viharosak, megrendítőek és felkavaróak mind a gyerekek, mind a szülők, mind a nevelőszülők számára. Mindazonáltal szükség van ezekre, a gyökerek erősítése miatt. Gyökerek nélkül erőtlén az ember, valami hiányzik az életéből, nehezebben tud működni. Az első találkozások megfelelő előkészítése és feldolgozása átsegíthet a pszichésen megterhelő hatásokon. Ez nemcsak a gyermek, hanem a szülő és a nevelőszülő felkészítését is jelenti. Pl. M. Zoltán 15 évesen az édesanyjával való első találkozáskor szembesült azzal, hogy cigány. Anyját idegennek érezte, nem szeretne vele kapcsolatot tartani. Időt igényel az élmény feldolgozása.

Orsi 12 évesen szembesült azzal, hogy anyja nem szép, fiatal, vonzó teremtés, ahogy azt idealizáltan képzelte, hanem idős, rosszul öltözött, ápolatlan, alkoholista. Az első találkozás sírógörccsel végződött számára.

Más, pozitív élményt nyújtó, megható első találkozásoknak is tanúi vagyunk, amikor a vér szerinti szülő sírva köszöni meg a nevelőszülőnek, hogy láthatja, hogy gyermeke „jó helyen van”. Ez megnyugtató minden érintett számára. K. Nóra, 12 éves, édesapjával először találkozáskor, rendszeres kapcsolatot kezdett, aminek a jövő szempontjából is vannak kilátásai.

A vér szerinti szülőkkel (rokonokkal) való rendszeres kapcsolattartás speciális kezelést igénylő problémákat szül:

- *Rivalizáció* a vér szerinti szülő és a nevelőszülő között.

Kialakul egy vetélkedés a szülők között nyíltabb vagy leleplezettebb formában. Ki a jobb szülőm, kit szeret jobban a gyermek, ki mit vett a gyerekeknek stb. A gyermekben ezáltal nő a lojalitás-konfliktus, erősödik a büntudat, és nő a feszültség és a bizonytalanság. A nevelőszülő úgy érzi, hogy a gyerek hálátlan. A gyerek két tűz közé kerül, úgy érzi, az egyik szülőt meg kell tagadnia ahhoz, hogy a másik kedvére tegyen. A nevelőszülő öntudatlanul is akadályozhatja a vér szerinti szülővel való kapcsolatot, és ezt továbbadja a gyerekeknek.

Pl. B. Anikó, 12 éves kislány 10 év után először találkozott szüleivel és otthon nevelkedő ikertestvérével. 10 év azonban túlságosan hosszú időnek bizonyult ahhoz, hogy a gyerek képes legyen eredeti gyökereihez kapcsolódni. Már átgyökerezett az új családba, a vér szerinti elutasítja. Ez a helyzet azonban nem elfogadható a vér szerinti család számára. A hatóság közbelép: a gyermeket sürgetik, ami dacot, ellenreakciót, ellenállást vált ki belőle, és félelemmel, szorongással reagál. A nevelőszülők nem tudnak a gyermeknek segíteni, mert ellenérdekeltek, ők is ragaszkodnak a gyermekhez. Nincs jó megoldás.

- *Bizonytalanságérzet a gyermekben.* A vér szerinti szülővel való kapcsolattartás következtében a gyermekben nő a bizonytalanság a jövőjére vonatkozóan. Nem tudja, mi vár rá, meddig marad a nevelőszülőnél, mikor kerülhet haza. Előfordul, hogy a vér szerinti

szülő hitegeti, hamis illúziókat táplál benne esetleges hazakerülésére vonatkozóan. A gyermeknek mindig pontosan tudnia kell, hogy mikor, mi vár rá, tisztában kell lennie a lehetséges kilátásokkal: ez csökkenti bizonytalanságát.

- *Döntési feszültség.* Ha felmerül a hazakerülés lehetősége, a gyermekben a döntés feszültsége lesz jellemző: vajon jó lesz-e, ha hazamegy, „nem dobják-e el újra?” Vér szerinti szüleivel meglazult a kapcsolata, vajon elég erős lesz-e kötődésük a jövőben? Nevelőszüleinél esetleg jobb anyagi körülmények között élt, amiket megszokott, hazakerülve ezekről le kell mondania. Bűntudat lehet benne nevelőszülei „elhagyása” miatt, hiszen őket is megszerette. Előfordul, hogy nevelőszülei iránti korábbi szeretetét ellentétbe fordítja, amikor hazakerül, mert csak így tud érzelmileg rendet teremteni magában: megtagadja a nevelőszülőt, hogy vér szerinti szüleit szerethesse. Ez fájdalmas és érthetetlen élmény lehet a nevelőszülőknek.

A nevelőszülői elhelyezés nem végleges, innen továbbkerülhetnek a gyerekek:

- nevelőotthonba vagy másik nevelőszülőhöz
- vér szerinti családjukba,
- örökbe fogadó szülőhöz.

A nevelőotthonba történő *visszakerülés* súlyos trauma a gyerek számára. Azt az élményt jelenti, hogy „kétszer dobták el”, „értéktelen vagyok”, „engem nem lehet szeretni”. Kevés gyerek bírja ki ép lélekkel, gyakran okoz pszichés sérülést, kötődési zavart, és megnő az antiszociális irányú személyiségfejlődés veszélye. A gyermekben megismétlődik az első bekerülés – self-sérülése, ezáltal felerősödik az alap-trauma.

A másik nevelőszülőhöz kerülés is ehhez hasonló, de valamivel enyhébb hatású. Újraindul viszont az első időszakra jellemző folyamat, tarkítva az előző nevelőszülővel kapcsolatos ambivalens érzésekkel.

A *vér szerinti* családba történő hazakerülés nyerség és veszteség egyidejűleg, így ambivalens érzéseket okoz. A vér szerinti családdal való kapcsolat gyakran megszakadt a nevelésbe vétellel, ezért ennek újraépítése, a bajok rendezése időt vesz igénybe. Hiába, ha ezt nem vesszük figyelembe, és biológiai alapon adottnak tekintjük a kapcsolatot, holott ez nem jelent egyben megfelelő szintű érzelmi köteléket is.

Örökbe fogadó családhoz helyezés fiatalabb életkorban javasolt. Kisgyermeknél könnyebben kialakulhat átkötődés a nevelőszülőről az örökbe fogadó szülőhöz. Idősebb gyermeknél, illetve akkor, ha szoros a kapcsolat a nevelőszülő és a gyermek között, ez az átkötődés nehezebb, és a gyermek számára pszichésen traumatizáló lehet. Nem mindig egyszerű annak mérlegelése, hogy mi szolgálja jobban a gyermek érdekét, véglegesen örökbe fogadó családba helyezni esetleges érzelmi trauma árán, vagy a nevelőcsaládban hagyni, ami azonban esetleg csak a gyermek nagykorúságáig tart.

Pl. V. Zsanett, 6 éves kislány, 2 éve van nevelőszüleinél, akik családtagként nevelik. Érzelmi biztonsága kialakult, kölcsönösen szoros érzelmi kapcsolatban áll a család tagjaival. Bábjátéka tükrözi válaszát a családtól való elkerülés kérdésére: anyja és testvére elmennek egy helyre, ahol találkoznak egy idegen bácsival és nénivel. Anyja elbeszélget az idegenekkel arról, hogy ő mivel szeret játszani, és hogy mit vesz majd neki karácsonyra. Utána mindenki hazamegy, és nyugodtan megpihen.

Írta: Büki Péter – Szikulai István

REKONTRA AVAGY MÉG NÉHÁNY GONDOLAT A PATRONÁLÁSRÓL

Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet Szakellátási Osztálya fennállása alatt (1998. január 1. – 2000. április 30.) felkérésre több szakmai állásfoglalást is kiadott a patronálás intézményéről. A patronálás intézményét újra vizsgálni kezdtük az állampolgári jogok országgyűlési biztosának OBH 2528/1999. számú jelentésével kapcsolatban.

A következőkben igyekszünk álláspontunkat **érzelmek és minősítések nélkül**, a gyermekvédelmi törvény (Gyvt.) előírásaira és a tényekre alapozni.

A régi, mamut méretű gyermekotthonokban, ahol a gyermekek elvesztek a rendszerben és személytelenek voltak a kapcsolatok, olykor hasznos tevékenységet tudtak kifejteni a patronálók. A gyermekvédelmi törvény hatályba lépésével megváltozott a helyzet: a korábbi nagy létszámú gyermekotthonok lebontásával a maximális gyermeklétszám nem haladhatja meg a 40 főt, a lakásotthonokban pedig a 12 főt. Az ilyen kis létszámú otthonokban más a kapcsolatrendszer, személyes, már-már családias. Az ilyen személyes légkörű intézményben a patronáló megjelenése megbonthatja a nevelők és a gyermekek között kialakult csoportdinamikát. A patronáló jelenléte megzavarhatja a többségében valamilyen családi háttérrel rendelkező gyermeket, érzelmi diszszonanciát válthat ki benne. A gyermekotthonoknak ugyanis kiemelt feladatai közé tartozik – a törvény szellemében – a meglévő családi kapcsolatok erősítése, ápolása.

Nem egy olyan esetet ismerünk, amelyben a patronáló rivalizálni kezdett a nevelőkkel, hogy kit szeret jobban a gyermek. Néhány ezek közül a nevelő feljelentésével végződött a patronáló részéről.

A PATRONÁLÁS JOGSZABÁLYI HÁTTERÉHEZ

Legmagasabb szintű jogszabály (törvény) nem rögzíti, hogy kik jogosultak a gyermekvédelmi szakellátási rendszerbe került gyermekkel kapcsolatot tartani. A jogosultak körét a 149/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet 28.§ (1) bekezdése határozza meg, ám ebből a körből hiányzik a patrónus. A helyzetet azonban árnyalja a Gyvt. 9.§ (1) i) pontja, mely szerint a gyermekjoga személyes kapcsolatainak ápolása.

Ez ugyan nem jelent jogszabályi tiltást, de engedélyt sem a patronálásra vonatkozóan, éppen ezért ennek a helyzetnek a megoldására gyermekvédelmi szakmai megfontolásokat kell nyomatékosan figyelembe venni.

SZAKMAI-MÓDSZERTANI ÉSZREVÉTELEK

A gyermekvédelmi törvény hatályba lépése óta megkülönböztetünk átmeneti nevelt – akik esetében a szülői felügyeleti jog szünetel – és tartós nevelt gyermekeket, akik esetében a szülői felügyeleti jog megszűnt. Ez fontos különbség a patronálás intézményének vizsgálatakor. Átmeneti nevelt gyermekek esetében a Gyvt szabta prioritásokat kell megtartani: első helyen a vérszerinti kötelek ápolását, és a gyermek minél rövidebb idő alatti visszahelyezését családjába. Tartós nevelt gyermekek esetében az örökbefogadás az elsődleges, ennek kudarca és a nevelőszülői elhelyezés sikertelensége esetén képezheti vita

tárgyát a patronálás. De mindennek eldöntése a gyám kompetenciájába tartozik a jelenlegi jogi szabályozás szerint.

Az egyéni elhelyezési tervben (5. számú adatlap, Gyermekünk védelmében című nyilvántartás) csupán negatívan jelenik meg ez a probléma. (13. kérdés: „Van-e valaki, akivel a kapcsolatok fenntartását nem javasolják?”) Ugyanezen adatlapon más, hozzátartozói körön kívüli kapcsolattartásra utaló kérdés nem található. Nem hozzátartozóval való kapcsolattartást, ha a gyám úgy látja, hogy az nem veszélyezteti a gyámolt érdekeit, valamint nincs rovására a hozzátartozókkal való kapcsolattartásnak, ugyanezen adatlap „Jegyzetek” rovatában azt feltüntetheti.

A gyermekotthonban a gyermekek nevelése a jogszabályok által előírt-a gyermekkel, a szüleivel, a gondozóival, nevelőivel közösen megalkotott és írásba foglalt egyéni gondozási, nevelési terv szerint történik. Ez a terv tartalmazza, rögzíti a gyermek fejlődését elősegítő emberi kapcsolatokat, azok kereteit és mélységét. Ha a gyám helyesnek tartja és hozzájárul a patronáláshoz, szükséges az egyéni gondozási-nevelési terv megfelelő módosítása, ami a már említett személyek és a patronáló egyetértésével történhet meg.

A nevelőszülői ellátás az otthont nyújtó ellátások körébe tartozik, ezért „elvileg” a nevelőszülőnél nevelkedő gyermekek esetében is sor kerülhetne patronálásra. Mivel az ellátás csak formájában más, a gondozás-nevelés alapelveiben és a gyámság szabályozásában nincs különbség a gyermekotthon és a nevelőszülői ellátás között, ezért az általuk ellátott gyermekek között sem tehetünk különbséget. Ennek ellenére a nevelőszülői családban elhelyezett gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek patronálása az elhelyezési forma sajátosságaiból adódóan szakmailag sem értelmezhető.

A gyermekotthon vezetője gyámként elutasíthatja a patronálót, ha úgy látja, nem szolgálja a gyermek személyiségfejlődését, vagy a patronálás hátrányosan hat a gyermekcsoport dinamikájára. A 8-12 fős (családias) csoportban sem elképzelhetetlen a patronálás, de nem csupán egyetlen gyermekre korlátozódva. Hasonlattanálva, a csoport egy nagy család, a patronus a család egyik tagjának a barátja. Ez a barátság nem zárhatja ki a kapcsolatból a család többi tagját sem fizikailag, sem pedig emocionálisan. A gyám a gyermek érdekében tett intézkedéseiről a gyámhivatalnak tartozik elszámolni, aki nem megfelelő munkavégzés esetén a gyámot korlátozhatja vagy felmentheti.

SZAKMAI ÁLLÁSPONTUNK

Ha a patronálás 1997 előtt kezdődött, és a gyermek, valamint a csoport számára fontossá vált, nem célszerű azt megbontani arra hivatkozva, hogy ilyen kapcsolat nem létezik a jogszabályok értelmében, de erre hivatkozással nem gátolható a vér szerinti családdal való kapcsolattartás.

A külső kapcsolatok építésére a legszerencsésebb, ha a gyermekek közoktatási intézményekben szerzett barátaik és azok szülei tartanak kapcsolatot a gyermekkel, mivel így a gyermek választ magának barátot, s nem egy ismeretlen felnőtt választja ki a gyermeket. Hasonlóan az örökbefogadási eljáráshoz és a nevelőszülői elhelyezéshez, ahol a gyermek számára keresünk családot és nem fordítva.

A gyermekvédelmi törvény életbelépésével a patronálásnak új formája nyílt meg az arra vállalkozók előtt. Manapság az intézmények fenntartása okoz problémát a működtetőknek, ezért a gyermekotthonok többsége mellett alapítványok jöttek létre. A szponzorálók ezeken az alapítványokon keresztül tudnak a leghatékonyabban, egyben garantáltan bekapcsolódni a gyermekotthoni munkákba, ami természetesen nem csak anyagi hozzájárulásban nyilvánulhat meg. Ugyanakkor ma még kevésbé ismert, hogy a települések közösségében, a

gyermekjóléti alapellátások keretében számos intézményes és spontán lehetőség nyílik a segítő attitűdök érvényesítésére.

A gyermekotthonok új patronálni kívánó személy jelentkezése esetén az eddigi patronálási gyakorlat nem folytatható, mivel nem egyezik meg a Gyermekvédelmi törvényben megfogalmazott célokkal, alapelvekkel.

Figyelemmel kísérve az egyedi eseteket és a Család, GyermeK, Ifjúság hasábjain kibontakozó vitát, szükségesnek tartjuk e jelenség átfogóbb, mélyebb vizsgálatát.

Írta: Kardos Ilona

VÁLASZ A HOZZÁSZÓLÁSRA

Mindenekelőtt szeretném megköszönni dr. Dénes Zsuzsának és dr. Forrai Máriának, hogy ilyen terjedelemben és részletességgel reagáltak a „Csecsemőotthon, korai tapasztalatok, késői következmények” című cikkemre. Nagyon tanulságos számomra minden mondatuk. Különös jelentőséget ad levélváltásunknak az, hogy a kolléganők is, ugyanúgy, mint én, a népesség legkisebb és ezért legkiszolgáltatottabb „kisebbségével” foglalkozunk. Eddig érthetetlen volt számomra, hogy az utóbbi 50 év fejlődéslélektani és neuropszichológiai kutatásainak miért van olyan kevés következménye az intézményes csecsemőellátásban, miközben a kórházi csecsemőellátásban, a szüléseteken, a koraszülött osztályokon, sőt a gyermekkorházakban (baba-mama szobák bevezetése) szinte forradalminak mondható változások történtek. Ezek a változások arról árulkodnak, hogy az említett kutatások eredményei elérték ezeket az ellátó rendszereket, ugyanakkor az új ismeretek elakadtak a csecsemőotthonok bejáratánál. Az említett változásoknak az a célja, hogy megelőzzék a korai szeparáció okozta károsodásokat, hogy az anya és a gyermek kapcsolata ne szenvedjen törést. Vagyis hol vannak az anyák a csecsemőotthonokból? Feltehetően nem mind az 1300 anya tűnt el, nem is halhatott meg, és az sem valószínű, hogy olyan sokan súlyos betegek lennének. Vajon mi történik annak érdekében, hogy az anyát bevonják a csecsemőgondozásba, hogy akár érzelmileg, akár másképp – szociális támogatással, elhelyezéssel – érdekeltté tegyék saját gyermeke ellátásában. Lehetne tanítani az anyákat, lehetne a készségeiket fejleszteni. És főleg ilyen „fondorlatos” módon segítve, a csecsemőnek volna kihez kötődni, mert négy-öt gondozónőhöz nem lehet. Ha engedjük, hogy a fantáziánk ebbe az irányba elmozduljon, még az is eszünkbe juthat, hogy az elveszett anyák helyett potenciális örökbe fogadó nevelőanyák jelenjenek meg a csecsemőotthonokban. Az örökbefogadó szülők rendszerint azzal kezdik, hogy minél kisebb gyermeket szeretnének. De a képződő nevelőszülők is már itt kezdenék nevelőszülői pályafutásukat. Kérdés, hogy a jogalkotó tudja-e, hogy az első életév mennyire meghatározó az újszülött életében. Amennyiben nem tudja, a szakembereknek kellene szakirányú ismereteket nyújtania. Ugyanitt szeretném megemlíteni egy-két évvel ezelőtti tapasztalatomat. Az egyik budapesti kerület önkormányzatának gyámhivatala elrendelte egy házaspár vizsgálatát, hogy három hónapos vér szerinti gyermekük nevelésére alkalmasak-e. A házaspár vizsgálatakor kiderült, hogy a három hónap alatt csak tisztes távolságból nézhették a babát, kézbe nem is vehették, nemhogy részt vehettek volna a baba gondozásában, noha rendszeresen látogatták (Csecsemőotthonok Országos Módszertani Központja, azaz Pikler Intézet).

Kedves Kollégák, vegyék úgy a fenti mondatokat, mint ajánlatot a közös gondolkodás, esetleg közös munka kialakítására.

Hogy a köztünk lévő szemléletbeli különbségeket a továbbiakban is érzékeltessem, rátérek a nehezményezett összehasonlító táblázatra. Inadekvát az a javaslat, hogy az intézetbe került csecsemők otthoni attachmentját (kötődését) kellett volna összehasonlítanom az ideális anya-csecsemő kapcsolattal. A modern gyermekpszichiátria spektrumokban gondolkodik, ami lehetővé teszi, hogy a közel ideálistól a legsúlyosabbig terjedő spektrumon, mintegy gondolkodási modellen helyezzük el a különböző, a klinikumban előttünk álló tüneteket, kórképeket. Ugyanígy beszélünk például autisztikus spektrumról, amely a diszkrét autisztikus tünetektől a súlyos autizmusig terjed. Nem akarom

a példák számát szaporítani, de azért meg kell említeni azt, hogy az anyákat sem jó és rossz minősítéssel látjuk el, hanem szintén az angolszász szakirodalom hatására az „elég jó anya” (good enough) fogalmát használjuk gondolkodási segédeszközként. Ennek a fogalomnak több haszna is van. Egyrészt annak a bizonyos gyermeknek a vonatkozásában gondoljuk el az anyát, másrészt elismerjük a gyermek egyéni, esetleg speciális fejlődési zavar, enzimdefektusok stb. okozta személyre szabott szükségleteit és igényeit vagy akár sajátos, csak arra a bizonyos gyermekre jellemző temperamentumbeli, bármilyen egyediségét. Próbáljuk ezt a nagyon korszerű közelítést a csecsemőotthoni körülményekre kivetíteni.

Folytatva a konkrét ellenvetésekre adott válaszok sorát, a pszichoszociális deprivációra szeretnék kitérni. Semmiképpen sem új a fogalom, hospitalizmus másik oldala, a két fogalom egymást feltételezi. Dr. Falk Judit és dr. Pikler Emmi sokat foglalkoztak közleményeikben a hospitalizmus problémájával. A Gyermeklélektan című könyv (Gondolat 1970) kitűnő, mindenki számára érthető fejezetekben foglalja össze azokat az ismereteket, amit már az 50-es 60-as években is tudtunk, többek közt a hospitalizmus problémáját is. Az 1970-es kiadású Mérei Ferenc-V. Binét Ágnes Gyermeklélektan könyvből a 24. oldalon található Hospitalizmus fejezetből idézek az alábbiak szerint (kiemelés: Kardos).

„Sok vizsgálat igazolja, hogy az első életévben elszenvedett hospitalizmus fejlődési rendellenességei érettebb korban is megmutatkoznak. Goldfarb 10-14 éves gyerekeket vizsgált. Egyik csoportja 6 hónapos kortól 3 és V2 éves korig intézetben, anya nélkül, illetve egyszemélyes kapcsolat nélkül nevelkedett gyerekekből állt. A másik csoportban csupa olyan gyerek volt, aki 6 hónapos kora óta nevelőszülőnél élt.

Az első csoport tagjai a három intézeti év alatt kifogástalan egészségügyi feltételek közt nevelkedtek. Érzelmi fejlődésük feltételei azonban nem voltak biztosítva. Az első intézeti hónapokban mindegyikük egyedül volt egy kis fülkében, a fertőzések elkerülése céljából. Egyetlen emberi érintkezésük e hónapok alatt az volt, hogy sietve megfürdették, tisztába tették, megetették őket. Később 7 0-12 gyerekre jutott egy gondozónő, három év után pedig nevelőszülőkhöz kerültek. Mivel a második csoport tagjai 6 hónapos koruktól kezdve éltek nevelőszülőknél, a két csoport között csupán az volt a különbség, hogy az utóbbiban az intézeti hatás nem érvényesült.

A két csoporttal 10-14 éves korukban nyolc különböző pszichológiai vizsgálatot végeztek el. Az intézeti gyerekek csoportjának valamennyi vizsgálatban lényegesen rosszabb volt a teljesítménye. Az elmaradás a beszédfejlődésben mutatkozott legélesebben. Az intézeti gyerekek közül csupán minden ötödik érte el beszédkézségben az életkorának megfelelő színvonalat, míg a másik csoportból egy híján mindenki. Intelligencia-színvonal szerint a második csoport az átlagövezetbe tartozik (teljesítményük átlaga 95), az intézeti csoport átlaga viszont a nagyon alacsony intelligencia övezetébe esik (72). S hasonló különbségek mutatkoznak külön-külön az olvasásban, a számolásban, a társas kapcsolatokban.

A fejlődési rendellenesség, amelyet az anyai gondozás hiánya okoz, hatással van az értelmi színvonalra, a képességek alakulására, és az ennek tulajdonítható elmaradások még a serdülőkor kezdetén is jól lemérhetőek.” Csak Mérei Gyermeklélektan könyvét kell elolvasni – amely tudomásom szerint a pszichológia szakra felvételizőknek ajánlott olvasmány -, és előttünk vannak Spitz, Wolf, Goldfarb kutatásai, amelyek sajnos ma is érvényesek. A klinikai gyakorlatban minden gyermekpszichiáter, gyermekpszichológus szembesül velük.

Ezek az ismereteink az utóbbi évtizedekben kizárólag finomodtak részletekben gazdagodtak, de gyökeresen újat nem hoztak. Hermann Imre Az ember ősi ösztönei című világhírű könyve (Magvető 1984. második kiadás) szintén alapvető könyv a mi szakmánkban. A Hermann Imre által elemzett megkapaszkodási ösztön filogenetikus

eredetű reflex, amely a csecsemővilágban is a Moro reflexszel, fogó reflexszel (lásd Mérei könyv) együtt működik és bárki számára megfigyelhető pszichofiziológiai jelenség. Ha egymás mellé tesszük a három filogenetikus eredetű jelenséget, amelyek körülbelül 6 hónapos korig állnak fenn, már világos számunkra a közelségkeresés Bowlby által leírt élettani jelensége (proximity seeking). Próbáljuk ezt is a csecsemőotthonos körülményekre alkalmazni. Amennyiben ezek az alapkönyvek átmennek a szakmai gondolkodásba, mindenki számára sokkal könnyebben követhető, mitől, hogyan fejlődik egy újszülött.

Még egy klinikai szemléleti probléma a korai sérülés fogalma. Ez sem új fogalom. Bálint Mihály östörés (basic fault) elnevezése gondolom mindenki számára ismert. Kemberg borderline személyiségzavar fogalma szintén a közismert szavak közé tartozik. Mindegyik az első év sérülését jelzi a központi idegrendszer szerveződésében. A „hiba” az östörés a gondozás minőségének függvényében az első hónapokban is fenyegeti már az újszülötteket. A következmény személyiségfejlődési zavar, amely végül személyiség zavar képében rögzülhet. Ezek a korai eredetű személyiségzavarok a pervasív (a személyiség egészét átható) személyiség zavarokra emlékeztetnek. Az ezzel összefüggő kórképek tünetek markánsan elkülönülnek a későbbi neurotikus képződményektől (a titok kérdése, az elfogadás nehézségei, az önértékelés bizonytalanságai), téveszthetők és nem tévesztendőek össze.

1994-től 1998-ig örökbe fogadó szülőcsoportot vezettem másodmagammal az intézetben, ahol „kórusban” hallottuk a szülőktől a cikkben felsorolt tünetekkel kapcsolatos nem mindennapi nevelési problémákat.

Valóban nincs saját statisztikánk az örökbe fogadott gyermekek előfordulási arányáról. Kérdés, hogy van-e statisztikai adat az össznépeességre vonatkozóan. Addig is egy amerikai adattal tudok szolgálni. A Hersov (világhírű amerikai gyermekpszichiáter) által szerkesztett gyermekpszichiátriai kézikönyvben (első kiadás 1989-ben New York) az amerikai gyermekpszichiátriai ellátó rendszerben kétszer olyan előfordulási gyakoriságról számol be az örökbe fogadott gyermekeket illetően, mint amilyen előfordulásuk gyakorisága a népességben.

A reflexióból az is kiderül számomra, hogy a cikk váratlanul érte a kollegákat. Ami azt is jelenti, hogy az utánkövetés, hatékonyság vizsgálat nem erőssége a gyermekvédelemnek. Rajtunk kérjük számon azt a statisztikai, klinikai morbiditási után-vizsgálatot, amelyet a gyermekvédelemnek saját munkája kontrolljaként már régen el kellett volna végeznie.

Hogy összefoglaljam a probléma lényegét: amíg a csecsemőotthonok biztonságos szomatikus ellátást képesek biztosítani, az érzelmi biztonság megteremtésére alkalmatlanok. Az érzelmi bizonytalanságban fejlődő csecsemők már igen korán, gyakorlatilag az óvodás időszak alatt markánsan elkülönülnek az érzelmi biztonságban felnővektől, statisztikai adatok nélkül is. A klinikai gyakorlat azt bizonyítja összhangban az említett kutatásokkal és későbbi kutatási eredményekkel, hogy a klinikai tünetek súlyossága egyenes arányban van a csecsemőotthonban töltött idővel. Vagyis minél korábban kezdődik és minél tovább tart, annál súlyosabban a tünetek, és minél később kerül sor a csecsemőotthoni gondozásra, és az annál rövidebb ideig tart, annál kedvezőbbek a családban rejlő protektív, rehabilitációs kilátások. Részletkérdés, hogy a gyermekek hány százaléka kerül erre a sínre, húsz, harminc vagy negyven százaléka. Klinikai tapasztalatok azt bizonyítják, hogy ez a lehetőség a rendszerben benne van. Erre szerettem volna felhívni a figyelmet. És ezért íródott a cikk.

Még egy dologra szeretnék kitérni. Arra a prekoncepció ihletésű rosszhiszemű feltételezésre, amely szerint „a szerző fel is menti magát a kezelés felelőssége alól...” kezdettel indul. Kedves kolléganők, hét éve foglalkozom fejlődéspathológiával, nem kerülte

el a figyelmemet – megnyugtatóan mondom – a fenti súlyos állapotok terápiás szempontú megközelítése sem.

Ami a cikkem bántó jellegét illeti, úgy gondolom, nem az a bántó, ha beszélünk egy problémáról, hanem az, ha nem beszélünk róla. Amikor úgy teszünk, mintha nem lenne. Különböző is jobb tudni, mint nem tudni. Ami a csecsemőotthonok szakmai munkáját illeti, itt szeretném megemlíteni a Pikler Intézet által készített filmet, amit eddig nem volt módomban megnézni. Mi az akadálya annak, hogy a filmet szakmai körök is lássák? Hogy a legutóbbi, a Ferenczy Társaság által rendezett „Az elveszett gyermekkor” konferencián a Pikler Intézetből elhangzott két előadásra is kitérjek. Kalló Éva és Kovács Tímea, Modrovics Krisztina, Tardos Anna előadásaira, nagy nehézséget jelentett a számomra ezeknek az előadásoknak a szakmai mondanivalóját megtalálni. Végül is számomra csak egy jelentésük adódik „Az elveszett gyermekkor” mintájára az elveszett csecsemőkorról való híradás.

Utóirat: a kérdéses kisfiú, akinek a GMP vizsgálatát közöltem, születésén hagyott gyermek volt, aki a Völgy utcai Csecsemőotthonban volt öt és fél éves koráig folyamatosan, amikor is örökbefogadó szüleivel találkozott. A leleten rögzített beszédészlelési és beszédértési gyengesége mellett impulzus kontroll zavarban, hiperkinetikus magatartászavarban, figyelemzavarban szenved, és a kissé megkésett fejlesztések, gyógyszeres kezelés és a nagy biztonságot nyújtó szülői háttér ellenére jelenleg 7. osztályos korára 3. általános iskola tanulója. A mindenkor iskolaváltások a súlyos beilleszkedési nehézségek miatt történtek.

Írta: Herczog Mária

VESZTESÉG, GYÁSZ ÉS ÖRÖKBEOFOGADÁS

A spontán vetélés, egy gyermek halála, az abortusz után érzett fájdalom, veszteség és gyász érzése viszonylag gyakran felmerülő kérdések, míg az örökbefogadással összefüggésben szinte egyáltalán nem beszélnek e problémákról Magyarországon. Pedig mind az örökbeadó, mind pedig az örökbefogadók szempontjából – nem is beszélve az érintett gyerekről – sokkal közelebb vinne a témát körülengő hamis pátoz és az „egyszerű és nagyszerű megoldás” mítoszának lerombolásához és a tényleges helyzettel való szembenézéshez.

Az örökbefogadás esetében az alaphelyzet leegyszerűsítve úgy néz ki, mintha az egyik oldalon lenne egy gyermekre váró asszony, férfi, pár, míg a másik oldalon egy terhétől szabadulni akaró, kényszerülő asszony, ritkábban férfi, és egy nekik nem kellő gyermek. Matematikailag a helyzet nagyon egyszerű. Itt kellene, ott nem kell, akkor mi a gond? Mindenekelőtt meg kell vizsgálni, hogy mi történik addig, amíg valaki eljut addig az elhatározásig, hogy gyermeket fogad örökbe, a továbbiakban pedig azt is vizsgáljuk majd, mi minden történik – vagy nem történik – addig, míg valaki örökbe adja gyermekét.

Az örökbefogadásra vállalkozók közül esetünkben vegyük ki azokat, akik vér szerinti gyermekeik mellé kívánnak ember, vagy gyermekbarátságból, elhivatottságból vagy más okból gyermeket örökbe fogadni úgy, hogy szabad döntésük, hogy lesz-e még további gyermekük vagy sem. Ugyancsak nem beszélünk azokról, akik meggyőződésből, politikai okokból úgy ítélik meg, hogy amíg ennyi rossz körülmények között élő, szenvedő gyerek él a világon, azokat kell felnevelni, nem pedig saját gyermeket szülni, ezért fogadnak örökbe. És azok sem ebbe a csoportba tartoznak, akik egy közeli hozzátartozójuk halála miatt, illetve házasságkötés után házastársuk korábbi kapcsolatából származó gyermekét fogadják örökbe.

Azokról beszélünk tehát, akiknek ismereteik szerint nem lehet vér szerinti gyermekük valamilyen okból. Nyilvánvalóan nem mindegy, hogy mi ez az ok. Többnyire a pár egyik tagjának nem lehet valamiféle organikus okból gyereke, illetve némely párok esetében csak közös gyermekük nem születik valamiféle okból. Ezen túl ismeretes azoknak a köre, akiknél semmiféle organikus ok nem mutatható ki, de vagy nem esnek soha teherbe, vagy nem képesek kihordani a gyermeküket. Az esetek többségében sokéves gyötrelmes orvoshoz járás, próbálkozás, reménykedés és rengeteg kudarc van azok mögött, akik úgy döntenek, gyermeket fogadnak örökbe. Az egészségügyi ellátórendszer elsősorban gyógyítással foglalkozik, annak is döntően szomatikus területeivel. Gyakori panasz, hogy hiányzik a holisztikus megközelítés, az ember egészét, testét, lelkét együtt vizsgáló és segítő orvosi tevékenység, a csapatmunka, amelyben az orvos mellett védőnő, pszichológus, szociális munkás is részt vesz; nem is beszélve a hasonló problémákkal küzdők önszolgáltató csoportjairól, az ismeretterjesztés, megfelelő információk hozzáférhetőségének szerepéről. A meddőség vagy gyermeknemzési, szülési képtelenség, vagy annak vélelme hamar olyan egészségügyi gépezetbe kerül, ahol a cél a sikeres terhesség és szülés, hiszen a nő, a pár gyermekre vágyik, ez a siker. Azt a kérdést, hogy mi mindent lehetne, kellene még csinálni, illetve mit lehetne csinálni ezt megelőzően, vagy ehelyett szinte senki nem teszi fel, és aki így kérdez, azt azonnal elhallgattatják, embertelennek, érzéketlennek, nemzetellenesnek és ki tudja, mi mindennek tekintik. Pedig e kérdés mögött sok további húzódik, amelyek elhallgatása a későbbiekben sok fájdalom, csalódás és kudarc okozója.

Azt, hogy a fajfenntartás ösztön, senki nem tagadja. Ezzel egyszerűen magyarázható a gyermek utáni vágy, az anyai – apai – ösztön. Ugyanakkor több minden szól az ellen, hogy ezt az ösztönkésztetést a mai nők és férfiak esetében magától értetődőnek és bizonyítottnak tekintsük. Nem csak a feminista irodalom kísérli meg cáfolni az elmúlt évtizedekben ezt az axiomatikus kijelentést, hanem számtalan kísérletet is végeznek, és sok kutatás folyik e témában (Bethune,1991; Beau-voir,1971; Csányi,1999; Forna, 1999; Badinter, 2000). Nagymértékben befolyásolja azonban az ösztönkésztetéseket is a szocializáció és a társadalmi környezet, amit nem kell bizonygatnunk e téren sem. Ehhez ugyanis elég megnézni az átlagos gyermekszámot egy családban, és ezt összevetni a nők és férfiak átlagos termékenységi lehetőségeivel. Azt állítom tehát, hogy önmagában a biológiai késztetés nem indokolná, hogy a gyerek utáni vágy mindent felülíró késztetés legyen, akkor is, ha ennek beteljesítése nem esélyes valamilyen okból. Ugyanakkor tény, hogy a társadalmi elvárás, a szokásjog szerint az „ember” vágyik gyermek után, tehát erősen befolyásolja valakinek a megítélését, hogy szereti-e a gyerekeket, akar-e gyereket (Pongrátné, S. Molnár 1995; Tóth, 1997). Ezzel azt kívánom bizonyítani, hogy az a rendkívüli lélektani és fizikai erőfeszítés, amit nők és férfiak ezrei megtesznek Magyarországon évente azért, hogy gyerekük lehessen, nemcsak biológiai természetű, hanem nagyon is következik a neveletésből, a környezet elvárásaiból, és persze ezekből következően is, saját vélt vagy valós érzéseikből. Ha az egészségügyi vizsgálatok és beavatkozások során, illetve azt megelőzően, nincsen mód arra, hogy legalább megközelítően tisztában legyenek az érzéseik természetével, vágyakozásaik okaival, erősségével, akkor egy olyan kör indul be, amiben a beavatkozások sikeressége egy egyre idealizáltabb és sóvárgott célt szolgál, a gyerek világrahozatalát. Nagyon ritkán kerül arra sor, hogy ebben a folyamatban az érintettek, vagy az őket gondozó orvosok, más egészségügyi szakember, esetleg rokon vagy barát szembesüljön ezzel a kérdéssel. Így nem merül fel annak a lehetősége sem, hogy először foglalkozzanak az esetleges sikertelenség lehetőségével, egy alternatív életforma felvázolásával, a várható nehézségekkel és mindenekelőtt azzal, mit várnak attól, ha megszületik a gyerek. Ez ugyanis nem a sikeres befejezés, hanem egy új életforma kezdete. Erre több okból is nagy szükség lenne. Részben sokat segítene az esetleges csalódásokra való felkészülésben, a krízishelyzetek, önértékelési zavarok, a várható párkapcsolati konfliktusok kezelésében, és az azt követő döntések meghozatalában. Másrészt lehetővé tenné annak a szorongásnak az oldását – ahogyan ez gyakran meg is történik -, ami a gyerekszületéstől való félelem vagy éppen a gyerekszületés, vagy a partner öntudatlan elutasítása miatt akadályozza a sikeres várandósságot, gyermekszülést. Mindenki ismer olyan történeteket, ahol sokéves gyötrődés után megtörténik az örökbefogadás, és a „meddő” nő szinte azonnal teherbe esik. Ugyanakkor az is ismert, hogy, akinek valamilyen betegség okán biztosan nem születhet gyereke, magát csökkent értékűnek, vacaknak tartja és az egyetlen lehetséges „gyógyulásnak” egy gyermek megszerzése tűnik. Az előbbi esetben nyilvánvalóan hiányzott az a lelki felkészülés, konfliktuskezelés, ami a teherbeesést akadályozta, míg utóbbi esetben elmarad annak feldolgozása, hogy az örökbefogadás nem gyógyítása a gyermeknemzési, szülési képtelenségnek. A történelem során a meddőség mindig stigmatizált volt, több kultúrában szinte egyetlen okként szolgált a válásra vagy „balkézzről” szerzett gyerek elismertetésére, ahogyan ezt a Biblia is példázza. Ennek azonban a fennmaradással, vagyonátörökítéssel szorosan összefüggő okai voltak, amelyek mára a fejlett világ országaiban oka fogyottakká váltak. Ma ugyanis a gyermekek világra hozása és nevelése elsősorban az egyén és a pár önkitaljesítésének, családi életének gazdagítására, és nem utolsósorban a környezet nyomására, elvárására alapul. Ez nem zárja ki, hogy a gyereknevelésre vállalkozók ne

szeretnék a gyereket, ne éreznék a biológiai késztetést, és ne tudnák, hogy a gyermek nevelése sok örömet és a továbbélés lehetőségét hordozza. Ez a változás azonban azt mindenképpen magával hozta, hogy a gyerek értéke és helye megváltozott. A családonkénti átlagos 2-3 gyermek születése miatt felértékelődött minden gyerek. Szerencsére alacsony a csecsemő- és gyermekhalálozás, a gyerek sikere és az a tény, hogy szüleinél többre viheti, rendkívüli pozíciót biztosít számára. Bár népszerűtlen, mégis úgy tűnik, a gyerek is egyfajta fogyasztási kultúra részévé vált, hozzátartozik a státuszhoz, és a gyerekekkel kapcsolatos tevékenységek, kiadások jelzik a család társadalmi helyét is. Ebből következően a gyerek hiánya azt is jelzi, hogy a ma elvárásként megfogalmazott perfekcionista, sikerorientált élethez nem társulhat egy kudarc, egy képtelenség, mivel a mítosz szerint mindent lehet, csak nagyon kell akarnunk. Ha tehát valakinek nem lehet gyermeke, akkor az szinte fájdalom, veszteség, csökkentértékűség érzése mellett megjelenhet az a félelem, hogy nem tud úgy teljesíteni, ahogyan ez illik, kell. Nem állítom, hogy ez mindenkire jellemző, csak arra hívom fel a figyelmet, hogy ez a jelenség terjed és a görcsös, mindenáron való akarás mögött ez is meghúzódhat. Az örökbefogadás sok esetben azért fogalmazódik meg, mert azt jelenti, mégis lehet gyermek. Itt sokféle megközelítéssel találkozunk. Van, aki úgy látja, vállalhatatlan számára más gyerekének a felnevelése, nem tudja elfogadni, hogy nem az övé, fél attól, mit örökölt a gyerek stb. Mások nem érzik, hogy ez gond, ha a gyerek egészséges és újszülöttként kerül hozzájuk. Mások nem vagy alig szabnak feltételt, de gyereket szeretnének (ők vannak legkevesebben). Ami szinte valamennyi esetben közös, az a feldolgozatlan gyász- és veszteségélmény, a meg nem született gyermek „elvesztése” fölött érzett fájdalom tisztázása. A pszichológiai irodalomban ismert a meghalt gyermek után született, „pótgyerek” sokféle későbbi problémája. Ezekben az esetekben is az elvesztett gyerek helyett jön a másik anélkül, hogy a szülők ezt tudnák. Hasonló jelenséggel van itt is dolgunk, amit tovább bonyolít, hogy az örökbe fogadott gyerekek – és persze az örökbefogadóknak is – még nehezebb a terhe. A kérdés tehát az, hogyan lehetséges, hogy a rendkívül fáradtságos, sokszor fájdalmas, évekig tartó és költséges egészségügyi eljárás során erre a momentumra nem esik figyelem. Hogyan lehetséges, hogy úgy fogadnak gyereket örökbe emberek, hogy nem kell szembesülniük saját érzéseikkel, nem kell feldogozniuk fájdalmukat, gyászukat és úgy válnak szülőkké, hogy nem tudják mire is vállalkoznak és gyakran azt sem, pontosan miért. .

Az örökbe fogadó szülők felkészítése, segítése és követése tehát rendkívül fontos feladat, ami egyszerre szolgálja az örökbe fogadott gyerek és szülője érdekeit. Ha a szülő kellőképpen felkészült, és tudja, hogy a gyerekneveléssel a gyerek mindig „vendég lesz a háznál”, nem pedig tulajdon – és ez persze a vér szerinti gyerekekre is vonatkozik –, akkor nem kell és nem is lehet titokban tartani, hogy őt örökbe fogadták, és könnyebb lesz elfogadni a gyerek vér szerinti szüleit is, sőt, adott esetben rendszeres vagy alkalmi kapcsolatot tartani velük, de legalábbis felkészíteni a gyermeket arra, hogy felnőve találkozhatson velük. Ez a ma Magyarországon szentségtörésnek tűnő kijelentés egyre több országban válik gyakorlattá, így Új Zélandon és Ausztráliában ma már nem lehet titkosan örökbeadni és -fogadni, mert ez ellentétes a gyerek érdekeivel. A legnehezebben elfogadható tétel ugyanis az, hogy az örökbefogadás elsősorban a gyerek és nem a várakozó szülő érdekeinek kell, hogy megfeleljen.

Az örökbefogadási ügyekben a legkevesebb szó az örökbeadókról esik. Ők azok a szükséges szereplők, akikről legjobb lenne mielőbb elfeledkezni, olyan el- és megítélt emberek, akik – az örökbe fogadni vágyók szerencséjére – felelőtlenségük és szülői alkalmatlanságuk okán nem akarják vagy tudják felnevelni gyerekeiket. Ők azok, akiket megvet a közvélemény, de rendkívül nagy szüksége van rájuk. Ha ugyanis ők nincsenek,

akkor nem kívánt babák sem születnek. Azzal a kérdéssel, hogy hogyan birkóznak meg e nők – és nemegyszer férfiak -azzal a ténnyel, hogy lemondtak gyerekeikről, vagy elvették azokat, nem foglalkozik senki. Pedig az ő fájdalmuk és gyászuk is több szempontból rendkívül fontos. Túl azon a triviális állításon, hogy minden ember és emberi érzés fontos, még ha „bűnös” is az illető, azok a szülők, akiknek akaratuk ellenére született gyerekek, nem feltétlenül vacak emberek, akikre kár szót vesztegetni. Számtalan oka lehet annak, hogy valakinek gyereke születik, de nem tudja vagy nem akarja vállalni e gyerek felnevelését. Ez önmagában semmiképpen sem jelenti azt, hogy nincsenek érzései, nem éli át a gyerek elvesztése miatti fájdalmat, gyászt. Nagyon gyakori, hogy a szülő soha nem tudja feldolgozni a gyereke elvesztését, még ha később gyerekei születnek is, úgy gyászolja, mint meghalt gyermeket. Ebben a gyászban azonban többnyire egyedül marad, hiszen a környezet, a család vagy nem tudja vagy nem fogadja el a korábbi örökbeadást. Másrészt, a feldolgozatlan fájdalom és a titok, a szégyen háritást vált ki, ezért látszik gyakran úgy, mintha közönyös és érzéketlen lenne. E feldolgozatlanságnak a következményei azonban nem csak az adott szülőt, hanem a gyerekeit is érintik. Ha az örökbe adott gyereket vizsgáljuk, neki akkor is fontos a vér szerinti szülő, ha új családja csodálatos és elfogadó, ha nagy szeretetben él és kijelenti, nem kíváncsi vér szerinti szüleire. E kijelentés mögött legalább annyi fájdalom és gyász van, mint a szülőkében. Ha a szülők mindkét oldalon felkészültek, akkor sem úszható meg fájdalom nélkül e találkozás, de mindenki számára méltósággal vállalható, tisztességes helyzet áll elő. Ha ez nem valósítható meg, a sebek feltehetően soha nem gyógyulnak be és állandósul a félelem, szorongás.

Gondolni kell az örökbe adó szülő később – vagy korábban – született gyerekeire is, akik számára az „elveszett” gyerekekkel kapcsolatos szülői és saját érzések krízisállapothoz, és sokszor másképpen manifesztálódó problémákhoz vezethetnek.

Az örökbefogadás és -adás tehát olyan összetett és ebből a szempontból sajnálatosan kevésbé vizsgált terület, ahol a látszólag egyszerű megoldások nem léteznek és biztosan nem működnek. Magyarországon nem készült mind ez ideig kutatás, amely érdemi adatokkal és ismeretekkel szolgálna a fenti kérdésekre, de a nemzetközi irodalomban egyre gyakrabban találkozunk ezekkel. A szakmai érdeklődésen túl, a média számára is kedvelt terület ez, de szerencsére mind gyakrabban lehet olyan dokumentumfilmeket, családokkal folytatott beszélgetéseket látni, olvasni külföldi adókon, újságokban, amelyek komplexen közelítik meg ezt a problémát, és megmutatják milyen sokfél metszete, árnyalata van ennek a látszólag fekete-fehér kérdésnek. Egyre gyakrabban lehet olyan történetekkel találkozni, ahol az anyák megkeresik örökbe adott gyerekeiket, és gyerekekről, akik szüleiket kutatják fel. Ezek a történetek nem végződnek feltétlenül vidáman, de biztosan hozzásegítenek a sebek gyógyításához, a gyászhoz és ennek feldolgozásához. Ez a látszólag nehezebb út, szemben a titkossággal és a cinkos vagy szorongó hallgatással. A szakemberek számára is jobbnak látszik, ha a történet az örökbefogadási procedúra adminisztratív lezárásával ér véget. Senki nem tudja, hányan szenvednek – sokszor látszólag e történésektől függetlenül - az örökbeadás, örökbefogadás okozta bánattól, veszteségélménytől. A szakembereket és az érintetteket is segíteni kell abban, hogy tudják mi mindenre vállalkoznak, hogyan lehet és kell vállalni az ezzel járó nehézségeket, hogy az ilyen módon új családba kerülő gyerekek és szülei számára valóban minőségileg jobb élet következzen. Ezért is javasoljuk, hogy a szakembereknek egységes szakmai szempontok alapján összeállított felkészítésen és rendszeres szupervízióon kelljen részt venniük, az örökbe fogadásra vállalkozók kiválasztását és felkészítését, utánkövetését tegye jogszabály kötelezővé, és segítsék a gyerekeről lemondót is, mindannyiunk érdekében.

Felhasznált irodalom:

- Csányi Vilmos: Az emberi természet, Vince Kiadó, Budapest, 1999.
Badinter, Elisabeth: A szerető anya, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1999.
Beauvoir, Simone de: Második nem. Gondolat Kiadó, Budapest, 1971
S. Molnár Edit: Családi értékek-magatartások-demográfiai tendenciák, Századvég, 1999/14., 31-55. o.
Pongrácz Tiborné: Termékenység, család, családpolitika, Századvég, 1999/14., 21-31. o.
Tóth Olga: Házasság és gyermek: vélekedés és viselkedés, Századvég, 1998/11.

Írta: Györfi Éva

AZ ÖRÖKBEOFODÁSI ADATBANKRÓL

Az 1997. november 1-jén életbelépett gyermekvédelmi törvény (Gyvt.) egyik rendelkezése volt egy örökbefogadási központ létrehozása, melynek feladata, hogy egységesebbé és hatékonyabbá tegye az örökbefogadási gyakorlatot. A központot az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet, majd ennek jogutódja, a Nemzeti Család-és Szociálpolitikai Intézet működteti. Az alábbi interjú 2000 nyarán készült az intézet azon munkatársaival, akik részt vettek az adatbank működtetésében. Megjelenésének aktualitását most az adja, hogy az intézet átalakulásával ennek a központnak a működése is részben megváltozik, és a korábbi munkatársak ma már nem dolgoznak itt. Ez az interjú összegzése az elmúlt három év tapasztalatainak.

Györfi Éva.: Mi indokolta az örökbefogadási központ létrejöttét?

Vajna Virág: A Gyvt. bevezetése előtt nem volt egységes nyilvántartás azokról a külföldiekről, akik Magyarországról szerettek volna gyereket örökbe fogadni, valamint a külföldi örökbefogadásnak nem volt egységes kritériuma. Ez volt az egyik indoka annak, hogy létrehozták ezt az adatbankot. Ma már csak ezen a nyilvántartáson keresztül lehet gyermekeket külföldieknek örökbe fogadni. Erre azért volt szükség, hogy átlátható legyen az örökbefogadás rendszere. A másik ok az, hogy azok a gyerekek, akiket a saját megyéjükben nem lehet sikeresen örökbe adni, azok az ország más megyéjében, vagy külföldön megtalálják a szüleiket. Ez nem jelenti azt, hogy cél a gyermekek külföldre történő örökbe adása. Azok a gyerek, akik ebben az adatbankban szerepelnek, többnyire olyan gyerekek, akiknek a saját területükön nem sikerült szülőket találni. Ez rögtön jelzi azt az örökbefogadással kapcsolatos szemléletváltást, miszerint nem gyermektelen pároknak keresünk gyereket, hanem a gyerekeknek megfelelő családot. Elsősorban Magyarországon, de ha ez semmiképpen nem lehetséges, akkor keresünk számukra külföldi örökbe fogadó szülőket. Az adatbank tehát átláthatóságot is biztosít az örökbefogadásban.

GYÉ: Vannak-e arra nézve tapasztalatok, hogy az adatbank mennyire segíti a területen dolgozó szakemberek munkáját?

VV: Amikor 1997 novemberében ez az adatbank létrejött, akkor azt láttuk, hogy a területen dolgozók nem voltak felkészítve arra, hogy most itt mi fog történni. Mi a célja az adatbanknak? Nagyon nehéz volt az együttműködést kialakítani a területen dolgozókkal, valamint láttatni velük azt, hogy a központnak az a célja, hogy az örökbefogadást felgyorsítsa. Valamint, hogy azok a gyerekek, akik számára az adott megyében nem találnak örökbe fogadó családot, az ország más területén esélyt kapjanak. Sem az adatbank működésének mikéntje, sem a szakemberek szerepe nem volt pontosan kitalálva. Tehát az országos intézet munkatársaira hárult az a feladat, hogy keretet szabjanak a jogszabályokon kívül annak, hogy ez az adatbank milyen módon, milyen feltételekkel, milyen határidőkkel segíti a területen dolgozó, örökbefogadással foglalkozó szakemberek munkáját. Azt is el kell mondani, hogy a megyék egy része gyanakodva fogadta az adatbank felállítását, többször megfogalmazódott az a gyanú, hogy ez az ő munkájuk ellenőrzésére, felülbírálására jött létre.

GYÉ: Mik a visszajelzések?

VV: A visszajelzések egyre jobbak. A TEGYESZ-ek legnagyobb része nagyon együttműködő. Szolgáltatják a törvényben előírt adatokat, a jogszabályban leírt információkat az adatbank számára. Nagyon jó kapcsolatot alakítottak ki az adatbankkal

dolgozó kollégákkal. Személyes kapcsolatot is, ami azt mutatja, hogy mégiscsak elfogadhatóvá vált a területen dolgozóknak is az a módszer, ami lehetővé tesz az ügyek gyorsabb lefolytatását, mint ahogy azok addig történtek. És azok a gyerekek, akik a koruknál, az adottságaiknál fogva mielőbb családokba kerülhetnek, ne várjanak hosszú éveket az örökbe fogadó szülőkre.

GYÉ: Azt mondtad, hogy a jogszabály adta kereteken kívül – vagy belül – végül is ez az örökbefogadási központ határozta meg azokat a szabályokat, normákat, hogy mi alapján működik. E mentén megpróbál egy egységes gyakorlatot megteremteni. Mik ezek az alapvető szabályok, amik alapján működik?

VV: Az adatbank nyilvántartja a Magyarországon örökbe adható azon gyerekek adatait, akiket a saját területükön nem tudtak örökbe adni. A megyék felküldik ezeknek a gyerekeknek az általuk kidolgozott adatlapjait, melyek a következő adatokat tartalmazzák a gyerekről: a születési idő, egészségi állapot, származás. Kódszám alapján tartjuk nyilván ezeknek a gyerekeknek az adatait. Másrészt nyilvántartjuk azoknak a magyar örökbe fogadni szándékozókknak az adatait, akik akkor, amikor a helyileg illetékes TEGYESZ-nél jelentkeznek, hozzájárulnak ahhoz, hogy az alkalmassági határozat megszületése után az országos nyilvántartásba is bekerüljenek. Itt tartom fontosnak megemlíteni a TEGYESZ-ek felelősségét abban, hogy szakszerű és korrekt tájékoztatást adjanak arról, hogy milyen előnyökkel jár a magyar örökbe fogadó szülő számára az, ha ebbe az adatbankba bekerül. Nyilvánvalóan növeli az esélyeit, mivel az egész ország területéről lehetősége van gyermekét örökbe fogadni. Harmadrészt tartalmazza azoknak a külföldi szülőknak az adatait, akik magyar gyermeket szeretnének örökbe fogadni. Fontosnak tartom elmondani, hogy amíg a magyar szülők közül csak azok szerepelnek ebben a nyilvántartásban, akik kérik felvételüket, addig a külföldiek mindenképpen bekerülnek. A jogszabály értelmében külföldi állampolgárok csak ezen a rendszeren keresztül fogadhatnak magyar gyermeket örökbe. Másképpen külföldi örökbefogadás nem bonyolódhat. Csak az adatbankon keresztül. Fontos feladat még a beérkezett adatok feldolgozása és illesztése. Ez azt jelenti, hogy a beérkező gyermekek adataihoz, elsősorban a magyar szülők köréből, másodsorban a külföldi örökbefogadók köréből keresünk örökbe fogadó szülőket. Adataikat kiválasztás után a helyi TEGYESZ-eknek küldünk meg. Az ő feladatuk a legmegfelelőbb szülők kiválasztása, valamint az ügyek befejezése. A ki nem választott szülők az eredeti sorszámukkal visszakerülnek a mi adatbankunkba.

GYÉ: Mi történik azokkal, akik külföldi állampolgárként jelentkeznek, esetleg ide telefonálnak, hogy szeretnének magyar gyermeket örökbe fogadni?

Gunderlach Judit: Először is vagy telefonon vagy írásban tájékoztatjuk őket arról, hogy mik azok a dokumentumok, amiket be kell szerezniük ahhoz, hogy egy magyar állampolgárságú gyermeket örökbe fogadhassanak. Amennyiben ezeknek a dokumentumoknak a beszerzése és hiteles fordítása után az iratokat megküldik, itt ellenőrizzük, hogy minden dokumentum rendben van-e, illetve megfelel-e az elvárásoknak. Megnézzük, hogy az adott pár vagy egyedülálló személy milyen gyermeket szeretne örökbe fogadni, nemét, korát, egészségi állapotát tekintve. Ezután nyilvántartásba vesszük. A nyilvántartásba vételt követően figyelembe vesszük őket akkor, amikor egy gyermek számára szülőt keresünk.

GYÉ: Lassan három éve ezen a központon keresztül bonyolódik az összes nemzetközi örökbefogadási ügy. Mik a tapasztalatok, hogy kik azok a külföldiek, akik Magyarországról szeretnének örökbe fogadni?

VV: A legtöbb a külföldi állampolgár közvetítő szervezetten keresztül jelentkezik. Ezen szervezetek működését hasznosnak tarjuk, mert általában megfelelően felkészítik a szülőket

arra, hogy itt mi fog történni. Ismerik a magyarországi örökbefogadási gyakorlatot, a jogszabályokat, adott esetben az örökbefogadással foglalkozó szakembereket is. Tehát a szülők nem felkészületlenül jönnek. Természetesen lehetőség van arra is, hogy valaki ne vegye igénybe közvetítő szervezet munkáját. De az a tapasztalatunk, hogy főleg a hivatalos eljárások alatt hátrányba kerülnek azok, akiknek nincsen közvetítőjük. Hiszen nincsenek ismereteik arra vonatkozóan, hogy milyen eljárási szabályoknak is kell megfelelniük, és nyelvi nehézségek is vannak. Úgyhogy mi általában pártoljuk azt, hogy közvetítő szervezet vagy képviselő útján – akik sokszor ügyvédek, vagy konzulátus szakemberei – jelentkezzenek. Így sokkal egyszerűbb számukra az ügyek intézése akkor, amikor már mint potenciális örökbefogadók Magyarországra érkeznek. Sok országgal nagyon jó munkakapcsolatot alakítottunk ki. Skandináv országokból pl. nagyon sok szülő jelentkezik, de el lehet ezt mondani Németországról, Olaszországról, Franciaországról, Spanyolországról, USA-ról is. A három éves gyakorlat megmutatta azt, hogy nem volt hiábavaló a kommunikáció a szülőkkel, illetve a közvetítő szervezetekkel a pontos elvárásokról. Azt látjuk, hogy egyre pontosabb, egyre precízebb akták kerülnek hozzánk. Míg az elején nagyon sok probléma volt abból, hogy milyen papírokat, fordításokat fogadunk el, ez mára pozitív irányban változott. Ebben nyilván szerepe van annak, hogy igyekszünk minden évben legalább egyszer összehívni a közvetítő szervezeteket. Tájékoztatjuk őket az aktuális jogszabályi változásokról, a rendszer működéséről, a tapasztalatokról. Kikérjük a véleményüket arra vonatkozóan, hogy ők mit tartanának hasznosnak, hogy ez a rendszer még rugalmasabban és dinamikusabban működhessen.

GYÉ: Az előbbieken külföldi aktákról, dokumentumokról volt szó. Mit lehet arról mondani, hogy van-e különbség, és ha igen mik a különbségek a hazai és a külföldi örökbefogadók között? Gondolok itt felkészültségre, elvárásokra, szemléletre, gyermekekkel szemben támasztott igényekre, toleranciára.

VV: Az a tapasztalat ezzel kapcsolatban – ezt a kezdetektől fogva látjuk –, hogy mivel az örökbefogadás kultúrája nagyobb hagyományokra tekint vissza külföldön, a külföldi szülők bizonyos értelemben sokkal felkészültebbek, és sokkal inkább tudják, hogy mivel is állnak szemben, mire vállalkoznak akkor, amikor egy külföldi családba szeretnének örökbe fogadni egy gyermeket. Ezzel szemben a magyar örökbe fogadó szülőknél azt a nehézséget látjuk, hogy nagyon sokszor azoktól a szervezetektől sem kapják meg a segítséget, akiknek pont ez lenne a feladatuk. Pl., amikor egy magyar örökbe fogadó szülő elmegy egy gyermekvédelmi szakszolgálathoz, teljesen kiszolgáltatott az ottani helyzetnek, hiszen nem tudja, hogy mi is vár rá akkor, amikor örökbe szeretne fogadni. Sok esetben – bár egyre kevesebb ilyen esetet tapasztalunk – nem megfelelő a szülők tájékoztatása, felkészítésről nem is beszélve. A toleranciát tekintve azt lehet elmondani, hogy nagyon sok ország esetében ma már elképzelhetetlen az, hogy származása alapján döntsön arról, hogy egy gyermeket örökbe szeretne-e fogadni. Ugyanakkor a magyar örökbefogadások lebénulnának akkor, ha azt mondanánk a szülőknek, hogy nem tehetnek kitélt a származásra vonatkozóan. Ez azért van így, mert úgy tapasztaljuk, hogy a magyar örökbefogadók kevésbé nyitottak a más származású gyermekek örökbefogadásával kapcsolatban. Egészen konkrétan a roma származású gyerekek örökbefogadásáról beszélek. De ugyanez elmondható az egészségükben károsodott gyerekekről is. Persze ehhez hozzátartozik az is, hogy sok esetben nem pontosan vagy tévesen kapnak felvilágosítást a gyerekek állapotáról. Nem születnek pontos diagnózisok. Nincsenek korrekt információk a gyógyíthatóságról és arról, hogy milyen nehézségek várhatók a későbbiekben. De azt látjuk, hogy egyre kevésbé akadály a örökbefogadásnak a kisebb egészségi rendellenesség vagy a származás. Azt, hogy hogyan lehet ezt segíteni a szülők esetében, ezzel, kapcsolatban mi erősen

szorgalmazzuk azt, hogy sok európai országhoz hasonlóan a szülők részvétele kötelező legyen egy felkészítő tanfolyamon. Kerüljön Magyarországon is törvénybe, hogy az alkalmasság egyik feltétele a felkészítő tanfolyamon való részvétel.

GYÉ: Ezek szerint Magyarországon jogszabály úgy-ahogy szabályozza az alkalmasság feltételeit, ez mégsem egységes. Mivel ez mégiscsak egy országos központ, mit lehet arról elmondani, hogy milyenek a magyar örökbe fogadni szándékozók?

Bogár Zsuzsa: Az országos tapasztalatok szerint az örökbe fogadni szándékozók, amikor örökbefogadásra jelentkeznek, tele vannak bizonytalansággal, szorongással. Nagyon sok szülő az örökbefogadás előtt hosszú időn keresztül próbálkozott, hogy saját gyereke legyen, és nagyon sokszor ebből adódó lelki problémákkal is meg kellett küzdeniük. Természetes ez után, hogy az elképzeléseik sokszor irreálisak az örökbefogadásra vonatkozóan. Általában egészséges, fehérbőrű csecsemőt szeretnének. Nincsenek tisztában azzal, hogy ez nem mindig teljesíthető. Többek között ezért is lenne fontos a felkészítő, hogy ezekkel dolgokkal tisztában legyenek. Az intézetben tartottunk egy felkészítőt, idén februártól áprilisig.

Szomorú tapasztalatunk ezzel kapcsolatban, hogy nagyon nehéz volt szülőket toborozni erre a felkészítő képzésre, mivel ez ma még nem kötelező. Ezért sokan úgy érzik, hogy semmi értelme elvégezniük egy ilyen tréninget. Minek nekik erre felkészülni, hiszen egy vér szerinti szülőt sem készítenek fel akkor, amikor gyereket vár. Negyven családot kerestünk meg, akiről úgy tudtuk, hogy érdeklí őket egy ilyen lehetőség, és mindössze nyolc személy vett részt, és tartott ki végig a felkészítőn. A tapasztalat itt is az volt, hogy a szülőknek sok furcsa elképzelése van az örökbefogadásról. Akik végigcsinálták, azoknál észrevehető volt, hogy milyen komoly szemléletváltozáson mentek keresztül. Ez leginkább a gyermek vér szerinti gyökereinek tiszteletben tartásában volt megfigyelhető.

GYÉ: Lehet-e arról valamit mondani, hogy ma Magyarországon az az általános gyakorlat, hogy az örökbefogadásra való alkalmasságnak alapvető kritériuma, hogy valakinek mekkora háza van m²-t tekintve, jók-e az anyagi viszonyai, erkölcsileg fedhetetlen-e? Szóval egy csomó formálisan látványos feltételt tud felmutatni, ugyanakkor a pszichológiai alkalmasságot tekintve nagyon zavaros kép bontakozik ki. Mégis, mik azok a legfontosabb motivációk, amiket ismerni lehet, amiket beismernek az örökbe fogadni szándékozók? Mi az örökbefogadások célja a szülők részről?

VV: Az a tapasztalat, hogy bár a közvélemény szerint elsősorban meddő, gyermektelen házaspárok szeretnének örökbe fogadni, ez nem feltétlen van így. Egyre több olyan család vállalkozik az örökbefogadásra, ahol már van egy vagy több vér szerinti gyermek. Mégis úgy érzik, hogy szeretnének egy gyermeket örökbe fogadni, akinek nem adatik meg a lehetőség, hogy vér szerinti szüleivel nőjön fel. Mégis, ha motivációkat kérdezzük, akkor gyakran sztereotip válaszokat kapunk. „Szeretjük a gyerekeket”; „Nem lehet saját gyerekünk, de szeretnénk gyereket”; „Gyerek nélkül nem érezzük teljesnek az életünket” stb. Ezek mögött azonban nem mindig lelhetőek fel a valódi motivációk, és önmagukban, bár sokszor valóban igazak, nem feltétlen tesznek alkalmassá az örökbefogadásra.

GYÉ: Vannak-e arra vonatkozó adatok, hogy az embereknek a nagyobb része nyíltan vagy titkosan fogad-e örökbe gyermeket Magyarországon? És a magyar gyakorlat mennyiben tér el más országoktól?

BZS: A felkészítő tapasztalatai alapján tudok erről mondani néhány szót. Ott azt tapasztaltam, hogy a nyílt örökbefogadás egyáltalán nem volt elfogadott a résztvevők számára. Még azok a párok is elutasították ezt a formát, akik egyébként fontosnak tartották a vér szerinti kapcsolatot, a gyökereket. Ők is elzárták attól, hogy esetleg kapcsolatot tartsanak a vér szerinti szülőkkel.

GJ: Ehhez annyit fűznék hozzá, hogy Magyarországon alapvetően fogalomzavar van a titkos, illetve a nyílt örökbefogadással kapcsolatban. Sokszor még a szakemberek is másként használják a fogalmakat, de a köznyelvben a valódi tartalmától eltérően használják ezeket. Tehát a titkos örökbefogadás azért nagyjából világos, hogy azt jelenti: nem ismerik egymást az örökbefogadásban részt vevő, érintett szereplők. Ma már a gyermeknek joga van 14 éves kora után az örökbe fogadó szülő beleegyezésével, 18 éves kora után pedig annak beleegyezése nélkül is megismerni a vér szerinti szülő adatait. De leélheti úgy az életét, hogy nem is tudja meg, hogy ő örökbe fogadott gyerek. Ez a nyílt örökbefogadásnál nem így van. Az örökbefogadót kapcsolattartásra kötelezik a vér szerinti szülővel. Magyarországon a nyílt örökbefogadás kifejezést a félig nyílt örökbefogadásra használják. Amikor az örökbeadó és az örökbefogadó ismerik egymást, a gyerek tudja, hogy örökbe fogadták, elvileg tudhatja, hogy kik a vér szerinti szülei. Ugyanakkor a kapcsolattartás nem elfogadott dolog. Még ma is sokan gondolják azt, hogy a gyereknek az a legjobb, ha semmit nem tud a származásáról. Itt pedig visszatérhetünk az alkalmasság és a felkészítés témájára. Mégpedig, hogy mennyire alkalmas egy gyermek örökbefogadására az a személy, aki azt gondolja, hogy a vér szerinti szülőről való ismerte, ne adj Isten a vele való kapcsolat káros lehet a gyerekekre nézve.

VV : A beszélgetésekből az derül ki, hogy szinte mindenki titkosan szeretne örökbe fogadni. Sőt ezt szeretné titokban is tartani mind a gyerek, mind a környezete előtt. Tudunk olyan esetről, amikor a házaspár kész volt a lakhelyéről elköltözni, csak azért, hogy a környezete úgy tudja, hogy az általuk nevelt gyermek a vér szerinti gyerekük. Nyilván vannak érvek és ellenérvek a titkos és a nyílt örökbefogadás esetén is. Ha azonban a gyerek érdekeit nézzük – nekünk mint szakembereknek pedig elsősorban a gyerek érdekeit kell néznünk –, azt kell mondanunk, hogy minden résztvevő számára a nyílt örökbefogadás sokkal könnyebb. Az, hogy a szülők ennyire elutasítják a nyílt örökbefogadást, annak sajnos egyik fontos oka, az, hogy a szakemberek sem képviselik egységesen ugyanazt az álláspontot. Amikor a felkészítésről beszélünk, én fontosnak tartanám, hogy a szakembereknek is legyen egy felkészítés az örökbefogadásról. Fontos lenne tudatosítani bennük azt, hogy nem egyszerűen aktákkal dolgoznak, hanem gyerekek jövőjéről és családok sorsáról döntenek.

GYÉ: Voltak-e olyan panaszos gyerekek vagy felnőttek, akik az intézethez fordultak a saját örökbefogadásukkal kapcsolatban?

VV: Volt sajnos nem egy, ma már saját gyermeket nevelő – elsősorban nő –, aki kétségbeesve kereste meg az intézetet, hogy megtudta, hogy őt a szülei titkosan örökbe fogadták. Most szeretne nyomára bukkanni annak, hogy kik az ő vér szerinti szülei. Ezekben a történetekben az a megrendítő, hogy egyrészt gyakran a régi papírok már nem vagy csak nehezen lelhetőek fel. Az illetékes gyámhivatalok az aktuális ügyekkel vannak elfoglalva, a régi ügyekkel nem foglalkoznak. Számos olyan történet van, amikor titkolni igyekeznek a gyermek elől az örökbefogadást, de általában ez nem marad titokban, a legtöbbször kiderül. Bár az intézetnek adatai nincsenek, sőt személyes ügyfélfogadásra sem vagyunk berendezkedve, mégis igyekszünk segíteni. Mivel azonban információk nincsenek a birtokunkban, ezért sokszor csak a további csatornák felkutatásában tudunk segíteni.

GYÉ: Eddig szó esett az örökbefogadó szülőkről és a szakemberekről. De gyermekéről lemondó szülőnek milyen segítséget tud nyújtani ez a központ vagy a magyar örökbefogadási rendszer?

BZS: Azzal ma már egyre többen tisztában vannak, hogy nem szabad elfeledkezni a vér szerinti szülőkről sem, mivel ők is nehéz döntést hoznak, és traumatikus is lehet számukra az, hogy lemondanak a gyermekükről. De az a helyzet, hogy arra nincs gyakorlat, hogy

milyen formában foglakozzanak a vér szerinti szülőkkel. Pedig erre mindenképpen nagy szükség lenne. Az is előfordul, hogy a gyerekről való lemondás nem is saját akaratukból, hanem valamilyen külső nyomás hatására történik.

GYÉ: Más országokban erre milyen módszerek vannak?

VV: Ennél a témánál azzal kell kezdenünk, hogy sok országban, így pl. Hollandiában nagyon kevés az örökbeadható gyermekek száma. Ennek nem az az oka, hogy ott nincsenek krízisben lévő nők, családok, hanem az, hogy a helyzetük megoldására nem az az egyetlen lehetőség, hogy lemondjanak a gyermekükről. Nyilván egy pánik helyzetben nem segítség azt mondani, hogy nem baj, ha nem tudja nevelni a gyereket, mondjon le róla, adja örökbe, és minden rendben lesz. Döntésben segíteni embereket úgy lehet, ha alternatívákat tudunk nekik nyújtani. A gyerekről való lemondás jogi feltételeire a szakembereknek felvilágosítást kell adni. Ennek minden jogi feltételéről illetve következményéről. Ha pedig valaki mégis lemond a gyerekről, akkor ennek lesz egy gyásza. Ennek feldolgozásába se kelljen belerokkannia. Ehhez is segítséget kell kapnia. Nem az a cél, hogy egyre több örökbe adható gyerek legyen, hanem az a cél, hogy az anyákat és a családokat képessé tegyük a gyermekük felnevelésében. Fejlett szociális ellátórendszerekben a családgondozás ebben ad segítséget, vagy pedig a gyerekről való lemondás feldolgozásában nyújt támaszt. De a gyerekről való lemondásra gyakorlatilag alig kerül sor. Ezért is van az, hogy ezekből az országokból az örökbe fogadni szándékozók külföldön jelentkeznek (Pl. Magyarországon).

GYÉ: Magyarországon hogyan változott az örökbefogadások száma, mióta ez a központ működik. Hány gyermeket adtak örökbe a központi adatbank közreműködésével?

Kovács Lajosné: 2000. július 30-ig 92 gyereknek indította el az örökbefogadását a központ abban az évben. Le is zárult 55 örökbefogadás. Ezen belül pedig igen magas a magyar szülők aránya. Sikerként említhetjük azt, hogy a TEGYESZ-ek szakreferensei egyre gyakrabban kérik a segítségünket problémásabb esetekben. Az országos nyilvántartással kapcsolatos szemlélet változása abban is látható, hogy régebben azt mondták a szülőknek, hogy az adatbankba jelentkezni teljesen felesleges, mert úgysem kapnak azon keresztül gyereket. Vagy ha kapnak, akkor csak azokat a gyereket, amiket nem tudtak máshol örökbe adni. Most már ez szerencsére nem így van, hanem kezd egyre jobban működni a rendszer.

GYÉ: Melyek a leggyakoribb súrlódási pontok a központi adatbank és a területen dolgozó szakemberek között?

KL: Igen komoly gondokat okoz az, hogy az intézet, a TEGYESZ-ek és a gyámhivatalok között semmi nem szabályozza az együttműködést. Tulajdonképpen szívességből dolgozunk együtt, tehát, ha jók a személyes kapcsolatok, akkor jól dolgozunk együtt, ha nem jók, akkor nem dolgozunk együtt. Semmi nem kötelezi egyik felet sem, hogy együttműködjön a többiekkel. De jó dolog az, hogy egyre több megyéből kérik a segítségünket, és folyamatos kapcsolattartás mellett dolgozunk. Így addig tudunk dolgozni az ügyeken, amíg megtaláljuk a gyerek számára legmegfelelőbb szülőt, aki már sok esetben a mi rendszerünkől kerül ki. Küldjük a szülők adatait, és egy ideig ez se az igazi, az se a legjobb, ők nem pont ezt szeretnék, de végül akad egy család, aki minden szempontból megfelelő. Ezek jó dolgok. A rossz az, amikor az ember hiába „kínálgatja” a szülőket, de csak visszautasításban van része, mert a megyének van saját jelöltje, a szabályok ellenére. Van, amikor teljesen érthetetlen szempontok miatt mindent visszautasítanak.

GYÉ: Mekkora szabadságot élvez a TEGYESZ a kiválasztásban?

KL: Gyakorlatilag teljes szabadságot kapnak. Ez teljesen rendben is van, mivel ők legalább az egyik felet, mégpedig a gyereket ismerik. Így, az általunk ajánlott szülők közül, akiket mi az illesztés során a gyerek objektív paraméterei alapján választunk ki, a gyerek igényeinek legmegfelelőbbet fogják kiválasztani. Mi egyiket se ismerjük. A gyerekről szinte

semmit nem tudunk, az örökbe fogadni szándékozókra pedig csak iratok állnak rendelkezésre. így elismerjük azt, hogy nekik több joguk van azt mondani, hogy ennek a gyerekeknek ez a házaspár a legideálisabb a lehetőségek közül.

GYÉ: Egy adott szülőjelölt elutasításának mik szoktak a leggyakoribb indokai lenni?

KL: Vannak nem szakmai indokok, ezeket tudjuk a legnehezebben elfogadni: nem beszélünk a nyelvet, nincs közvetítő szervezet, azaz megbonyolódik az eljárás. A szakmai indokok, hogy a gyermek és a szülők között nem alakul ki a kölcsönös szimpátia, egy adott szülő elvárásainak a gyerek nem fog tudni megfelelni, ez pedig sikertelenné teheti az örökbefogadást. Vagy egy adott gyerek számára az egyedülálló kevésbé megfelelő, mint a család, vagy más esetben egy gyermek számára nem túl előnyös, ha a családban már van másik gyermek, de az is lehet, hogy éppen a testvérek jelenléte könnyíti meg a beilleszkedést.

GYÉ: Hogyan összegeznének az elmúlt három év mind pozitív, mind negatív tapasztalatait?

VV: Az adatbank felállásakor az intézet munkatársai nagyon egyedül voltak a rendszer kidolgozásában. Nagyon nagy munka volt, de mára működőképes és sikeres. Eleinte nem volt könnyű kapcsolatot kiépíteni a területen dolgozókkal, akik éveken vagy évtizedeken keresztül egy másik rendszerben dolgoztak, sőt esetenként egész másként gondolkodtak a témáról. Nehéz volt ez az átállás, de egyre inkább egymás segítése a célja mind megyei szakszolgálatoknak, mind a gyámhivatalok munkatársainak. Nehézséget okoz, hogy a jogszabályok az Intézet feladatának csak az adatok nyilvántartását jelölik meg, illetve ezeknek az adatoknak az illesztését. Ez nehezen valósítható úgy meg, hogy nem kapunk visszajelzést. Gyakran ér bennünket az a vád, hogy túlságosan belefolyunk, messzire megyünk az ügyekkel, pedig nem vagyunk hatóság. Ez így igaz, nem tudjuk elvégezni a hatóságok munkáját. De az ügyek tőlünk indulnak, és ezért nekünk abban is felelősséget kell vállalnunk, hogy mi lesz az eljárás kimenete.

Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet örökbefogadási központja által végzett felmérés és tevékenység
1999-2000 okt. 1-ig örökbeadások

Megye	Jelentett gyermek	Lezárult 1999-ben	Lezárult 2000-ben	Összesen	Ebből mi összesen'	Jelenleg 10 éven aluli örökbe adható	Magyar várakozók
Bács-Kiskun*	(17)	36	18	54	9	1	44
Baranya	106	17	20	37	10	0	29
Békés	107	15	22	37	0	0	42

Borsod	310	51	38	89	31	1	70
Csongrád	168	21	14	35	3	0	35
Fejér	36	15	21	36	11	1	102
Főváros	366	84	50	134	4	0	200
Győr	160	18	19	37	12	0	8
Hajdú	164	28	19	47	15	0	60
Heves	152	22	17	39	16	1	25
JNSZ (Szolnok)	240	28	16	44	19	5	16
Komárom	174	16	16	32	9	0	41
Nógrád	90	12	15	27	5	0	24
Pest	155	42	36	78	9	0	182
Somogy	306	13	11	24	2	2	40
Szabolcs	153	49	53	102	59	2	29
Tolna	134	7	5	12	1	2	23
Vas	63	9	3	12	0	0	0
Veszprém	165	26	21	47	22	0	24
Zala	241	15	13	28	23	2	16
	258	524	427	951	260		1010

Az örökbe adható gyermekek kb. harmadát segítségünkkel adták örökbe.

* Nem jelentik az összes gyermeket.